

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 70

BELGELERLE
OSMANLI-TÜRKİSTAN
İLİŞKİLERİ
(XVI-XX. Yüzyıllar)

ANKARA 2005

Proje Yöneticisi

Doç. Dr. Yusuf SARINAY
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Doç. Dr. Mustafa BUDAK
Genel Müdür Yardımcısı

Dr. Önder BAYIR
Osmanlı Arşivi Daire Başkanı

Editörler

Cevat EKİCİ *Kemal GURULKAN*

Yayına Hazırlayanlar

Ayhan ÖZYURT
Kevser ŞEKER
Yrd. Doç. Dr. Mehmet VANLIOĞLU
Dr. Mustafa KÜÇÜK
Numan YEKELER
Nuran KOLTUK
Dr. Raşit GÜNDOĞDU
Seher DİLBER
Sezgin DEMİRCİOĞLU
Sinan ÇULUK
Tahir SEZEN
Vahdettin ATİK

Kapak tasarım ve tezhibi: Kerime Özbek YILDIZ

Baskı

Başbakanlık Basımevi

ISBN

ISBN

BELGELERLE
OSMANLI-TÜRKİSTAN
İLİŞKİLERİ
(XVI-XX. Yüzyıllar)

Ö N S Ö Z

Birbirine bağılı olan üç kıta üzerinde yaşamış, devletler kurmuş ve buradaki medeniyetlerde iz bırakmış tek kavim, sanırız ki bütün tarihçilerin ortak görüşüyle Türkler olmuştur. Bilinen dört bin yıllık tarihinde Türk kavmi, neredeyse hiçbir zaman devletsiz kalmamıştır. Türkler için devlet, hayatta kalmanın ve neslin devamlılığının vazgeçilmez bir şartı olmuştur.

Tarihte kurulmuş olan Büyük Hun Devleti, Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular, Timurlular, Babürlüer ve Osmanlı Devleti gibi devletlerin adını zikr etmek bile bu gerçeğı anlatmaya yeterlidir. Günümüzde ise Türk asıllı topluluklar ile devletler, Adriyatik Denizi'nden Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada varlıklarını sürdürmektedirler.

Tarihen sabittir ki, 20. yy'ın son on yılına kadar bağımsızlığını korumuş Türk asıllı devletler Anadolu merkezlidir. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti bunlardan ikisidir. Hatta 1990'ların başına gelindiğinde tek bağımsız Türk asıllı devlet Türkiye Cumhuriyeti'dir. Oysa, doğu-batı ekseninde Çin'den Hazar Denizi'ne kadar uzanan günümüzde Orta Asya diye anılan Türkistan coğrafyası ise 19. asrın ikinci yarısından itibaren Ruslar (Batı Türkistan) ve Çinliler (Doğu Türkistan) tarafından işgal edilmiştir.

1920'lerin başında Sovyetler Birliğı, Orta Asya'da Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan adıyla yeni cumhuriyetler kurmuştur. Bu yapı, 1989'da Sovyetler Birliğı'nin dağılmasıyla sona ermiş ve adı geçen cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Böylece Orta Asya'da ortaya çıkan bu siyasi yapı, bir taraftan Türkiye'nin anavatan coğrafyası ile ilgilenmek gibi önüne bir takım siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğı imkanlarını ortaya çıkarmış, diğere taraftan da söz konusu devletlere hem Türkiye hem de dünya ile siyasi, ekonomik, kültürel ilişkiler kurma fırsatını yaratmıştır.

Ancak, Türkiye-Orta Asya ilişkileri yeni değildir. Osmanlı Devleti, 16.yy.'dan itibaren Türkistan'a ilgi göstermiş ve özellikle Safevi-İran savaşları sırasında Orta Asya'daki Hive, Buhara, Semerkand ve Hokand Hanlıkları ile elçiler göndererek siyasi ilişkilerde bulunmuştur.

Buna karşılık adı geçen hanlıkların başında bulunan iktidar sahipleri (Hanlar) de, 16.yy'dan itibaren İran ve Rusya'ya karşı hem büyük bir siyasi güç ve hem de Padişah'ın "İslam Halifesi" olmasının etkisiyle Osmanlı Devleti'ne elçiler gönderme ihtiyacını hissetmişlerdir.

Fakat Osmanlı-Türkistan ilişkileri sadece siyasi olmayıp ilmî, ticarî ve hac ile ilgili faaliyetleri de kapsamış ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Her ne kadar bu ilişkiler Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Türk-Sovyet ilişkilerinin var olduğu yıllarda sürmüştü de Sovyetlerin Orta Asya'ya hakim olmasından sonra azalmıştır.

Artık 1990'dan sonra Türkiye-Orta Asya ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış ve kesintiye uğrayan siyasi, iktisadi ve kültürel ilişkiler artmıştır.

Bu bağlamda öncelikle yapılması gereken, ilişkilerin tarihi boyutuna yönelerek geçmişte yaşanan işbirliği ve dayanışmanın niteliğini tespit etmektir. Aynı zamanda bu tespit bir taraftan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde millî kimlik oluşması, diğer taraftan da Türkiye-Orta Asya arasındaki ortak kimlik bilincinin gelişmesi için de bir zorunluluktur.

Bu görüş ve düşüncelerle; 4-6 Ekim 2004 tarihleri arasında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te "Türk Uygarlıkları Kongresi" düzenlenmiştir. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü de, adı geçen kongre için "Osmanlı Devleti-Türkistan Münasebetleri" konulu Osmanlı Devleti arşiv belgelerinden oluşan bir sergi hazırlamıştır. Elinizde bulunan bu kitap Bişkek'te sergilenen 78 belge ve üç haritadan oluşmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın sınırları önemli ölçüde Hazar ötesi Türk coğrafyasını kapsamıştır. Kuşkusuz ki konuyla ilgili bütün belgeler sadece bunlar değildir.

Kitabın hazırlanmasında emeği geçen Genel Müdürlüğümüz persone-line teşekkür eder çalışmanın kardeŐ ülkelerle aramızdaki ilişkilerin geliŐmesine katkıda bulunmasını dilerim.

Doç. Dr. Yusuf Sarıay
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XIX

I. BÖLÜM

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
1	Hac dönüşü uğradığı İstanbul'dan memleketine gitmek üzere yola çıkan Semerkandlı alim Muslihuddin Taşkendî'nin güvenliğinin sağlanması için yol üzerindeki kadılara hitaben gönderilen hüküm.	3
2	Hac niyetiyle Semerkand, Buhara ve Maverâünnehir'den Azak İs-kelesi'ne gelenlerin ticari olmayan mallarından gümrük alınmasının önlenmesi için Azak beyine gönderilen hüküm.	3
3	Sultan İkinci Selim tarafından Buhara Hanı Abdullah Han'a gönderilen; Hac yolunun güvenliğinin sağlanmasına çalışıldığını, Akdeniz'de Müslüman hacı ve tacirlere karşı korsanlık faaliyeti yürüten Venediklilerin üzerine gidilip Kıbrıs'ın fethedildiğini, halkını gözetip iki ülke arasındaki dostluğu güçlendirmek için çalışmasını bildiren name-i hümayun.	4
4	İstanbul'dan memleketine dönecek olan Buhara elçisi ve adamlarının güvenliklerinin sağlanması ve ihtiyaçlarının giderilmesi için Azak taraflarındaki Tatar beylerine haber vermesi hususunda Kefe beyine gönderilen hüküm.	8
5	Hacca gitmek üzere Buhara'dan İstanbul'a gelen Muhammed Zakir'in beraberinde getirdiği avizenin Hz. Muhammed'in türbesine asılmasına dair Birinci Abdülhamid'in hatt-ı hümayunu.....	8
6	Buhara asıllı Hacı Nazar Muhammed ve beş arkadaşının, memleketlerine gidebilmeleri için pasaport verilmesine dair buyruldu.....	10

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
7	İstanbul'dan Buhara'ya dönen Muhammed Şerif Bey'in ağırlandıktan duydukları memnuniyet ile yeni gönderilen elçi Molla Mir Seyyid Şüca'nın Hacc'a gitmek istemesi durumunda kendisine her türlü yardımın yapılması talebine dair Buhara Hakimi Seyyid Gazi Han'ın Veziri Muhammed Danyal tarafından Sadaret'e gönderilen Farsça arızanın tercümesi.	11
8	Buhara Hakimi Mir Haydar Han tarafından padişaha yazılan; dînî kitaplar gönderilmesini, Kazan ve Harezm hakimleri üzerinde otorite kurabilmesi için kendisine hükümet menşuru verilmesini, Mekke ve Medine'nin Suudlar tarafından istilası haberleri konusunda aydınlatılmasını talep eden Farsça namenin tercümesi.	13
9	Buhara Hakimi Mir Haydarşah'a gönderilen; Suudlar'ın hezimete uğratılıp, Hicaz, Mekke ve Medine'nin kurtarıldığını, istediği dînî kitaplardan bir kısmının gönderildiğini bildiren name-i hümayun ile sözkonusu kitapların listesi.	14
10	Buhara elçisinin güvenli bir şekilde ülkesine dönebilmesi için yol emri çıkartılmasına, dînî kitapların hazırlanmasına ve Buhara'daki Şeyh Bahaeddin Camii'ne konulmak üzere istenen hüsn-i hat levhalarının gönderilmesine dair İkinci Mahmud'un hatt-ı hümayunu.	19
11	Buhara hakimine gönderilecek dînî kitapların listesi.	23
12	Buhara hakimine hediye edilecek dînî kitapların bedelinin defterdardan alınması, bulunamayan kitapların ise Enderun-ı Hümayun Kütüphanesi'nde arattırılmasına dair İkinci Mahmud'un hatt-ı hümayunu.	25
13	Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye-i Şahane'de Farsça öğretmeni iken kütüphaneci olarak görevlendirilen, daha sonra da işine son verildiği bildirilen Buharalı Rahmet Efendi'nin, aynı okulda tekrar Farsça öğretmenliğine tayin edilmesine dair irade-i seniyye.	26
14	İstanbul'daki Özbek Tekkesi Şeyhi Hacı Muhammed vasıtasıyla Buhara Hakimi Seyyid Emir Nasrullah ibn-i Mir Haydar'a gönderilmek üzere kaleme alınan ve bir süredir o taraflarda müslümanlar arasında meydana gelen çatışmalardan duyulan rahatsızlığı dile getirerek ayrılıkların birlik ve beraberliğe dönüşmesi ümidini ifade eden name-i hümayunun müsveddesi.	27
15	Buhara elçisinin, Hariciye nazırına hediye edeceğini bildirdiği Kur'an-ı Kerim, kılıç ve Buhara kumaşlarının mukabelede bulunmak üzere kabulüne dair irade-i seniyye.	28

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
16	Buharalı Şeyh Fethullah Efendi'nin, Silistre Muharebesi'nde yapmış olduğu hizmetlerden dolayı Mecidiye Nişanı ile taltifine dair nişan beratı müsveddesi.	29
17	Zor Sancağı'na gelen yetmiş altı Buharalının oraya yerleştirilerek, tohumluk ve çift hayvanı bedelleriyle ürün elde edinceye kadar yevmiyelerinin ödenmesine dair irade-i seniyye.....	30
18	Askerî tesislere yardım için Buhara'dan gönderilen 3.000 ruble ile halı ve seccade gibi hediyelerin padişahı memnun ettiğine dair Buhara Gülkuşbeyi ibn-i Muhammed Abbas'a gönderilen tahriratın sureti.....	31
19	Rus Türkistanı ahalisinden olup Şam'da ikamet eden Hacı Muhammed Resul ve eşinin Osmanlı tabiiyyetine geçme taleplerinin uygun görüldüğüne dair Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen tezkire.....	32
20	Rusya'nın Maverâünnehir'e saldırması üzerine Buhara hükümdarının maiyyetinde hizmet etmek için bir tavsiye mektubu yazılmasını isteyen Taşkent Hanzadesi Sultan Han'ın sunduğu istida.	33
21	Taşkent Hanzadesi Sultan Han'ın, mensup olduğu soyun asaletine uygun bir hizmette görevlendirilmesi hususunda sadrazam tarafından Buhara hakimine hitaben yazılan tavsiye mektubu.	34
22	Osmanlı tebeasından ve Taşkent ileri gelenlerinden Nureddin Han Bey bin Hudayar Han'a verilen pasaport.....	35
23	Deşt-i Kıpçak ve Fergana Hakimi Seyyid Muhammed Ömer Han'ın, ülkesini koruyup halkının idaresi için çalıştığını ve padişaha bağlılığını bildiren namesine cevap olarak sadrazam tarafından yazılan mektup.....	37
24	Hokand hakimi tarafından padişaha gönderilen mushaf, kumaş, at, misk vb. hediyelerin listesi.....	39
25	Hokand elçisiyle maiyyetindekilere padişah tarafından hamam harçlığı ve Ramazaniye olarak ihsan edilen paranın pusulası.....	40
26	Hokand Hanı Muhammed Han'ın elçisi ile sadrazam arasında, Hokand'ın Buhara, Çin-i Maçin ve Rusya ile ilişkileri, Ruslar'ın Deşt-i Kıpçak'ı ele geçirmelerini engellemek için askeri yardım yapılması, hanın siyasi otoritesinin tanınması ve hanın oğlu Muhammed Emin'e "İller Hanı" unvanı verilmesi talepleriyle ilgili olarak yapılan mükaleme mazbatasının padişaha takdim edilen sureti.....	41

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
27	Hokand Hakimi Seyyid Muhammed Ali Han'ın oğlu Seyyid Muhammed Emin Han'a "İller Hanı" ünvanının verildiğine dair menşur.....	43
28	Hac görevini yerine getirdikten sonra surre eminiyle İstanbul'a gelip, Üsküdar'da Ayazmalı Mustafa Efendi'nin hanesinde ağırlanan Hokand hakiminin veziri Seyyid Bahadır'ın, Farsça Tercümanı Örfi Efendi'yle birlikte padişahın huzuruna kabul edileceklerine dair irade-i seniyye.....	44
29	Hokand ve Deşt-i Kıpçak Hakimi Hudayar Han'ın, Buhara hakimince ele geçirilen yerlerin geri alındığını bildiren ve bölgedeki değerli madenlerle taşların çıkartılabilmesi için Osmanlı Devleti'nden birkaç maden üstadı gönderilmesini talep eden arızasının tercümesi.....	46
30	Hokand elçisinin huzura kabulüyle, gönderilmesi istenen madenciler konusunda gerekenin yapılacağı ve elçiye daha önce verilen atıyyeye ilave olarak Ramazan harçlığı da verilmesinin uygun görüldüğüne dair irade-i seniyye.....	48
31	Dersaadet'te bulunan Harezmi elçisi ile Hokand hanzadelerinden Sadık Bey'in, Tersâne-i Âmire'yi ziyaretinde sakınca bulunmadığından uygun yerlerin gezdirilmesine dair kaptan paşaya hitaben yazılan Sadaret tezkiresi.....	50
32	Tahta geçtiğini bildiren namesi ile hediye olarak yolladığı mushafın kabul olunduğu ve buna mukabil kendisine gönderilecek hediyenin de kabulünün umulduğu hususunda Hokand Hükümdarı Ali Han'a gönderilen name-i hümayun.....	50
33	Hokand elçisinin, Özbekistan'a saldırmakta olan ve Hokand çevresini ele geçirmek isteyen Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nden himaye talebine dair Hariciye Nezareti'ne sunduğu tahrir.....	51
34	Hokand Hükümeti'nce istenen tüfekler ile üniforma bedellerinin Hazine-i Celile tarafından ödeneceğine dair Sadaret tezkiresi.....	53
35	Hokand hakiminin istediği öğretmenler ve askerliğe ait kitapların gönderilmesine dair irade-i seniyye.....	53
36	Ferganalı Taş Polat isimli gencin askerliğe olan kabiliyetinden dolayı Osmanlı askeri okullarından birine kaydının yapılarak masraflarının karşılanması hakkında Meclis-i Vükela mazbatası.....	54
37	Gönderdiği mektupta, Şeyh Hüseyin Harezmi'nin Şam'daki kabrine bir imaret yaptırılmasını isteyen Semerkand Hanı Ebu Said'e, zaten Şeyh'in kabrine kubbe yapıldığı, evlad ve fakirlerine Beytülmal'den	

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
	maaş verildiği, aynı hassasiyetin bundan sonra da gösterileceği hususunda cevaben yazılan name-i hümayun.	55
38	Hac dönüşünde [İran'da] hapsedilen Harezmlî hacıların akıbetiyle hacı ve tacirler için Ejderhan taraflarından yol açılması hususunda mektup gönderen Harezmlî hanına, söz konusu hacıların serbest bırakılmaları ve hacıların tacirlerin güvenli bir şekilde gidip gelmeleri için çalışıldığına dair cevaben yazılan name-i hümayun.	57
39	Harezmlî Hakimi Muhammed Emin Bahadır Han'ın, Rusya'nın topraklarına saldırmasına engel olunmasını talep eden mektubuna karşılık bu konuda Rusya devleti nezdinde gerekli girişimlerde bulunulduğuna dair cevaben yazılan name-i hümayun.	58
40	Dersaadet'e gelen ve Haşim Ağa konağında ağırlanan Hive elçisine on beş bin kuruş hamam harçlığı ihsanıyla mülakat için Bâb-ı Âlî'ye davet edilmesine dair irade-i seniyye.	60
41	Şükrullah Aka'nın padişah nezdinde Hive elçisi olarak görevlendirildiğine ve Rusya'nın Hive'ye yaptığı saldırıların önlenmesi talebine dair Hive hakiminin kethudası tarafından Sadaret'e sunulan Çağatayca arıza ve tercümesi.	61
42	Hive Hanı Muhammed Rahim Han'ın Dersaadet'e gelen kardeşi ve veliahdı Seyyid Ahmed'in misafir edildiği hanenin kirasıyla, ikamet süresince yapılan masrafların ödenmesine dair irade-i seniyye.	62
43	Hive Hanı'nın kardeşi İsa Turahan'a Tersane-i Amire'deki bazı gemilerle, fabrikaların çeşitli bölümlerinin gezdirildiğine dair Bahriye Nezareti'nin tezkiresi.	63
44	Kazak Hanı Gaib Muhammed Han'ın elçisi Seyyid Kulu Bahadır Han'ın getirdiği hediyelerin kabul edildiği ve gereği gibi ağırlandıktan sonra dönüşüne izin verildiğine dair name-i hümayun.	64
45	Kazak Hanı Gaib Muhammed Han'ın, Rus ile Nogay'a saldıran Eyüğe'ye müdahale için izin talep ettiğine dair elçisi Seyyid Muhammed Kulu Bey'in takriri.	65
46	Kazak Hanı Gaib Muhammed Han tarafından padişaha hediye edilen kumaş ve atların listesi.	66
47	Buhara Hanı Muhammed Masum Han'ın, Rusya ile yapılan savaşta kendisine bağlı Kırgız ve Kazak Tatarları ile birlikte Osmanlı Devleti'ne yardıma hazır olduğunu ve sulh müzakerelerinde de bizzat bulunmak istediğine dair elçi Muhammed Bedi Bey'in takriri.	66

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
48	Özbek hanlarından Belh Hanı Seyyid Muhammed Mukim Han'a, amcası Seyyid Ubeydullah Han ile aralarındaki anlaşmazlığı gidermesi hususunda gönderilen name-i hümayun.	70
49	Özbek hanlarından Belh Hanı Seyyid Muhammed Mukim Han'ın, amcası Ubeydullah'ın elinde bulunan yerleri geri aldığına ve buralarda kendi adına hutbe okuttuğuna dair gönderdiği name.	72
50	Sevad Hakimi Ahund Han'ın, Osmanlı'ya bir saldırı olduğunda Afgan Hakimi Şir Ali Han ile birlikte Rusya'ya saldıracaklarını açıkladığına ve bölgedeki Afgan askeri gücüne dair Bombay Ser-şehbenderi Hüseyin Hasib'in Hariciye Nezaretine sunduğu tahrir.	75
51	Kullanılmış telgraf şeritlerini tekrar kullanılabilir hale getiren bir makine icat eden Beyrut'ta mukim Kaşgarlı Saatçi Muhammed Ağa'nın Sayda Telgrafhanesi Makineciliğinde istihdam edilmesine dair Sayda Eyalet Meclisi'nin mazbatası.	78
52	Kaşgarlı Saatçi Muhammed Ağa'nın Sayda Telgrafhanesi Makineciliğinde istihdam edilmesine dair irade-i seniyye.	80
53	Kaşgar hakimi Yakup Han'ın Hıta ve Kalmak taraflarındaki âşilerin yola getirilip müslümanların kurtarıldığına ve bölgede camiler inşa edildiğine dair gönderdiği arıza ile hediyelerin padişah nezdinde memnuniyetle karşılandığı hususunda Sadaret'ten Yakup Han'a hitaben yazılan cevabi mektup.	81
54	Osmanlı Devleti'nce Kaşgar Hakimi'ne hediye edilen topların nasıl kullanılacağını göstermek ve askerleri eğitmek için iki subayın Elçi Yakub Han ile birlikte Kaşgar'a gönderilmesine dair irade-i seniyye.	83
55	Kaşgar Emiri'ne hediye edilen silahları götüren Seddülbahir Vapurunun Süveyş'de bozulması sebebiyle, silahların Kızıldeniz'deki vapurlardan birine nakledilmesine dair Sadaret'ten Bahriye Nezaretine gönderilen tezkire.	84
56	Kaşgar Emiri'ne hediye edilen silah ve cephanelerin Kızıldeniz'de bulunan vapurlardan biriyle Aden'e kadar gönderilmesine dair Sadaret'ten Mısır Hidivliği Kapı Kethüdalığı'na gönderilen tezkire.	84
57	Kaşgar Hakimi'ne hediye edilecek beş yüz adet Kur'an-ı Kerim'in bedelinin Maliye Hazinesi'nden ödenmesine dair irade-i seniyye. ...	85
58	Padişah namına hutbe okutup sikke bastırıldığını ve Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildiren Kaşgar Emiri Yakup Han'a, Osmanlı sancığının gönderildiği, halkını sebepsiz yere savaşa sokmaması ve bağlılıkta devam etmesi hususunda cevaben yazılan name-i hümayun.	86

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
59	Kaşgar Emiri Yakup Han'ın, Sultan Abdülaziz tarafından yollanan hediyelere teşekkür ettiğine ve yeni tahta çıkan Abdülhamid Han'a biat için elçisi Yakub Han'ı görevlendirdiğine dair Hariciye Nezaretine gönderdiği mektubun tercümesi.	88
60	Kaşgar Emiri Yakup Han'ın vefatından sonra yerine geçen oğlu Beğkulu'nun, çevresindeki diğer hanlıklar ve Çinlilerle olan ilişkileri hakkında Kaşgar Piyade Kumandanı Muhammed Han'ın anlattıklarına dayanılarak elçi Yakup Han'ın hazırladığı rapor.	89
61	Kaşgar'dan Dersaadet'e gönderilip valide sultana hediye edilen mushaf, levha, çay takımı, kumaş, kürk ve kalıçelerle altın ve gümüş sikkelere ait defter.	93
62	Kaşgar'ın son durumuyla ilgili olarak Kaşgar Emiri Yakup Hanzade Beğkulu Bey'in padişaha takdim ettiği layiha.	94
63	Kulca Mekteb-i Hamidi-i Hüseyini Müdürü olup Mercan Mekteb-i Mülkiyesi'ne devam eden Muhammed Masum'un, Çin Türkistan'ı taraflarından tahsil için İstanbul'a gönderilen talebelerin Hamidiye Mektebi'ne kabul edilerek eğitimleri için her türlü imkanın sağlanmasından dolayı padişaha takdim ettiği teşekkür arzısı.	100
64	Çin Türkistanı'nın idari, sosyal ve ekonomik yapısına dair Kumul kadısı, müftüsü ve Turfan kadısı tarafından takdim edilen arıza.	102
65	Çin Türkistan'ı halkına hediye edilmek üzere gönderilecek dinî kitapların nakliye masrafı olarak gereken paranın, Maliye Hazinesi bütçesinden ödenmesine dair Meclis-i Vükela mazbatasını.	105
66	Buhara ve Çin'den Hac için geldikleri İstanbul'da parasız kalan hacıların Cidde'ye veya Andican'a sevkedilebilmeleri için gerekli paranın Maliye Nezaretince ödenmesine dair Meclis-i Vükela mazbatasını.	106
67	Çin'in Tinsin şehrinde bulunan İngiliz Hong-Kong birliğindeki Müslüman askerlerin kıldıkları bayram namazında hutbenin Sultan Abdülhamid adına okunduğu ve bayramlaşma törenini Çinlilerin hayranlıkla izlediğine dair Encümen-i Teftiş ve Muayene azasından Ali Nusret Han'a gönderilen mektup.	107
68	Pekin'de daha önceleri Abbasi halifeleri adına okunan hutbenin dört-beş yıldır Sultan Abdülhamid namına okunduğu ve İslamiyetin Çin'de hızla yayıldığına dair Petit Journal Gazetesi'nde yayınlanan haberin tercümesiyle ilgili arıza.	109

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
69	Memur olarak Osmanlı Devleti'ne uzun süre hizmet eden Kazanlı Akyiğit-zade Mehmed Can Bey'in oğlu Mehmed Musa Bey'in sicil dosyası.....	109
70	Kazan'da Medrese-i Muhammediye hocalarından Alimcan el-Barudi'ye Mecîdî, hanımına ise Şefkat Nişanı verildiğine dair irade-i seniyye.	114
71	Mersin Kaymakamı Abdülkadir Kemali'nin, Tataristan, Buhara, Aral Gölü havalisi, Afganistan'ın siyasi durumu ve Ruslarla İngilizlerin bölge üzerindeki emelleriyle ilgili olarak Hariciye Nezareti'ne takdim ettiği rapor.	115
72	İngiltere ve Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak gayesiyle Buhara, Hive ve Hokand hanlıklarını istila eden Rusya'ya engel olunması için Afganistan, Buhara ve Belucistan beylikleriyle iyi ilişkiler kurulması gerektiğine dair Hayriye Tüccarlarından Buharalı Hacı Osman tarafından Hariciye Nezareti'ne takdim edilen ariza.	119
73	Rusya'nın, seçilecek imamların Rusça bilmelerini şart koşturmak, müftüleri kendi taraftarı olan kişilerden seçmek, bir kısım ayetlerin mushaflara basılmasını engellemeye çalışmak ve mescid inşaat edilmesini zorlaştırmak gibi icraatlarla topraklarında yaşayan müslümanları dinlerinden ve kimliklerinden uzaklaştırmayı hedeflediğine dair Petersburg Sefaret-i Seniyesi Müsteşarı Ali İhsan bin Mehmed tarafından takdim edilen ariza.	124
74	Yapılan araştırma sonucunda Türk pamuğu için faydalı olacağı anlaşılmaması sebebiyle Orta Asya'dan getirilecek pamuk tohumlarının da Amerika pamuk tohumu gibi gümrük resminden muaf tutulmasıyla ilgili gerekçeli kanun layihası.....	129
75	Orta Asya'dan ithal edilecek pamuk tohumlarının gümrük resminden muaf tutulmasıyla ilgili geçici kanun tasarısının yürürlüğe girildiğine dair irade-i seniyye.	130
76	Osmanlı Devleti, Türkistan, Kafkasya, İran ve Batı Avrupa mahsulleriyle pamuk ve petrol ticareti yapmak üzere "Beynelmîlel Petrol ve Pamuk Ticareti Osmanlı Anonim Şirketi" adı altında bir şirket kurulmasına ruhsat verildiğine dair irade-i seniyye.	131
İNDEKS		135

No:	Belgenin Konusu	Sayfa
II. BÖLÜM		
	BELGE GÖRÜNTÜLERİ.....	159
	Ek I (Harita) Rusya ve Çin işgali öncesi Türkistan Hanlıkları haritası.	273
	Ek II (Harita) Türkistan'ın idari taksimatı.....	275
	Ek III (Harita) Turan ve Türkistan Haritası.	277
EK		
	REFERANSLAR.....	279

KISALTMALAR

<i>A.AMD</i>	<i>Sadaret Divan-ı Hümayun Amedi Kalemi</i>
<i>A.DVN.MHM</i>	<i>Sadaret Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi</i>
<i>A.DVN.NMH</i>	<i>Sadaret Divan-ı Hümayun Name-i Hümayun</i>
<i>BOA</i>	<i>Başbakanlık Osmanlı Arşivi</i>
<i>DH.EUM.ECB</i>	<i>Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Ecanib Kalemi</i>
<i>DH.İD</i>	<i>Dahiliye Nezareti İdare Kısmı</i>
<i>HR. SYS</i>	<i>Hariciye Nezareti Siyasî Kısmı</i>
<i>MV</i>	<i>Meclis-i Vükela Mazbataları</i>
<i>s.</i>	<i>Sayfa</i>
<i>vb.</i>	<i>Ve benzeri</i>
<i>vs.</i>	<i>Ve saire</i>
<i>Y. EE</i>	<i>Yıldız Esas</i>
<i>Y.PRK.ASK</i>	<i>Yıldız Perakende Askeri Maruzat</i>
<i>Y. PRK. AZJ</i>	<i>Yıldız Perakende Arzuhal ve Journaller</i>
<i>Y. PRK. BŞK</i>	<i>Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı</i>
<i>Y. PRK. EŞA</i>	<i>Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik</i>
<i>Y. PRK. HR</i>	<i>Yıldız Perakende Hariciye Nezâreti Maruzatı</i>
<i>Y.PRK.M</i>	<i>Yıldız Perakende Müteferrik</i>
<i>Y.PRK.MŞ</i>	<i>Yıldız Perakende Meşihat Maruzatı</i>

Hicrî Aylar ve Rumuzları Cetveli

Muharrem	M.
Safer	S.
Rebûlevvel	Ra.
Rebûlâhır	R.
Cemâziyelevvel	Ca.
Cemâziyelâhır	C.
Receb	B.
Şaban	Ş.
Ramazan	N.
Şevval	L.
Zilkade	Za.
Zilhicce	Z.

Rumî Aylar ve Rumuzları Cetveli

Mart	Ma.
Nisan	Ni.
Mayıs	My.
Haziran	H.
Temmuz	T.
Ağustos	A.
Eylül	E.
Teşrîn-i Evvel	Te.
Teşrîn-i Sâni	Ts.
Kânûn-ı Evvel	Ke.
Kânûn-ı Sâni	Ks.
Şubat	Şu.

I. BÖLÜM

1

Molla Taşkendîye virildi

*Südde-i sa'âdetimden Hân hazretlerine
varınca yol üzerinde vâkı' olan kâdîlara hüküm ki*

Hâliyâ diyâr-ı Semerkand ulemâsından Mevlânâ Muslihuddîn Taşkendî *edâma'llâhü te'âlâ fazâyilehû* hacc-ı şerîfden avdet ve dergâ[h]-ı izzet-destgâhımıza teveccüh ü azîmet eyleyüp geldikte hâliyâ vatan-ı aslîsine müteveccih olmağın **buyurdum ki:**

Müşârun-ileyh her kangınızın taht-ı hükûmetine dâhil olursa kendülere ve esbâb u davarlarına ve hem-râhı olan Hâfız Hüseyin *zîde mecdühûya* yolda ve izde menâzil ü merâhilde ve ma'berlerde olan vesâyir kimesnelere dahl ü ta'arruz itdürmeyüp mahûf u muhâtara olan derbendlerden ta'zîm ve tekrîmle geçürüp tevkîr u ihtirâmında sa'y ü ihtimâm eylesesiz.

Hicri: (Zilhicce 980) / Miladi: (Mayıs 1573)

BOA, Mühimme Defteri, 21/598

2

Süleyman Çavuş'a virildi

Fî 3 M[uharrem 981]

Azak beğine hüküm ki:

Semerkand'dan ve Buhara'dan ve Mâverâ'ü'n-nehr'den hacc niyyetine gelen fukarâdan gümrük nâmına Azak İskelesi'nde Nogay mîrzâlarından Yahşî Mîrzâ Sâ'at Mîrzâ ve gayri mîrzâlar küllî akçaların alup hayf u te'addîden hâlî olmadukları istimâ' olunmağın **buyurdum ki:**

Vusûl buldukda mezbûr Yahşî Sâ'at Mîrzâ ve gayri mîrzâlara tenbîh eylesin ki, zikr olunan bilâd ve deryâdan hacc-ı şerîf niyyetine gelüp Azak İskelesi'nden ubûr iden kimesneyi rencîde itdürmeyüp ve gümrük nâmına ticâret için getürmedükleri metâ'larından bir akça ve bir habbelerin aldurmayasın. Mütenebbih olmazlar ise Devlet Giray Hân *dâmet ma'âlîhi* ile müşâvere eyleyüp husûs-ı mezkûrun def' u ref'i ne vechile mümkün ü müyesser ise def' eyleyüp bu bâbda tekrâr şikâyet olunmalu itdürmeysin.

Hicri: 3 Muharrem (981) / Miladi: 5 Mayıs (1573)

BOA, Mühimme Defteri, 24/421

3

*Dîvanda Muhyî Çelebiye virildi
Nâme cüz'üne geçmek için yazıldı*

Buhara Hânı Abdullâh Hân'a nâme-i hümmâyûn yazıla ki

Ma'lûm-ı zamîr-i münîr-i dürrî-leme'ân ola ki; avn ü inâyet-i Hayy ü Müste'ân ile hidemât-ı mebrûre-i dîn-i mübîn-i Seyyidi'l-mürselîn *aleyhi efdalü's-salevât ve ekmelü't-tahiyyât*da melce' ve melâz-i şâhân-ı Hilâfet-temkîn olan âsitân-ı muhalledü'l-bünyân-ı adâlet-unvân savbına havâss-ı mülâzimânınızdan iftihâru'l-emâsil ve'l-ekârim Emîr Abdullâh *dâme ulüvvuhû* vesâtatı ile eyemen-i evânda nâme-i nâmî-i sadâkat-unvânınız vârid [ü] vâsil olup mazmûn-ı meymûn-i bedî'u'l-beyânında muntavî olan âmâl ü emânî mir'ât-ı safâ-âyât-ı ilm-i âlem-nümâ-yı husrevânemizde alâ-vechi't-tafsîl sûret-pezîr ü nümâyân olmuştur.

Meşâ'ır-i kudsî me'ser-i zükâ-rahşâna pûşîde ve nihân olmaya ki, a'tâb-ı âliye-i saltanat-meâbımız dâyima vücûh-i musâfâtla hullân u ahibbâyâ meftûhu'l-ebvâbdır. Ale'l-husûs, kemâl-ı ihlâs u ihtisâsla arz-ı intisâb eyleyen selâtîn-ı adl-âyîn-i sadakât-nisâb

bi-inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-Vehhâb iltifât-ı kerîmânemiz ile kâm-yâb ve beyne'l-akrân ser-efrâz ve zafer-yâb olgelmışlardır. Lâ-cerem zebr-i mezbûrun tezâ'îf-i sûtûrunda mezbûr olan umûrun zuhûru husûsu ol diyâr-ı celîlü'l-i'tibârın ulemâ'-i ebrâr ve sulehâ'-i ahrârından tavâf-ı Beytu'llâhi'l-harâm ve ziyâret-i Ravza-i Seyyidü'l-enâm *aleyhi efdalü's-salâti ve's-selâm* için teveccüh ü azîmet eyleyen huccâc u züvvâra te'mîn-i tarîk ve re'fet ü ma'delet-i erfak-ı refîk kılınmak dîn ü devlete evfak u hakîk olduğu hafî değildir. Lâkin sa'îd-i şehîd, mukîm-i makâm-ı kerîm, na'îm-mekân vâlidimiz merhûm Gâzî Hudâvendigâr *teğammedehü'llâhü bi'l-ğufrân* küffâr-ı hâk-sâr-ı bed-nihâd ile gazâ vü cihâd niyyetine merzûbûm-ı İslâm ve zîr-i dest-i a'dâ-yı liyâmda olan kılâ'-ı harbiyyeden Sigetvar nâm hısâr-ı üstüvâr üzerine asker-i nusret-şî'âr ile teveccüh ü azîmet eyleyüp bi-inâyeti'llâhi'l-Meliki'l-Kadîr kal'a-i mezbûrenin kal'ı ve nice memâlik ü kılâ'ın teshîri müyesser olmuşken fermân-ı kazâ-cereyân-ı Melik-i Müte'âl ile rûh-ı pür-fütûhları makarr-ı fenâdan makarr-ı bakâya irtihâl eylemeğin hıdmet-i Hilâfet-i Seyyidü'l-mürselîn cenâb-ı celâlet-meâb-ı ma'delet-âyînimize mukadder ü mukarrer olup havza-i hükûmet-i vâsi'atü'l-aktârımızda münderic olan memâlik-i Şark ve Garb ve mesâlik-i silm ü harbin dâr u diyâr ve medâyin ü emsârının hıfz u hırâseti ve asâkir-i İslâm-ı zafer-encâmın zabt u rabt u sıyâneti zimmet-i himmet-i şâhânemize lâzım u lâzib belki mütehattim ü vâcib olmağın yanımızda olan asâkir-i cerrâr-ı düşman-şikâr ile ordu-yı hümâyûn-ı zafer-disâra teveccühde şitâb ve ılgar olunup bi-tevfîkı'llâhi'l-Mu'în zamân-ı kalîlde menzil-i ma'hûda yakîn varılıp âmme-i Nasârânın İmparatoru olan Beç Kralı Maksimilyanoş-ı la'în on kerre yüz bin mikdârı cüyûş-ı küffâr-ı bî-hûşla âyîn-i hezîmet-rüsûmları üzre tabur kurup cünûd-ı muvahhidîne rucûm-ı şeyâtîn gibi hücum üzre iken bi-inâyeti'llâhi'l-Mennân cibillet ü nihâd-ı mülûkânemizde merkûz olan satvet-i bâhire-i hıdîvânemiz bâzû-yı berûza getirilüp zîr-i destinde olan dâr u diyârı ve geşt ü güzâr eyleyen deyyâr-ı sığâr u kibârı ve reâyâ vü berâyâsı zîr-i ni'âl-i matâyâ ve süm-i sûtûrân-ı

hârâ-fersâda safha-i melsâ olacağına la'în-i bî-dîne tamâm yakîn gelmekle nâmdâr beğlerinden yarar ilçiler ile dergâh-ı gerdûn-iktidârımıza envâ'-ı tühaf u hedâyâ ve emvâl ü hazâyin-i lâ-tuhsâ irsâlini vesîle-i recâ'-i afv-ı ma'sıyyet ve zerf'a-i istid'â-i inâyet ve merhamet kılup her sâl ü âm sad-hezâr dînâr-ı kâmilü'l-ıyâr cizyeyi bi't-tamâm Hızâne-i Âmiremize teslîm ü edâyı zimmet-i zemîmesine zamîme vü ilzâm eylemeğin ber-mûceb-i nass-ı kâtı'-ı bî-ıştibâh-ı; "*Ve in cenahû li's-silmi fe'cnah lehâ ve tevekkel ala'llâh*" çehre-i dalâlet-behresinde gubâr-ı ısâr-ı ısyân dâmân-ı afv u ihsânla refte "*Ve lâ-tüfsidû fi'l-arzı ba'de ıslâhıhâ*" unvânıyla mu'anven ahidnâme-i hümâyûnumuz ile gerden-i itâ'ati muhallâ ve karîn kılunup inâyet-i Hudâ-yı bî-çûnla me'vâ-yı saltanatımıza avdet-i hümâyûn müyesser oldukda bakıyye-i süyûf-ı kâhire-i husrevânemizden zimmet-i zemîmelerine cizyeden vâcib olan düyûnu edâyıla satvet-i bâhire-i mülûkânemizden me'mûn olan Venedik doju câdde-i adaletden udûl ve hayta-i hıyânete duhûl idüp sâlifü'z-zikr kral-ı bed-fi'âl hufyeten asâkir ü mâl ile mu'âvenetden mâ'adâ hacc-ı şerîfe deryâdan sefer ve sefîne ile Cezâyir-i Garb'a güzer eden huccâc-ı hidâyet-minhâc ve tüccâr zevî'l-ibtihâcı fırsat bulduklarında ruhsat virmeüyüp hılâf-ı ahd ü emân katl ü hasâret ile nakz-ı ahd ve neks-i eymân eylemeğin; "*Ve in nekesû eymânehüm min-ba'di ahdihim fe-kâtîlû eimmete'l-küfr*" mûcib-i şerîfi üzre mukaddemâ mâdde-i ısrâr-ı mütereddidân-ı bihâr ve illet-i sefk-i dimâ'-i tüccâr olan cezîre-i Kıbrıs'ı me'vâ kılan ashâb-ı nâkûsun kâr u bâr [u] nâmusun târ-mâr eyleyüp ibtidâ'-i esâs-ı mersûsu'l-bünyânına dest uzalduğı günden bu zamâna gelince vâkı' olan kılâ' u bikâ' ve kurâ vü ziyâ'ın mesâlik-i teshîri ve ıklâ'ına sülûk eden mülûk-i mâziyeden birine müyesser olmayup hasretü'l-mülûk olup kalmışken vüzerâ'-i ızâmımızdan birini sütte-i Sidre-ihtirâmımızda olan asâkir-i İslâmın bir mikdârına nasb idüp varup kable's-seyf teklîf-i İslâm veya cizyeyi zimmetlerine ilzâm eyleyüp redd-i kelâmda kıtâle ikdâmı iş'âr ider peyâm îsâr eylemeğin merd-efgen ü saf-şiken top u darbzenler ile cenge

âheng ve âheng-i bî-dirence mübâşeret idüp sedd-i sedîd-i tiğ u teber ve hadd-i hadîd-i gürz ü şeşper ile ebvâb-ı âmed-şüdleri sed olunacak kimi tu'me-i şîr-i şemşîr-i zafer-te'sîr ve ehl ü iyâlleri giriftâr u esîr olup ve kimi habl-i metîn-i istîmâna ve urve-i vüskâ-i afv u ihsâna temessükü takdîm ve kılâ'ı nevvâb-ı kâm-yâbımıza teslîm eyleyüp bi-inâyetillâhi'l-Meliki'l-Mu'în cezîre-i mezbûre ve nice kılâ' u memâlik dahı musahhar-ı nigîn-i pür-temkînimiz olup ibtidâ'-i zuhûr-ı dînden ilâ-hâze'l-hîn ma'âbid-i evsân olan kenâyis-i rehâbinini mesâcid-i ehl-i îmân ve medâris-i ilm-i dîn kılınup beğlerbeği ve sancakbeğleri nasb u ta'yîn olunup ale'l- vechi'l-kâmil havza-i hükûmetimize dâhil olmuştur. El-hâletü hâzihî bu sâl-i ferhunde-fâlde sanâdîd-i melâ'în-i mezbûrînin istîsâli için sefâyin-i garâyim-i âliye-i şâhânemiz âmâde ve bâdbân-ı himmet-vâlâ-yı pâdişâhânemiz küşâde ve hidâyet-i beşâret-âyet-i hazret-i mürsilü'r-riyâhî pîşvâ ve tevessül-i mu'cizât-ı kesîretü'l-berekât-ı mürsil-i fettâhî reh-nümâ kılup evvel-i bahâr-ı huçeste-âsârda azîm donanma-yı hümâyûn-ı zafer-makrûn tedârük ü ihzâr olunmağın unvân-ı nâmede mezkûr olan mü'emmell ü emânînin mukaddemât-ı husûlü; "*el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ*" fehvâsınca muktezıyât-ı kazâ ve takdîr-i bî-tağyîre tefvîz olundu. Gerekdir ki, serâ-perde-i irâdât-ı zi'l-mülki ve'l-melekûtdan suver-i murâdât-ı âlem-i nâsût hüveydâ olunca dâyima nihâd-ı celâlet-âyetinüzde muzmer olan celâdet ü şehâmetinüz muktezâsınca kenef-i himâyetinizde mahmî olan re'âyâyı ri'âyet ve âmme-i ahâlî-i İslâmı mazarrat-ı akâyid-i fâside vü ilhâd ve fesâd-ı a'dâyı liyâmdan himâyet eyleyüp mân-ı ta'allukât-ı zamâ'ir-i kudsî-serâ'ir ve zimâm-ı teveccühât-ı havâtır-ı feyz-me'seri hullân u ahibbâyla erkân-ı mersûsu'l-bünyân-ı muhâlesat u vidâd ve bünyân-ı kaviyyü'l-erkân-ı muvâlefet ü ittîhâd feyz-ı fazl-ı Sübhânî ve avn ü gavs-i Yezdânî birriyle mümehhed ü ber-karâr olmak savbına ma'tûf kılına ki, bu kâ'ide-i marziyye müstahkem ü üstüvâr olup ferâğ-ı bâl-i cemâhîr-i ulemâ ve sulehâ ve refâhiyyet-i hâl-i âmme-i fukarâ ve zu'afâ bir nev'ile nizâm u intizâm ve sebât ü istihkâm üzre ola ki, min-ba'd anun kavâ'id ü

zavâbıtına ve ma'âkîd ü ravâbıtına inkıtâ' u inkırâz-ı devrâna değin ihtimâl-i halel ü fütûr ve şevâ'ib-i naks u kusûr yol bulmaya.

Hicri: (Zilkade 980) / Miladi: (Nisan 1573)

BOA, Mühimme Defteri, 21/465

4

*Mezbûr elçiye virildi
Fî 3 Muharrem, sene 981*

Keefe beğine hüküm ki:

Hâlâ Buhara cânibinden Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneme gelen ilçinin mesâlihi itmâma irişüp girü ol cânibe teveccüh ü azîmete isticâze eylemeğin hüsn-i icâzet-i âlî-nehmetime mukârin olup **buyurdum ki:**

Vusûl buldukda Azak cânib[ler]inde olan ümerâdan Yahşî Sâ'at Mîrzâ ve İslâm Mîrzâ ve Kâdî Mîrzâ'ya haber ve âdem gönderüp tenbîh eylesin ki, müşârun-ileyhi ve âdemlerini Âdil suyundan sühûlet ile ubûr itdirmek bâbında gereği gibi mu'âvenet ve muzâheret eyleyüp kendüye ve âdemlerine ve esbâb u davarlarına kimesneyi dahl ü ta'aruz itdürmeyüp emîn ve sâlim ulaşdurup sen dahı lâzım olan havâyiclerin akçalarıyla tedârük itdüresin.

Hicri: 3 Muharrem 981 / Miladi: 5 Mayıs 1573

BOA, Mühimme Defteri, 21/716

5

Benim vezîrim!..

Ravza-i Mutahhara'ya olan hedâyâsını gönderdim deyü yazmışsınız, zuhûr itmedi, taraf-ı hümâyûnuma arz olunan defteri

*mûcebince vusûl şü'd, gayri iktizâsunca ne gûne mu'âmele iktizâ
ider ise öylece idesin.*

*Dârü's-sa'âde ağası koynunda sehv etmiş, henüz gördüm,
Hazînedâr ağadan su'âl etdim, Kisve-i Sa'âdet'in üzerine ta'lîkı
münâsibdir deyü haber verdiğinden bildirdim, yine siz bilürsüz.*

Şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim
efendim pâdişâhım

Bu def'a Buhara'dan gelen Muhammed Zâkir nâm bendeleri hâk-i
pây-i mülûkânelerine arz ve ifâde olunduğu üzre evvelki gün kapuma
getürdülüp her ne kadar sefâretle gelmeyüp edâ-yı farîza-i hacc için
cânib-i Hicâz'a âzimen gelmiş ise dahı hâlâ Buhara Hâmı Seyyid
Ebü'l-Gâzî Hân dâ'îlerinin Vezîri Muhammed Danyal Beğ tarafından
arîza ile gelmiş olmak mülâbesesiyle mücerred tevkîr ve ikrâm için
kendüye bir sevb semmûr kürk ve mu'teber bir nefer âdemine kubûr
sincâb kürk ve mâ'adâ âdemlerine hil'atler ilbâs olundu. Mûmâ-ileyhin
kullarına getürdüğü mektûb kendü kapuya gelmezden iki üç gün
mukaddem getürdülüp ba'de't-tercüme aslı yine kendüye iâde ve
tercümesi ma'lûm-ı şâhâneleri olmak için huzûr-ı hümâyûnlarına takdim
olunmuş idi. Mûmâ-ileyhe ilbâs-ı hila'-ı mezkûre akabinde mektûb-ı
mezkûru Danyal Beğ'den taraf-ı hümâyûnlarına olan bir kıt'a arz-ı hâli
ile evsâfı arz-ı hâl-i mezkûrda mastûr bir kıt'a elmas yüzük hediyyesini
ve mûmâ-ileyh Muhammed Zâkir kendü tarafından yeşil yaprak olarak
huzûr-ı hümâyûnlarına tertîb eylediği bir kıt'a şukkada mastûr ba'zı eşyâ
hedâyâsını takdîm itmekle arz-ı hâl-i mezkûr dahı tercüme itdirilüp
mazmûnu çâkerlerine olan mektûb mazmûnuna mutâbık olmağla hân
nâmesi olmadığından her ne kadar şâyân-ı arz ve takdîm değil ise
mûmâ-ileyh sefir olmayup arz-ı hâl-i mezkûr dahı kendüyi tavsiye için
olduğundan mücerred manzûr-ı hümâyûnları buyrulmak için tercümesi
ve kullarına olan mektûbuyla ve hedâyâ-yı mezkûre ile me'an takdîm-i
hâk-i pâ-y-i dâverâneleri kılındı. Mûmâ-ileyh Muhammed Zâkir'in babası

vasiyyeti üzere Ravza-i Mutahhara-i Hazret-i Resûl-i Kibriyâ -*aleyhi ezke't-tehâyâ*- ya teberrüken ta'lîk için getirdiği bir tahta elmas ve bir tahta zümüröd ve bir kırmızı yâkûtdan masnû' bir kıt'a âvîze dahı manzûr-ı hümâyûnları buyrulmak için merfû'-ı atebe-i ulyâları kılındı. Âvîze-i mezkûre mahall-i mübârek-i mezkûra ta'lîkı kâ'idesi ma'lûm olmayup hazînedâr ağa kullarının ma'lûmu olmağla ondan su'âl ile kulları âgâh buyrulur isem mûmâ-ileyh Muhammed Zâkir kullarına ol vechile sipâriş ve tenbîh olunur. Mûmâ-ileyhin cânib-i Hicâz'a hîn-i azîmetinde Şâm vâlisine ve Şeyhü'l-harem ağa ve sâir iktizâ edenlere taraf-ı çâkerîden mekâtîb tahrîr ve himâyeti husûsu tastîr olunacağı ma'lûm-ı dâverâneleri buyruldukda emr u fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerindedir.

Hicri: (1198) / Miladi: (1784)

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 723-B

6

SAH

Sâbıklarına tatbîk ile hüküm Buyruldu

12 Za., sene [1]214

Devletlü inâyetlü merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun;

Arz-ı hâl-i dâ'îleridir ki, bu kulları asıl Buhara'dan olup müddet-i vâfireden beru seyâhatte güzâr olup bu avânda altı nefer kimse beldemize teveccüh itmek murâd eyledikde yedimize bir bâşport [pasaport] kerem [ve] ihsân eyleyüp ve hayır-duâmıza mazhar olunmak bâbında emr u fermân devletlü inâyetlü semâhatlü sultânım hazretlerindedir.

Bende Bende Bende Bende Bende Bende

Hoca Hoca Hacı Hacı Hacı Hacı
Abdullah Tahir Artuk Kâsım Baba Nazar
Muhammed

Hicri:12 Zilkade 1214 / Miladi: 7 Nisan 1800

BOA, Cevdet Hariciye, 278

7

*Buhara Hâkimi celâdetlü Seyyid Gâzî Hân cenâblarının
Vezîri Muhammed Danyal Beğ'den makâm-ı Sadâret-i Uzmâ'ya olarak
vârid olan Fârisiyyü'l-ibâre arızanın tercemesidir. Fî 7 M., sene 1200*

Tâ ki sipihr-i berîn kevâkib-i sevâkib-ı zerrîn ile müzeyyen ve nûrânî ola. Zât-ı vâlâ-sıfât-ı müstecmi'ul-hasenât, melce'-i ashâb-ı fesâhat ve belâğat, nekâve-i dûdmân-ı rif'at ve haşmet, âsaf-câh, encüm sipâh, haşmet-destgâh, nusret-intibâh, besâlet ve şehâmet-âgah, âric-i me'âric-i dâd-güsterî, dâric-i medâric-i ra'iyet-perverî, sâlik-i mesâlik-i mehâmm-ı hâkânî, mâlik-i memâlik-i kişver-sitânî, a'zamu'l-uzamâ, efhamü'l-küberâ, a'nî umdeti hâdî-i râh-ı yakîn ve vezîr-i hazret-i Halîfe-i rû-yı zemînî, mesned-i vâlâ-yı; "*İnna'llâhe yuhibbü'l-muhsinîn*"de semere-i; "*İ'dilû hüve akrebü li't-takvâ*" ile lezzet-yâb ve ber-muktezâ-yı; "*İnna'llâhe ye'muru bi'l-adli ve'l-ihsân*" dâ'imâ kânûn-ı adâlet-güsterîye muvaffak olarak mesned-i âlem-efrûzîde mütemekkin ve mukîm eyleyüp âfitâb-i ikbâl-i hümayûn-ı hazret-i Hilâfet-penâhîyi bi'l-cümle mefârik-ı du'â-gûyân-ı rû-yı zemîn üzerlerinde tâbende ve dırahşân eyleye; âmîn; bi-hürmeti'n-Nebiyi ve âlihi'l-emcâdi ve bi-hakkı nûn ve's-sâd.

Salât ve selâm-ı hayriyyet-nizâm-ı ferhunde-encâm ithâf ve ihdâsından sonra hâtır-ı âtır-ı deryâ-makâtır-ı muhabbet-mezâhir-i âlîye ma'lûm ve mekşûf ola ki;

El-hamdü li'llâhi te'âlâ bu tarafın cemâ' ulemâ ve ümerâ ve vüzerâ ve fuzalâ ve fukarâsı Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at'den olup rîşe-i inkıyâd ve itâ'ate mezra'-ı cânda perveriş virüp; *"Ef'û'llâhe ve ef'û'r-resûle ve üli'l-emri minküm"* âyet-i kerîmesi mazmûnuyla amel göstermişlerdir ve leşker-i İslâmî dahı kemer-i hıdmeti miyân-ı câna bend idüp Hudâ ve Resûl'ün tahsîl-i rızâsıyçün; *"Kâtilû'llezîne lâ-yü'minûne bi'llâhi ve lâ bi'l-yevmi'l-âhir"* ilâ-âhiri'l-âye nass-ı şerîfi mûcebince fî-sebîli'llâh mukâteleye ez-cân u dil sâ'î ve mâdâme'l-hayât izdiyâd-ı ömr ü devletiniz için secedât-ı şükr-güzârî ile meşgûl olup sıhhat ve selâmetinizden gayri bir şey mir'ât-ı hayâlde cilve-ger ve aks-endâz değildir.

Re'y-i âlîye mestûr ve mahfî olmaya ki, leb-i teşnegân-ı bâdiye-i firâka bihâr-ı lutf u kereminizden reşhâ-pâş-ı âtifet olup Molla İrnazar Beğ'in oğlu Muhammed Şerîf Beğ ile irsâl buyurulan inâyet-nâmeniz eşref-i evkâtda vâsıl ve meserret-ber-meserret hâsıl olduğundan başka mezkûr Muhammed Şerîf Beğ iltifât ve nevâziş-i pâdişâhâne ve i'zâz ve ikrâm-ı husrevâneye makrûn olarak mu'azzezen ve muhteremen i'âde buyurulmuş olup evsâf-ı hamîde ve ahlâk-ı pesendîde-i pâdişâh-ı Cemcâh hazretlerini ve erkân-ı Devlet-i Aliyye'yi vasf u beyân etdikce bu vilâyetin bi'l-cümle sekenesi evsâf-ı mezkûre ile mest-i müstağrak olarak mecmû'u ihtiyâr-ı sefer ile dîdâr-ı fâ'izu'l-envâr-ı şâhâne müşâhedesini himmet-i vâlâ-nehmetlerine lâzım ve vâcib bilüp ol diyâra azîmet kemerini miyân-ı câna bağlamışlardır. Lâkin bu'd mesâfe bâ'is-i imtinâ' olup nâçâr mâni' olmuşdur.

Binâberîn sâdât-ı sahîhu'n-neseb-i vilâyet-i Buhara'dan Molla Mîr Seyyid Şücâ' ki, re'îs-i fâhire-i belde-i Buhara'dandır, ilçi ta'yîn olunup on beş nefer hıdmetkârı ile küberâ-yı memâlik-i Turan'ın ittifâkıyla vilâyet-i Buhara ve Semerkand'dan ol âlî-câh-ı refî'u'l-menzilet hazretlerinin hıdmetine revâne itmişizdir. İnşâ'a'llâhü te'âlâ siyâdet ve riyâset-penâh-ı mezkûr şeref-i dîdâr ile müşerref oldukda bilâd-ı

Türkistân'ın her bir beldesi ahvâlinde vâkı' olan takrîri tasdîk buyurula ki, mûmâ- ileyh bu cânibin mu'temedânındandır ve eğer siyâdet-penâh-ı mezkûr Haremeyn-i Şerîfeyn'e azîmet irâdesin ider ise recâ ve niyâz olunur ki, iltifât ve nevâziş-i pâdişâhâneye makrûn buyurulup külfet ve meşâkk-ı râhdan sıyânetlerine himmet buyurula. Bâki hemîşe sürâdık-ı azamet ve bahtiyârî kubbe-i eflâk-i'tibârî ve keyvân-ı nâmdârî üzre ber-efrâhte olup eyyâm-ı devlet ve kâmrânî ilâ-yevmi'l-kıyâm efzûn ve müstedâm bâd.

Hicri:7 Muharrem 1200 / Miladi:10 Kasım 1785

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 778

8

*Buhara Hâkimi Mîr Haydar Hân tarafından vürûd iden
Fârisiyyü'l-ibâre nâmenin tercemesidir. Fî 15 Ra., sene [12]31*

Hân-ı müşârun-ileyh bi't-ta'zîm tahiyât-ı muhabbet-girdârını atebe-i felek-mertebe-i hazret-i Hilâfet-penâhîye arz ve nisârından bahs iderek hasbe'l-makdûr hayr-hâhî-i ehl-i İslâm ve tesviye-i ahvâl-i kâffe-i enâm husûslarında sa'y ü ihtimâm ile tervîc-i ahkâm-ı şerî'at-i ğarrâyı kendüye dest-mâye-i sa'âdet-i dâreyn bilerek münâfi-i rızâ-yı cenâb-ı Bârî hareketde bulunmamaklığı ale'd-devâm iltizâm itmekde olduğu ve müşârun-ileyhden birkaç karn evvel memleket-i Mâverâ'ü'n-nehr ahâlîsinin mâlik oldukları ni'am-ı İlâhiyenin adem-i teşekkürüyle giriftâr oldukları envâ'-ı masâ'ib ve kaht u galâya bir vechile tâb-âver-i tahammül olamadıklarından terk-i evtân iderek gurbet ü kürbeti ihtiyâr itmiş olduklarına mebnî memleket-i merkûme ulemâ ve meşâyıhdan tehî ve kütüb-i fikhiyenin ol cihetle perâkende ve perîşân ve belki eser ve âsârı nâ-bûd olmağla müntehî olmuş iken pederi zamânından ilâ-hâzihi'l-ân meşâyıh ve ulemâyaya nevâziş ve ri'âyet gösterilerek memleket-i mezbûre ma'mûriyyete yüz tutup re'âyâ vü berâyâ ve meşâyıh u ulemânın yevmen fe-yevmen tezâyüdü cihetiyle revnak-ı dîn-i

mübînin gün-be-gün terakkîsi rû-nümûn olmuş ise de hân-ı müşârun-ileyh ulemânın mürâca'atları der-kâr olup Hindistân'dan tedârik eylediği ba'zı kütüb-i fikhiyyede şifâ-yı sadr olacak kütüb olmadığından ulemâ'-i mezbûrenin mesâ'il-i dîniyye husûsunda vâkı' olan münâza'a ve mübâhaseleri ber-teraf olmak için e'imme-i ızâmın kütüb-i mu'teberelerinden çend aded cild kitâba eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc oldukları ve lüzûmu olan kütüb-i mezbûrenin bir kıt'a müfredât defteri tanzîm ve huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı hazret-i gâtî-sitânîye takdîm kılınmış olduğundan sâlifü'z-zikr defterde mevcûd olan kütüb-i mezbûrenin cümlesi, mümkün olmaz ise ehl-i İslâmın umûr-ı dîniyyesine vefâ idecek birkaç cild kütüb-i mu'teberenin irsâl buyurulması mültemes idüğü ve zikr olunan Mâverâ'ü'n-nehr ve Kazgan ve Deşt-i Kıpçak ve Hârezm ve Merd-i Şâhcân ve Cihâd-ı Zu'l-âb ve Belh ve Bedahşân memleketleri tevâbi' u levâhıkıyla mülk-i mevrûsu olup memâlik-i mezkûre hükkâmının mine'l-kadîm azl ü nasbları Buhara hâkimi tarafından olduğu ve ile'l-ân ol minvâl üzre olup fakat Kazgan ve Hârezm Eyâleti hükkâmı hiffet-i tab' ve hadâsetleri cihetiyle gâh itâ'at ve gâh adem-i itâ'at ile tarîk-ı müstakîmden udûl ve inhirâfları meşhûd olduğundan müşârun-ileyh Devlet-i Aliyye'nin mutî' ve fermân-ber bendegânından ma'dûd buyurularak eyâlet-i mezbûrenin hükûmeti menşûruyla ser-efrâz kılınması ve mukaddemâ Su'ûd-ı nâ-mes'ûdun Haremeyn-i Muhteremeyn'e istflâsı mesmû'ları olarak bâdî-i hüzn ü melâlleri olmuş olduğundan itmînân-ı ehl-i İslâm zımnında Hicâz tarafının keyfiyyet ve ahvâli iş'âr olunması beyânıyla haddi olmayarak Dîvân Beği Mîrzâ Muhammed Yûsuf ile takdîmine ictirâ eylediği iki cild Delâ'il-i Şerîf ve bir mikdâr itr hediyyesinin nazar-ı iltifât-ı mülûkâne ile meşmûl buyurulması tazarru'unda ve mîrzâ-yı mûmâ-ileyhin bir ân akdem i'âde ve ircâ'ı husûsuna müsâ'ade-i seniyye erzân buyurulmasın Hâkim-i müşârun-ileyh Mîr Haydar Hân sâlifü'z-zikr nâmesinde tahrîr ider.

Sâlifü'z-zikr Defter
Kıt'a

9

*Taraf-ı müstecmi 'u'l-mecdi ve 'ş-şeref-i hazret-i cihân-dârîye
Buhara hâkimi cenâbları tarafından vürûd iden nâmeye cevâbı
hâvî ve hediyye-i behiyye olarak ba'zı kütüb-i nefîse gönderildiğini
muhtevî yazılan nâme-i hümayûndur.*

Alî-cenâb, ma'âlî-me'âb, rif'at-nisâb, sa'âdet-iktisâb, siyâdet intisâb, câmi'-i ayât-ı nasfet ve dîndârî, râfi'-i râyât-ı übbehet ve kâm-kârî, hâmî-i havza-i Sünnet ve Cemâ'at, mâhî-i âsâr-ı bid'at ü dalâlet, müstecmi'i hasâ'il-i hâmîde-i dâd-güsterî, müstenbi-i şemâ'il-i pesendîde-i serveri, müşeyyid-i erkân-ı dîn-i mübîn, fermân-fermâ-yı memâlik-i Turan- zemîn, el-müstağnî ani't-tavsîfi ve'l-beyân el-muhtass bi-mezîdi inâyeti'l- Meliki'l-Müste'ân nizâmen li'd-devleti ve'l-hükûmeti ve 'ş-şevketi ve'l-ikbâl es-Seyyid Mîr Haydarşâh Hân lâ-zâlet neyyirâtü devletihî tâli'aten min-meşâriki'l-izzî ve'l-iclâl ve şümûsü sa'âdetihî masûneten an-vasmeti'l-küsûfi ve'z-zevâl savb-ı bâ-savâb ve cânib-i felek cenâblarına sıdk-ı musâfât ve hüsn-i akîdet ve müvâlâtdan münba'is garayîb-i regâyib-i tahiyyât-ı sâmiyât-ı meveddet-füzûn ve bedâyi'-i revâyi'-i teslîmât-ı zâkiyât-ı muhâlasat-meşhûn ki, envâr-ı sıdk u safâsı rûşen-ger-i merâyâ-yı ervâh-ı rûhâniyân ve âsâr-ı behcet ü bahâsı ziyâ-bahş-ı zâviyâ-yı kulûb-i kudsiyândır; ithâf ve ihdâ kılındıktan sonra mücellâ-yı suver-i esrâr ve rumûz olan zamîr-i münîr-i âfitâb-nazîr-i nükte-âmûzlarına pûşîde ve mestûr olmaya ki, miftâh-ı gencîne-i meserret ü şâdmânî ve misbâh-ı kâşâne-i muhabbet-i câvidânî olan müfâvaza-i dil-güşâ-yı dostâne ve meltafe-i behcet-nümâ-yı muhibbâneleri ve iki cild Delâ'ilü'l-Hayrât-ı mûrisetü'l-meberrât ve bir mikdâr itriyyât-ı mûcibetü'l-meserrât hediyye-i behiyyeleri

vâsitatü'l-akd-i leyâlî ve eyyâm ve dürretü'l-vişâh-ı şühûr ve a'vâm olan bir vakt-i meymenet-iktirân-ı sa'âdet-encâmı umde-i huddâm-ı vâcibü'l-ihtirâmınızdan Dîvân Beyi Mîrzâ Muhammed Yûsuf vesâtatıyla zîb-ârâ-yı bezm-gâh-ı vürûd ve mefhûm-ı ri'âyât-ı sadâkat-âyâtı cilâ-endâz-ı çeşm-i şühûd oldukda lutf-i ibârât-ı reşîka ve hüsn-i isti'ârât-ı enîkası müjde-resân-ı fütûhât-ı kudsiyye ve beşâret-i reh-i nefehât-ı ünsiyye olmağın mûris-i selvet ü hubûr ve ba'is-i sürûr-ı mevîr-ı gayr-i mahsûr olarak ez-kadîm hadîka-i hânedân-ı hânî ve ravza-i sülâle-i Kaanîlerine mecrâ-yı dilden cârî olan zülâl-i hoş-güvâr-ı müvâlât ve âb-ı nâb-ı mihr ü müvâsâtın tevîr ve tezâyüdüne bâdî olmuş ve sefir-i mûmâ-ileyh şeref-i takarrüb-i evreng ve iltifât-ı mekârim-gâyât-ı bî- deng-i tâc-dârânemiz ile müftehir ve mübâhî kılınmıştır. Kaldı ki, mevrîd-i cenâb-ı Cibrîl-i Emîn, nazar-gâh-ı hazret-i Rabbü'l-âlemîn reşk-endâz-ı nüh-kubbe-i "*Eflâk*" bâlâ-hâne-i muhâtab-ı "*Levlâk*" olan Haremeyn-i Muhteremeyn ve Buk'ateyn-i Mübâreketeyn'e Su'ûd-ı merdûd ya'nî tâ'ife-i havâric-i habâset-nümûdun tasallutu mesmû'ları olarak bâdî-i hüzn ü âlâm olmuş olduğundan itmînân-ı kulûb-ı ehl-i İslâm için cânib-i Hicâz-ı mağfîret-tırâzın keyfiyyet ve ahvâli iş'âr ve i'lâm olunması tastîr ve tahrîr olunmuş. Fi'l-hakîka tâ'ife-i mezkûre bundan çend sâl mukaddem hudûd-ı Haremeyn-i Muhteremeyn'e tahattî ve tecâvüze cür'et ve ol vechile utüv ü tuğyâna cesâret etmişler ise de külliyyetlü mühimmât ve cebehâne irsâl ve asâkir-i vefîre ve me'mûrlar ta'yîn ve isbâl birle yâverî-i avn ü inâyet-i hazret-i Bârî ve rehberî-i tevîk-ı ni'me'r-refîk-ı cenâb-ı Perverdigârî ile asâkir-i İslâm-ı nusret-ittisâm dest-zen-i kabza-i şemşîr ve samsâm olarak iktihâm-ı mehâzîl-i vakâhat-tebâr ve i'dâm-ı melâ'în-i habâset-disâr zımnında eşeb-süvâr-ı vâdi-yi ihtimâm ve inân-rân-ı semend-i gayret ü ikdâm olduklarında sît-i tabl-ı şân ve şükûh-i satvet-i enbûh-i saltanat-ı seniyyemiz'den gürûh-i mekrûh-i havâric kemâliyle lertzân ve hirâsân olarak ümîd-gâh-ı bây ü gedâ ve "*bi-Bekketin Mübâreketin*" sırr-ı

lâhûtîsiyle revnak-efzâ-yı sahîfe-i dünyâ ve mâ-fihâ olan arz-ı mukaddes-i Yesrîb ü Bathâ'dan üftân ü hîzân semt-i firâra şitâbân olmalarıyla leşker-i nusret-rehber-i mânend-i şîr-i ner ve misâl-i hizber ü ejder gülbânk-i "*Nasrun mina'llâhi ve fethun karîb*" ile nâ'râ-zen ve sayha-i "*Fe'l-gazvü li'l-mücâhidîne*" nasîb-i terânesiyle âvâze-efgen olup sadâ-yı bülend-edâ-yı gâziyân peyveste-i kengere-i âsumân ve resîde-i sâmi'a-i melâ'ik ü ferîşteğân olarak verâlarını tâ'kîb ve emâkin ü mesâkinlerini tahrîb birle ekserisi sadme-i şemşîr-i adû-tedmîr-i ecnâd-ı zafer-nihâddan makhûr ve müdemmer ve revân-ı hızlân-şânlarına kûşe-i sakar-makarr olmakdan nâşî meydân-ı ceng ü vegâ hûn-ı tâ'ife-i habâset-nümûndan lâ'l-gûn olmuş ve bu cihetle eyâdî-i menhûselerine giriftâr olan bilâd ü emsâr dest-i tasallutlarından nez' ve istihlâs kılınmış olduğundan başka me'vâ-yı kadîmleri olan nice nice husûn u büldân dahı yedlerinden ahz olunup sûtû'-ı nûr-ı İslâm ile zalâm-ı dalâl münkeşif ve mürtefi' ve âsâr-ı nuhûset ve vebâl ezyâl-i Memâlik-i Mahrûse'den münkaşî' ve münkali' olmak mülâbesesiyle huccâc-ı hidâyet-minhâc "*Ve li'llâhi ale'n-nâsi huccü'l-beyti meni'stetâ'a ileyhi sebîlâ*" mücebiyle evvelkiden ziyâde kemâl-i âsâyiş ve ibtihâc ile iyâb u zihâb ve edâ-yı farîza-i hacc ve îfâ-yı şa'âyir secc ü acc birle iktisâb-ı sevâb-ı bî-hisâb itmekde oldukları ve zât-ı tahrîr-simât-ı Felâtûn-âyât-ı Kaanîlerine mine'l-kadîm der-kâr ve gün-be-gün tezâyüd-i nûr-ı hubûru ke'ş-şemsi fî-vasati'n-nehâr hüveydâ ve bedîdâr olan mâh-ı müstenîr-i mehr ü vidâd ve necm-i gîsûdâr-ı hubb ü tevâdd ilâ-yevminâ hâzâ beytü'ş-şeref-i deymûmiyyetde pertev-efzâ ve menzil-i sa'dü's-su'ûd sıdk u vefâda ziyâ-bahşâ olmakda idüğü âşikâr ve sefir-i mûmâ-ileyh hakkında icrâ-yı lâzime-i mihmân-nevâzî ve îfâ-yı âyîn-i mürüvvet-kârî ve inâyet-sâzîye ri'âyet birle ez-her cihet mazhar-ı taltîf ü tekrîm olmuş olduğundan avd ve insîrâfına ruhsat-ı seniyye-i şâhânemiz şâyân buyurulmak üzre iken sefir-i mûmâ-ileyh "*İrci'î ilâ-Rabbiki*" fermân-ı Rabbânîsini gûş ve ber-muktezâ-yı şîme-i ubûdiyyet itâ'at ve inkıyâdı mengûş iderek semt-i

sâmî-i dâr-ı bakâya sefer ve gülşen-i Firdevs-i berîni cây u makarr itmiş ise de te'kîd-i mebânî-i hulûs-ı ve lâ-mansûsa ri'âyet mübteğâ-yı seciyye-i razıyye-i vedd ü muhabbet olduğu bedfihî ve nümûdâr olmağla mücerred teşyîd-i bünyân-ı muhâlasat ve temhîd-i esâs-ı hullet ve meveddet zımında işbu nâme-i ihlâs-alâme terkîm ve imlâ ve ber-mûceb-i defter ba'zı kütüb-i fikhiyye-i nefîse hediye-i mülûkânemiz ilâvesiyle firistâde-i sûy-ı hakikat-intimâları kılınmıştır. İnşâ'a'llâhü te'âlâ lede'l-vusûl muhabbet ve müvâlât-ı kadîme ve vüfûr-ı vedd ü müvâsât-ı müstedîme-i pâdişâhânemiz ke'l-evvel hakk-ı ehakk-ı Kaanîlerinde ber-karâr idüğü ma'lûm-ı necâbet-lüzûmları oldukda "*Esra'u'd-du'â-i icâbeten du'â'ü'l gâ'ibi li'l-gâ'ib*" tarîka-i müstahsenesi tarafeynden meslûk oluna. Bâkî hemîşe eyyâm-ı sa'âdet ü ikbâl-i ebediyyü'l-ittisâl ve te'yîd-i Hâlık-ı zi'l-Celâl lâ-yezâl bâ[d].

Târîh-ı kayd; fî evâhir-i C., sene [12]33

Taraf-ı eşref-i mülûkânedan Buhara hâkimine irsâl olunan hedâyâ-yı şâhânenin defteridir.

Tefsîr-i İbn-i Abbâs cild 1	Tatarhâniyye cild 1	Sa'dî Çelebi cild 1	Tuhfetü'l- Fukahâ cild 1	Şerhu'l-kebîr li'l-İsfahânî cild 1
Mecmû'u'n- Nevâzil cild 1	Şerhu Câmi'i's-Sağîr cild 1	Edebü'l-Kâdî cild 1	Mahzenü'l- Esrâr cild 1	Şerhu Cevhere cild 1
Şerhu Siyerü'l-Kebîr cild 1	eş-Şerhân alâ-Edebi'l- Kâdî cild 1	Nevâdir cild 1	Câmi'u'l-Kebîr cild 1	Şeyh-zâde cild 1

Tabakâtü's- Sünniyye cild 1	Muhtârâtü'n- Nevâzil cild 1	Câmi' u's-Sağîr cild 1	Bahru'l-Muhît cild 1	Mepsût cild 2
Nihâye fi-Şerhi'l- Hidâye cild 4		Buhârî-i Şerîf Şerhi Aynî Kıt'a aded 6		Müsned cild 1

Mecmû'-ı kıt'a
Otuz iki adedir.
Aded
32

Hicri: Evahir-i Cemâziyelahir 1233 / Miladi: 27 Nisan-6 Mayıs 1818

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri 10/289

10

Benim Vezîrim!..

Takrîrin me'âli ma'lûm-ı hümâyûnum olmuştur. Nâmenin müsveddesi güzeldir. Bu vechile tebyîz olunup mevâdd-ı sâ'irenin cümlesi takrîrin mûcebince tanzîm olunsun. Sefîr-i mûmâ-ileyhin istid'â eylediği âsâr-ı kalemimizden bir kaç kıt'a elvâh tarafına irsâl iderim. Mûmâ-ileyhe teslîm ve i'tâ eylesin.

Şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım

Ma'lûm-ı mekârim-melzûm-ı mülûkâneleri buyrulduğu üzere Buhara Hâkimi Haydarşâh tarafından bundan akdemce selef-i çâkerî zamânında Der-sa'âdetleri'ne vürûd itmiş olan Sefîri Hacı Muhammed Şerîf Beğ ile taraf-ı eşref-i şehin-şâhîlerine gönderüp sefir-i

mûmâ-ileyhin Dîvân-ı Mu'allâ-erkân-ı husrevânelerinde atebe-i ulyâ-yı mülûkânelerine takdîm itmiş olduğu nâmesinde mukaddemâ taraf-ı bâhirü's-şeref-i cihân-bânîlerinden kendüsüne irsâl ve ihsân buyurulan kütüb-i şerîfenin vusûlünden bahisle ol tarafa dâ'ir ba'zı ahvâl sefir-i mûmâ-ileyhin takrîrinden ma'lûm-ı âlî buyurulacağını inbâ ve taraf-ı eşref-i mülûkânelerine olarak bir cild Mushaf-ı Şerîf ve bir mikdâr Çînî kâse ve lenger isrâ ve ihdâ itmiş ve ol bâbda şâh-ı müşârun-ileyh ile vezîri Muhammed Hân'ın makâm-ı Sadâret'e dahı mektûbları vürûd birle sefir-i mûmâ-ileyhin me'mûr-ı teblîği olduğu ifâdâtını mutazammın olmak üzre Bâb-ı Alîleri'ne takdîm itmiş olduğu bir kıt'a takrîri tercemesinde şâh-ı müşârun-ileyh zât-ı şevket-simât-ı Hilâfet-penâhîlerine bey'at ile ribka-i inkıyâd-ı şehin-şâhîlerini hamâyil-i dûş-ı itâ'at eylediğini ve kendüsünün düşman ve muhâlif-i dîni bir cihetle Acem ve bir cihetle Rusyalu ve Özbek tâ'ifesinden ba'zıları olmak mülâbesesiyle hakkında beyne'l-e'âdî ser-firâz olacağı mu'âmele-i seniyye erzân ve gönderdiği defter mücebince ol havâlîde bulunmayan ba'zı kütüb-i şerîfe irsâl ü ihsân buyurulması niyâz ve müsted'âsı idüğünü inhâ eylemiş ve keyfiyyet meclisde bi'l-müzâkere hâk-i pâ-y-i hümâyûn-ı mülûkânelerine arz u istûzân birle şeref-efzâ-yı sudûr buyurulan hatt-ı hümâyûn-ı şâhâneleri mücebince şâh-ı müşârun-ileyhin iltimâs eylediği kitâblardan müteveffâ Şâkir Paşa'nın ol esnâda henüz fûrûht olunmayan kitâbları içinde bulunanları defterdâr efendi kulları ma'rifetiyle ifrâz ve anda bulunmayanlar dahı Yâsînci-zâde Efendi dâ'ileri ma'rifetiyle iştirâ itdirilerek sefir-i mûmâ-ileyhin avdetinde irsâl için mümkün olanları tehy'e itdirilmiş ve bey'at mâddesi dahı semâhatlü şeyhülislâm efendi dâ'ilerinin hânesinde selef-i çâkerî ve bulunan erbâb-ı şûrâ kulları beyinde lede'l-müzâkere şâh-ı müşârun-ileyhin bu husûsda murâdî mukaddemâ gönderdiği nâmesinde dahı telmîh ve iltimâs itmiş olduğu vechile kendüsi zât-ı Hilâfet-simât-ı zıllu'llâhîlerine bey'at ile beyne'l-e'âdî mûcib-i imtiyâzî olmak için taraf-ı zâhirü's-şeref-i

mülûkânelerinden kendüsüne menşûr-ı hümâyûn ısdâr ve i'tâ buyurulması sûreti olup bu husûs ise vakt ü hâle göre ya'nî Buhara memleketi hudûd-ı Devlet-i Aliyye'ye mülâsık olmayarak Rusyalu'nun verâsında kâ'in ve Rusyalu ile sûret-i mu'âmeleleri mechûl olduğuna ve sâ'ir ba'zı mülâhazât ve mütâla'âta nazaran nice mehâzîri müstetbi' olmak ve meclis-i mezkûrda taraf-ı şer'den bi'l-istifsâr virilen müzekkireye nazaran bu husûsu kabûlde zarûret-i şer'iyye dahı olmamak ve bu keyfiyyeti şâh-ı müşârun-ileyh nâmesinde zikr itmeyüp ilçisinin takrîrine havâle eylemiş olmak cihetleriyle hemân şâh-ı müşârun-ileyhin nâmesine taraf-ı bâhirü'l-mecdi ve ş-şeref-i şehin- şâhîlerinden iktizâsına göre bir cevâb-ı iltifât-me'âb yazılıp ilçiyeye dahı şifâhen cevâb i'tâsıyla şâh-ı müşârun-ileyh Devlet-i Aliyye'nin ez-kadîm mensûbâtından ve cihet-i câmi'a-i İslâmiyye takrîbiyle tâbi'iyet ve metbû'iyet ke'l-evvel hâsıl olup şimdi yeni başdan menşûr i'tâsına hâcet olmadığı ve şâh-ı müşârun-ileyh hakkında hüsn-i teveccühât-ı seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî der-kâr idüğü bast u ifâde ve yazılacak nâme-i hümâyûnları ve istid'â eylediği kitâblardan tedârük olunanları ba'de't-teslîm i'âde olunması tezekkür ve istihsân olduğunu mübeyyin takdîm-i atebe-i ulyâ-yı mülûkâneleri kılınan takrîr bâlâsına şeref-efzâ-yı sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânelerinde “*Şâh-ı müşârun-ileyhin bu istid'âsı zannıma göre etrâfda olan düşmanlarından bî-huzûr olup isti'ânet için olmak gerek; bu sûretde ba'zı gavâ'ili da'vet kabîlinden olacak adem-i kabûlüne şer'-i şerîf cevâz virdikten sonra bey'at mâddesinden sarf-ı nazar olunarak takrîrde beyân eylediğin vechile cevâb yazıla*” deyü emr u fermân buyurulmuş olmağla mücebince şâh-ı müşârun-ileyh tarafına fakat nâme ve hediyyesinin vusûlünü ve iltimâs eylediği kitâblardan Der-sa'âdetlerinde bulunanlar sefir-i mûmâ-ileyhe teslîmen irsâl ve sefir-i mûmâ-ileyhin takrîren vâkı' olan ifâdâtının ecvibe-i seniyyesi şifâhen kendüye telkîn ü tefhîm olunarak i'âde ve isbâl kılındığını mutazammın bir kıt'a cevâbnâme-i hümâyûn-ı

iltifât-meşhûn-ı mülûkâneleri müsveddesi kaleme alınmış ve ber-vech-i müzâkere ilç-i mûmâ-ileyhe şifâhen tefhîm olunacak cevâb dahı hıdmet-i riyâsetden ol vechile teblîğ u beyân olunarak hîn-i avdetinde teslîm olunmak üzere cevâbnâme-i hümâyûn ve kitâblar dahı tehyî'e olunduğu kendüye ihbâr olunmuş ise de ol vakt mevsim-i şitâ olmak hasebiyle ilç-i mûmâ-ileyh yollarda zahmet ü meşakkate dûçâr olacağından bahisle evvel-i bahârda avdet itmek üzere mevsim-i şitâ güzêrânına kadar Âsitâne-i sa'âdet-âşiyânede meks ü ikâmetini iş'âr itmiş olduğundan ol vechile müsvedde-i mezkûrenin hâk-i pâ-y-i hümâyûnlarına takdîm ü istîzânı te'hîr birle ilç-i mûmâ-ileyh şimdiye kadar Der-sa'âdetleri'nde müsâfereten ikâmet itmiş ve hattâ ol esnâda Bâb-ı Âlî'lerine bir kıt'a takrîr takdîmiyle hakkında sünûh iden eltâf-ı seniyyeden ızhâr-ı teşekkür ve eslâfına i'tâ buyurulan boğça veyâhûd bahâsının kendüye dahı ihsân buyurulmasını niyâz itmek hasebiyle emsâli kaydları ba'de'l-ihrâc anlara tatbîkan Hazîne-i Âmire'lerinden münâsibi mikdâr boğça-bahâ tertîb ü i'tâ olunmuş idi. Bu def'a ilç-i mûmâ-ileyh Bâb-ı Âlî'lerine bir kıt'a takrîr takdîmiyle me'âlinde evvel ü âhir hakkında zuhûr iden eltâf-ı seniyye ve inâyet-i aliyyeden müteşekkîr olarak el-hâletü hâzihî Şa'bân-ı şerîfin on beşinden sonra Der-sa'âdet'den avdet ve Erzurum tarîkıyla İran tarafından ubûr ve azîmet ideceğinden bahisle İran derûnundan emnen ve sâlimen imrârıyçün taraf-ı çâkerîden Şehzâde Abbâs Mîrzâ'ya ve Revân serdârına ve sâ'ir iktizâ idenlere tavsiyeyi hâvî mektûblar tahrîr ve i'tâ olunmasını ve zât-ı şevket-simât-ı mülûkânelerinin âsâr-ı kalem-i mu'ciz-rakam-ı şâhâneleri olarak ba'zı cevâmî-i şerîfe ve mahâll-i münîfede zînet-efzâ-yı tâk-ı imtiyâz ve fî-haddi zâtihî hüsn ve metânet ve zîbâyış-i hey'etleri resîde-i hadd-i i'câz olan elvâh-ı celfle sefîr-i mûmâ-ileyhin meşhûd-ı bâsıra-i ziyâret ve kemâl-i mertebe-i pesendîde-i tab'-ı rikkati olduğundan bahisle memleket-i Buhara'da Hazret-i Bahâüddîn-i Nakşibend *kuddise sirruhu'l-azîz* Câmî'-i Şerîfi'nde hıfz ile herkes şeref-i ziyâretine nâ'il ve

kendüsüne dahı îsâli husûsu bâ'is-i iftihâr olmak üzere işbu âsâr-ı mu'cizet-kâr-ı şehin-şâhîlerinden çend kıt'ası inâyet ü ihsân buyurulmasını niyâz ve istid'â itmiş ve bu misillü Buhara seffirlerinin hîn-i avdetlerinde ne mikdâr harc-ı râh virildiği mukaddemâ bir kıt'a varakaya su'âl olundukda, iki yüz yirmi târîhinde Der-sa'âdet'e vürüd iden Dervîş Beğ nâm Buhara seffirinin hîn-i avdetinde on beş bin guruş harc-ı râh virilüp ba'dehû adem-i kifâyetinden bahisle tekrâr vâkı' olan istid'âsına mebnî tekrâr sekiz bin guruş kendüsüne ve iki bin guruş birâderine virildiği ve evvelki sene gelen Sefîr Mîrzâ Yûsuf'un bu tarafda vefâtı cihetiyle fakat müte'allikâtına olarak cem'an dört bin iki yüz elli guruş harc-ı râh i'tâ kılındığı der-kenâr olunmuş olduğundan zikr olunan nâme-i hümâyûnları müsveddesi ve tedârük ü tehyi'e olunan kitâbların defteri ve seffir-i mûmâ-ileyhin bu def'a virdiği takrîri ve harc-ı râh husûsuna dâ'ir beyâz üzerine ihrâc olunan Başmuhâsebe der-kenârı manzûr-ı hümâyûn-ı mülûkâneleri buyurulmak için arz u takdîm kılınmağın müsvedde-i merkûmenin sebk ü ibâresi ve seffir-i mûmâ-ileyhin oğluyla mevcûd-ı ma'iyeti olan çend nefer tâbi'lerine iktizâsına göre taksîm olunmak üzere sâbıkına nazaran cümlesiyçün on beş bin guruş harc-ı râh tertîbi muvâfık-ı irâde-i seniyye-i mülûkâneleri buyurulur ise nâme-i hümâyûnları ol vechile tebyîz ve ber-mu'tâd techîz birle üzeri çâker-i kemînelerinde olan mühr-i hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâneleriyle ba'de'l-hatm bir gün tahsîsıyla ilç-i mûmâ-ileyh min-gayri resmin Bâb-ı Âlîleri'ne celb olunarak tehyi'e olunan kitâblar ile berâber kendüye teslîm ve tertîb kılınan harc-ı râh dahı i'tâ olunacağı ve Erzurum üzerinden azîmet ideceğine binâ'en iktizâ iden yol emri ısdâr ve re's-i hudûda kadar ma'iyetine mihmândâr yollu bir nefer tatar ta'yîn ve tisyâr ve istid'âsı vechile İran tarafından emnen ve sâlimen imrârıyçün taraf-ı çâkerîden Revân serdârına ve Şehzâde Abbâs Mîrzâ'ya ve sâ'ire iktizâsına göre tavsiyenâmeler tahrîr ve Buhara hâkimi müşârun-ileyhin ve Vezîri Muhammed Hân'ın makâm-ı Sadâret'e yazmış oldukları

mektûblarına dahı nâme-i hümâyûn-ı mülûkâneleri me'âline tatbîkan taraf-ı çâkerîden iktizâsı vechile cevâbnâmeler tastîr olunacağı ve sefir-i mûmâ-ileyhe hîn-i vürûdundan berü cânib-i mîrîden virilmekte olan ta'yînât vakt-i azîmetinde kat' olunmak üzere bâ-buyruldu defterdâr efendi kullarına havâle kılınacağı ve ilç-i mûmâ-ileyhin Buhara'ya li-ecli'l-îsâl âsâr-ı kalem-i ma'âlî-tev'em-i şehin-şâhîleri olmak üzere istid'â eylediği elvâh-ı celîle husûsu dahı mutlakâ irâde-i seniyye-i mülûkânelerine menût hâlâtdan idüğü muhât-ı ilm-i âlîleri buyruldukda emr u fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhim hazretlerininindir.

Hicri: (1235) / Miladi: (1820)

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 36546

11

Buhara hâkimi tarafına irsâl olunmak üzere fazîletlü Yâsînci-zâde Efendi hazretleri ma'rifetiyle bi't-taharrî mübâya'a olunmuş ve müteveffâ Şâkir Paşa kitâblarının içinde bulunarak ifrâz itdirilmiş olan kitâbların defteridir.

Tefsîrû'l-Kebîr li'l-Îmâmi'l- Fahri'r-Râzî cild 7	Câmi' u's-Sağîr fi'l-Fürû' il- Hanefiyye cild 1	Şeyh-zâde Şerhu Ferâ'iz cild 1	Mecma' u'l-Fetâvâ cild 1
Kitâbü'l-Fetâvâ el-müsemmâ bi'z-Zahîreti'l- Bürhâniyye cild 1	Fetâvâ-yı Velvâciyye li-İshak ibn-i Ebî Bekri'l-Velvâcî cild 1	Kitâbü'l-Bedâyi' fî-Şerhi Tuhfe li'l-Îmâmi'l- Kâsânî cild 3	Kitâbü'l-Musaffâ li'l-Ahmedi'n- Nesefî cild 1
Câmi' u's-Sağîr	Müstasfâ	Fetâvâ-yı	Kubbetü'l-Müniyye

Itâbî(?) cild 1	cild 1	Hayriyye cild 1	li-Tetmîmi'l- Fenniyye cild 1
Şerhu Tarîkati Receb Efendi cild 1	Kitâbü Nevâzili'l-Fürû' li-Ebi'l-Leysi's- Semerkandî cild 1	Hâşiye-i Şihâb Efendi alâ-Tefsîri'l- Kâdî Beyzâvî cild 3	Kitâbü Şerhi'l-Hidâye cild 1
Nisâbü'l-İhtisâb cild 1	Şerhu Miftâh cild 1	Muhîtu Raziyyüddîni's- Serahsî cild 6	Kitâbü't- Tecebbüneyn(?) ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ cild 1

Yekûn-ı Kitâb
35

Hicri: 2 Cemaziyelevvel 1235 / Miladi: 16 Şubat 1820

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 10/346

12

Benim Vezîrim!..

Efendi dâ'imizin tarafına olan tezkiresi ve kütüb defteri manzûr-ı hümâyûnum olmuştur. İştirâ olunan kitâbların akçasını defterdârdan alup müşârun-ileyhe teslîm eylesin. Defter-i mezkûr nezd-i şâhânemde tevkîf olunmuştur. Bulunmayan kitâbları Enderûn-ı Hümâyûnum Kütübhanesi'nde taharrî etdirdeyim. Bulunur ise tarafına gönderirim.

Şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü, veliyy-i ni‘metim pâdişâhım

Buhara hâkiminin taraf-ı eşref-i Hilâfet-penâhîlerinden bâ-defter istid‘â eylediği tefâsîr-i şerîfe ve kütüb-i fıkhîyenin tedârük ü iştirâsı husûsu muktezâ-yı irâde-i seniyye-i mülûkâneleri üzre semâhatlü şeyhülislâm efendi dâ‘îlerine ifâde olunmuş ve efendi-i müşârun-ileyh dâ‘îleri dahı defter-i mezkûrda muharrer kütübden bulunabilenlerini iştirâ birle esâmî ve kıymetlerini başka ve bulunamayanlarını ya‘nî müellefât-ı mütekaddimînden olup ba‘zı kütübhâne ve mahallerde var ise de Sahnâf Çarşusu'nda vesâ'ir alur-satar makûlelerinde bulunmaması cihetiyle iştirâ olunamayanlarını başka göstererek defterini bir kıt'a tezkiresiyle irsâl itmiş olmağla manzûr-ı me‘âlî-mevfûr-ı şâhâneleri buyurulmak için arz u takdîm kılındı. Defter-i mezkûra nazaran iştirâ olunan kütübün bahâsı olan beş bin dört yüz elli üç gurus defterdâr efendi kullarına havâle ile efendi-i müşârun-ileyh dâ‘îleri tarafına teslîm itdirilmesi muvâfık-ı irâde-i seniyye-i mülûkâneleri buyru[lur] ise emr u fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyy-i ni‘metim efendim pâdişâhım hazretlerindedir.

Hicri: (1242) / Miladi:(1827)

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 16200

13

Seniyyü'l-himemâ, devletlü, inâyetlü, atûfetlü efendim hazretleri

Ma‘lûm-ı âlî buyrulduğı üzre Buharalı Rahmet Efendi, Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiyye-i Şâhâne'de çend sene Fârisî hâceliği ile ve bir müddet dahı hâfız-ı kütüb ta‘yîniyle hıdmetde bulunduğı hâlde, mu‘ahharen bilâ-ma‘âş ihrâc olunmuş ve bir taraftan medâr-ı ma‘âş olmanasıyla idârece

ızdırâba dûçâr ve haylî deyne giriftâr olmuş olduğundan, yine hıdmet-i mezkûreye veyâhûd âhar bir işe me'mûr buyurularak mesrûriyeti husûsuna müsâ'ade-i merâhim-âde-i hazret-i şâhâne erzân buyurulmasını mübârek rikâb-ı kamer-tâb-ı hazret-i mülûkâneye arz-ı hâl takdîmiyle niyâz ve istid'â itmiş ve keyfiyyet ser-etubbâ-yı hazret-i şehriyârî izzetlü efendiye lede'l-havâle mûmâ-ileyh fi'l-hakîka mukaddem şehriyye üç yüz guruş ve yevmiyye üç nefer ta'yîniyle sâlifü'l-beyân Mekteb-i Tıbbiyye'ye mücerred Fârisî hâceliği için celb olunarak sonraları dahı hâfız-ı kütüb ta'yîn kılınup biraz vakit mürûrunda semâhatlü Abdülhak Efendi hazretleri cânibinden hasbe'l-îcâb ihrâc birle yerine ol mikdâr ma'âş ve ta'yînât ile İbrâhîm Efendi nâmında âharı alınmış ve mûmâ-ileyh Rahmet Efendi ulemâdan ve efkar-ı fukarâdan olarak şâyeste-i merhamet ve şefkat-i seniyye bulunmuş olduğuna ve mekteb-i mezkûrda mevcûd kütüb Fransızca olarak hâfız-ı kütübe muhtâc olmadığına binâ'en zıkr olunan hâfız-ı kütüblük me'mûriyyetinden sarf-ı nazar kılınarak şehriyye iki yüz elli veyâ üç yüz guruş müceddeden ma'âş ve yevmiyye iki nefer ta'yînâtı tahsîsiyle efendi-i mûmâ-ileyhin mektebce eşedd-i lüzûmu olan Fârisî hâceliğine me'mûriyyeti re'ye menût idüğü i'lâm olunmuş olmağla ol bâbda ne vechile irâde-i merhamet-âde-i hazret-i şehin-şâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise ana göre tesviye-i iktizâsına ibtidâr olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Ma'rûz-ı çâker-i musâdakat-güsterleridir ki,

Hâme-pîrâ-yı tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleri manzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve mezkûr hâfız-ı kütüblük me'mûriyyetinden sarf-ı nazarla şehriyye iki yüz elli guruş müceddeden ma'âş ve ol mikdâr ta'yînât tahsîsiyle efendi-i mûmâ-ileyhin Fârisî hâceliğine me'mûriyyeti şeref-rîz-i sünûh ve sudûr

buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihân-bânî iktizâ-yı âlîsinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Hicri: 18 Muharrem 1262 / Miladi: 16 Ocak 1846

BOA, İrâde Dahiliye, 5839

14

Taraf-ı müstecmi' u'l-mecdi ve's-şeref-i hazret-i şehin-şâhîden Buhara hâkimi cenâblarına yazılacak nâme-i hümayûnun müsveddesidir.

Cenâb-ı asâlet-me'âb, me'âlî-nisâb, sa'âdet-iktisâb, câmi'-i âyât-ı dîndârî ve nasfet, râfi'-i râyât-ı kâm-kârî ve übbehet, hâmî-i havza-i Ehl-i Sünnet, müstecmi'-i cemî'-i fazâyil-i hamîde-i dâd-güsterî hâlâ tevâbi' ve levâhıkıyla iklîm-i Buhara Hâkimi olan Seyyid Emîr Nasrullâh ibn-i Mîr Haydar Hân *ittale'a'llâhü te'âlâ büdüre devletihî min-meşârikü'l-izzî ve'l-iclâl ve şümüse sa'âdetihî masûneten an-vasmeti'l-küsûfî ve'z-zevâl savb-ı savâb-nümâ-yı Kaanîlerine le'âlî-i sadef-i musâfât ve meveddet-i muhâlesat-üslûb ve cevâhir-i zevâhir-i teslîmât-ı zâkiyât-ı muhâdenet-mashûb ki, envâr-ı sıdk u safâsı rûşen-sâz-ı merâyâ-yı ervâh-ı rûhâniyân ve âsâr-ı behcet-i ziyâ-bahşâsı inşirâh-perdâz-ı kulûb-ı kudsiyândır; ithâf u ihdâ olundukdan sonra muktezâ-yı cihet-i câmi'-a-i İslâmiyye ve mübteğâ-yı uhuvvet-i âliye-i dîniyye üzre ba'zı vesîle-i vesîme ve zerî'a-i bedî'a tedârükiyle irsâl-i rusûl ü mürâselâta himmet miyânede merbût olan hablü'l-metîn-i müvâlât-ı samîmiyye ve musâfât-ı hakîkiyyenin tezâyüd ü tevâfürine medâr-ı kavî idüğü vâreste-i kayd-ı işâret olmakdan nâşî bir müddetden berü Âsitâne-i şevket-âşiyânemizde kâ'in Özbek Hânkâhı Post-nîşîni bulunan iftihârü's-sulehâ'i's-sâlikîn Şeyh el-Hâc Muhammed *dâme salâhuhû* ile teşyîd-i bünyân-ı hullet ve temhîd-i esâs-ı hubb ü meveddet zımnında işbu nâme-i hümayûn-ı mülâtafet-makrûn-ı şâhânemiz ısdâr ve şeyh-i mûmâ-ileyh ile ba's ve tisyâr olunmuşdur. İmdi inşâ'a'llâhü te'âlâ ledâ-es'adi'l-vusûl savb-ı ma'âlî-edeb-i hukümdârîlerine muhabbet ve müvâlât ve muhâlesat ve müvâsât-ı*

müstedîme-i mülûkânemiz der-kâr ve ber-karâr idüğü ve bir vakitden berü ol havâlîde zuhûra gelmekte olan mukâtelât ve muhârebât resîde-i sâmi'a-i şehriyârânemiz olarak beyne'l-Müslimîn bu vechile kan dökülmesi hamîyyet ve merhamet-i Hilâfete pek girân gelerek mûcib-i te'essür ve te'essüf olmakda olduğı ma'lûm-ı necâbet-lüzûmları buyruldukda cenâb-ı mu'allâ-elkâblarının mecbûl ve meftûr oldukları hilye-i hasene-i diyânet-kârî ve hamîyyet iktizâsı üzre bu sûret nezd-i fahîmânelerinde dahı tecvîz olunmayarak cârî olan nifâk u şikâk bi-mennihî te'âlâ semere-i himmetleriyle mübeddel-i ittihâd ü vifâk olacağı me'mûlû bâ'is-i tesliyyet olmakda idüğü ve bi-avni'llâhî te'âlâ şeyh-i mûmâ-ileyhin itmâm-ı me'mûriyyet eyledikten sonra sâlimen yine Der-sa'âdetimiz'e i'âdesi matlûb-ı hümâyûnumuz bulunduğı beyânıyla nâme-i vidâd-alâmemiz terkîm ve tesyîr kılındı. Bâkî hemîşe ravâbıt-ı müvâlât müeyyed ve zavâbıt-ı musâfât müebbed ve mebânî-i hullet ü muvâhât mümevhed ü müşeyyed bâd; bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-emcâd.

Fî Evâhir-i L., sene [12]64

Hicri: Evahir-i Şevval 1264 / Miladi: 19-28 Eylül 1848

BOA, A. DVN. NMH, 6/7

15

Atûfetlü efendim hazretleri

Der-sa'âdet'de olan Buhara sefîri Nezâret-i Hâriciye'ye dahi bir Kelâm-ı Kadîm ve bir kabza-i sâde seyf ve on top Buhara akmişesi ihdâ edeceğini ihbâr etmiş olmasıyla sefîr-i mûmâ-ileyhin kırılmamasıyçün sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i mülûkânede mukâbele olunmak üzre hedâyâ-yı merkûmenin emsâli vechile kabûlü muvâfık-ı müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı cihân-bânî buyrulur ise iş'ârı husûsuna himmet-i behiyyeleri der-kâr buyurulması mütemennâdır efendim.

Fî 28 Muharrem, sene [12]67

M.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Hâme-pîrâ-yı tebcîl olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleri manzûr-ı mekârim-mevfûr-ı hazret-i şehin-şâhî buyurulmuş ve istîzân-ı sâmi-i Sadâret-penâhîleri vechile sâye-i şevket-vâye-i hazret-i mülûkânede mukâbele olunmak üzere hedâyâ-yı mezkûrenin kabûlü müte'allik ve şeref- sudûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî muktezâ-yı celîlinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî selhi Muharrem, sene [12]67

Hicri: 30 Muharrem 1267 / Miladi: 5 Aralık 1850

BOA, İrade Hariciye, 3467

16

SAH
Buyruldu

Nişân-ı hümayûn oldur ki:

Saltanat-ı seniyyem hakkında ızhâr-ı gayret ve hamiyet ve sadâkat eden ve menâfi'-i Devlet-i Aliyyem için ibrâz-ı âsâr-ı hayr-hâhî ve istikâmet eyleyenlerin ta'attufât-ı seniyye-i şâhâneme nâ'iliyyeti şân-ı me'âlî-ünvân-ı pâdişâhânem iktizâsından bulunduğuna ve tarîk-ı dervîşândan Buharalı Şeyh Fethullâh -zîde kadriühû- nun Silistre Muhârebesi'nde meşhûd olan hüsn-i hıdmeti ve ibrâz eylediği mesâ'î-i makbûlesi cihetiyle âtufet-i seniyyeme kesb-i istihkâk eylediğine binâ'en bu def'a Mecîdiye nişân-ı hümayûnumun beşinci rütbesinden bir kıt'ası kendüsine inâyet ve ihsân kılınmış olmağla işbu berât-ı mekârim-simât-ı şehriyârânem dahı tasdîr ve i'tâ kılındı.

Fî Evâhir-i Za., sene [12]73

Hicri:30 Zilkade 1273 / Miladi: 22 Temmuz 1857

BOA, A. DVN. MHM, 22/86

17

Bâb-ı Âlî
Dâire-i Sadâret
Amedî-i Divân-ı Hümâyûn
1867

Atûfetlü efendim hazretleri

Buhara ahâlîsinden olup Zor sancağına gelerek orada iskânlarını istid'â eden yetmiş altı nüfûsun livâ-i mezkûr dâhilinde emr-i iskânlarının icrâsıyla tohumluk ve çift hayvânâtı bedeli olarak yirmi beş bin guruşun ve mahsûle dest-res olununcaya kadar i'âşeleriçün iktizâ eden yevmiyenin Hazîne-i Celîle'ce muhâcirîn tahsîsât-ı umûmiyesinden mahsûbu icrâ olunmak üzre mahallî mal sandığından i'tâsı hakkında Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'nden meb'ûs tezkire üzerine Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata melfûfâtıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 5 Receb, sene [1]312 ve fî 21 Kânûn-ı evvel, sene [1]310

Sadr-ı A'zâm ve Yâver-i Ekrem
Cevâd

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olup Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'nın mazbata-i ma'rûzası ve melfûfları ile manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri üzerine mûcebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 15 Receb, sene [1]312 ve Fî 31 Kânûn-ı evvel, sene [1]310

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî

Tahsin

Hicri: 5 Receb 1312 / Miladi: 12 Ocak 1895

BOA, İrâde Dahiliye, 1312 B/ 20

18

**Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu
Başkitâbet Dâiresi**

Buhara Gülkuşbeği ibn-i Muhammed Abbâs'a tahrîrât sûreti.

Atebe-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhîye arz-ı ta'zîmât-ı ubûdiyyet-kârâneyi ve te'sîsât-ı askeriyye i'ânesi için üç bin ruble irsâl kılındığını hâvî arîza-i behiyyeleri manzûr-ı âlî buyurularak Halîfe-i Müslimîn pâdişâhımız efendimiz hazretlerine bu sûretle te'yîd-i ravâbit-ı sadâkat- mendî olunması mûcib-i mahzûzîyyet-i seniyye-i mülûkâne olduğunun ve zikr olunan üç bin rublenin Te'sîsât-ı Askeriyye İ'âne Komisyonu'na tevdi' olunarak alınan makbûz senedinin cânib-i vâlâlarına irsâl kılındığının ve ol tarafın ma'mûlât-ı dâhiliyyesinden halı ve seccâde gibi gönderilen şeyler dahı arz-ı huzûr-ı âlî kılınup istilzâm-ı memnûniyyet-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî eylediğinin şeref-sudûr buyurulan emr u fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i Hilâfet-penâhî mantûk-ı âlîsine tevfi'kan teblîğ ve iş'ârına ibtidâr idilmiş olmağın ol bâbda.

Fî 18 Cumâde'l-âhire, sene [1]317

Mukâbele edilmiştir.

Kulları
Hakkı

Kulları
Mehmed Cevad

Abd-i Memlûkleri
Tahsin

Hicri:18 Cemaziyelahir 1317 / Miladi: 24 Ekim 1899

BOA, Y. PRK. BŞK, 60/73

19

Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umûmiyye

Evrâk-ı Umûmî Numarası: 1086

Kalem Numarası: 10385

Târîh-i Tesvîd : 1 Şubat, sene [1]330

Târîh-i Tebyîz : minhu 1

Hariciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsine

Tâbi'iyet-i Osmâniye'ye kayd ü kabûlleri istid'âsını hâvî Şâm'da mukîm Türkistan-ı Rus ahâlîsinden ve Rusya tebe'asından Hacı Muhammed Resûl ve zevcesi tarafından verilen arzuhâl ve merbûtâtının leffiyle Sûriye vilâyet-i aliyyesine vârid olan 10 Kânûn-ı sâni, sene [1]330 târihli ve 1086 numrolu tahrîrât melfûfâtıyla berâber takdîm kılınmış ve mündericât-ı evrâka nazaran kabûl-i tâbi'iyetleri muvâfık görülmüş olmağla ol bâbda

Rumi:1 Şubat 1330 / Miladi:14 Şubat 1915

BOA, DH. İD, 61-2/6

20

Kıymet Gurus

1

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Sâye-i ihsân-vâye-i mülûkânede çend senelerden berü yediğim nân [ü] ni'meti[n] ve bulduğum şeref-i bî-nihâyenin evlâd ü iyâlîmle teşekküründen âciz olduğum âşikâr ve rû-nümâdır. Bu bende-i âcizî

müddet-i medîdeden berü ber-muktezâ-yı şîve-i kader ârzû-yı mevrûs-ı peder niyet-i hayriyesiyle kible-i hâcet-mendân olan der-bâr-ı ma‘delet-karâra yüz sürerek defe‘ât ile huzûr-ı âsafânelerine ilhâh arz u beyân kılındıkda nâil-i iltifât-ı dâverâne ve mesmû‘-ı alâ-i hıdvâneleri olarak inâyet-i bî-nihâyelerinden hursend ve şâd-kâm olduğumdan mâ‘adâ efkâr ve maksûd-ı dâ‘iyânemi ba‘zı zevât-ı kirâm hâk-i pâ-yi kerem-fermâlarına şifâhen ızdırâb-ı dâ‘iyânemi ilticâ ve iltimâs iderek ârzû-yı mekâsıd-ı bendegânem olan Buhara hükümdârına hitâben bir kıt‘a emirnâme-i kerem-fermâlarının şeref-tastîri bâbında bende-i müştâk-ı kâmrân ve şâdmân buyrulması melhûz-ı âsafâneleri buyrulması sebab-i kalb-i râhat-ı bendegânem olduğu cihetle hâlâ Rusya Devleti'nin Mâverâ‘ü'n-nehr'e dest-i te‘addî ve hasâr-dırâz eylediği ve bir kıt‘a belde-i cesîme-i İslâmiyyeyi bu hâle düşürdüğü kâffe-i Müslimîn ye’s ve dîn-i Ahmediyyeye sâbit olup hizmet edenleri bu husûsda mükedder ve müte‘essif eylediği ma‘lûm-ı dâverâneleridir. Ve bu kullarının cedd-i emcedim karnen ba‘de karnin şer‘at-i garrâ-yı Mustafaviyyeye nisâr-ı cân ve fedâ-yı ser eden Taşkend hükümdârânından olup bu kulları dahı "*el-Veledü sürrun li-ebîhi*" fehvâsınca min-gayri haddin gayret-i dîniyye ve mevrûs-ı peder ârzûsuyla dâmen-i der-miyân iderek cedd-i emcedimin hükümdâr olduğuna ve kuvvet-i kâmilesi olan fahâmetlü Buhara hükümdârının ma‘iyyet-i emîrânelerinde mevrûs-ı peder ve mevâdd-ı mezkûre husûsâtında hizmet itmek ve mâl [u] etfâl ü iyâlimi bu yolda nezr etmiş olduğum mahzâ rızâ‘illâh ve kalb-i dâ‘iyâneme bir muhabbet-i şedîde târî olup ve riyâdan berî ve tama‘dan ârî olduğu Cenâb-ı Hakk indinde zâhir ve nümâyândır. Ancak ser-âmedî-i vükelâ-yı devlet-i ebed-müddet-i âl-i Osmân ve şehin-şâh-ı zemîn ü zamân olan efendimizin bu makûle gâ‘ile-i şedîdeleri olup bu misillü şeylere bakmağa vakt-i âsafâneleri olmayacağı bedîhî ise de yirmi otuz seneden berü zîr-i hükûmet-i saltanat-ı seniyyede evlâd u iyâl sâhibi olup hânedân-ı izâm sülâlesinden olduğuma ri‘âyeten Buhara hükümdârı hazretlerine hitâben

bir kıt'a sipâriş-nâme-i âsafâneleriyle dilşâd ve [okunamadı] bu vesîle âbâd buyurmaları husûsuna müsâ'ade-i mekârim-âde-i rahîmâneleri erzân ve şâyân buyrulmak bâbında ve kâffe-i hâlde emr u fermân, lutf ü ihsân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 9 Şa'bân, sene 87

Bende
E'd-dâ'î Hanzâde-i Taşkend Sultan Han
[Mühür]
(*Barak Han*Hanzâde*[okunamadı])
(Abduhû es-Seyyid Sultan-1273)

Hicri: 9 Şaban 1287 / Miladi: 7 Kasım 1870

BOA, HR. SYS, 4/25_5

21

Şehâmetlü, fahâmetlü, nebâhatlü hân-ı celîlü'l-ünvân hazretleri

Devlet-i Aliyye ile hükûmet-i fahîmâneleri beyninde mevcûd ve müterakkî olan ravâbit-ı ma'neviyye-i ittihâdiyye ve meveddet-i kâmile-i hakîkiyyenin îcâb-ı tabî'isinden olmak üzre âsitân-ı fahâmet-ünvân-ı hükümdârîlerinden hâcet-mend olanlar bu tarafdán vesâtat-ı tahrîriyyeye mürâca'ati medâr-ı husûl-i matlab bildikleri cihetle Taşkend hân-zâdelerinden olup bu kerre pâ-yi taht-ı hükümdârîlerine âzim olan Sultân Hân Efendi dâ'îlerininin asâlet ve necâbet-i zâtiyyesine taraf-ı müstecmi'uş- şeref-i fahîmânelerinden ibrâz-ı hürmet ve merhamet buyrulacağı ümîd- varlığı ile kendüsünün oraca hâline münâsib bir hıdmetde istihdâmıyla hâ'iz-i nisâb-ı mefharet olmaklığı emrinde vesâtat-ı iltimâs-ı âcizîye mürâca'at olunmuş ve mûmâ-ileyhe her hâlde muhtâc-ı nevâziş-i mekârim- pîrâyîş-i hükümdârîleri bulunmuş olmağla kendüsünün ol cânib-i şeref- cânibe vusûlünde ümîd-varlığı iltifât ve mu'âvenet-i mekârim-menkabet-i eframîlerine mazhariyyeti husûsunun lütf ve himem-i ehl-i nevâzî-i Kaanîlerine havâlesiyle iktifâ ve teveccühât-ı müstelzimü'l-mübâhât-ı fahîmâneleri iştibâh kılındığı

muhât-ı ilm-i âlî-i hükümdârîleri buyruldukda ol bâbda irâde ve ihsân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 4 Ramazân, sene [1]283 ve fî 29 Kânûn-ı evvel, sene [1]282.

El-muhibbü'l-muhlis

Mehmed Rüşdî

Vezîr-i

A'zamü'd-Devletü'l-Aliyyetü'l-Osmâniyye

[Mektup zarfı üzerindeki adres]

Bi-Mennih-i Te'âlâ

*Buhara Hakimi şehâmetlü, fahâmetlü,
nebâhatlü hân-ı celîlü'l-ünvân hazretlerinin cânib-i fahâmet câlîlerine*

Hicri: 4 Ramazan 1283 / Miladi: 10 Ocak 1867

BOA, HR. SYS, 4/25_2

22

Bahren kartsız.

[Sayfa 1]

DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMÂNİYE

Pasaport Cüzdanı

Târih-i i'tâsından i'tibâren bir sene mu'teberdir.

Aded: 9528

[Sayfa 2]

(Tuğra)

Nâm-ı nâmi-i hazret-i padişâhîye

Devlet-i Aliyye-i Osmâniye tebe'asından Nureddin Hân

Bey bin Hudâyâr Hân'a işbu pasaport verilmiştir.

23 Teşrîn-i evvel, sene [1]334.

Resim tanzim olunmuştur. [imza] Receb

[Sayfa 4]

Pederinin isim ve şöhreti	:	Hudâyâr Hân
Sıfat veya mesleği	:	Türkistan mu'teberânından
Mahall-i ikâmeti	:	Pera Palas Oteli'nde
Mahal ve târih-i vilâdeti	:	Taşkendli, 1296'da
Mahall-i azîmeti	:	Bahren ve Avusturya ve Macaristan tarikiyle İsviçre'ye.
Maksad-ı seyâhâti	:	Bir hey'et-i mahsûsa ile.

[Sayfa 6]

E ş k â l i	
Boyu	Orta
Çehre	Müdevver
Renk	Beyaz
Saç	Kestane
Göz	Elâ
Burun	Âdetâ
Ağız	Kezâ
Bıyık	Kestane
Sakal	Matruş
Alâmet-i fârîka-i sâniye	Tam

[Sayfa 24]

İhtiyârî fotoğraf	
Fotoğraf ve mühür	

Rumi: 23 Teşrinievvel 1334 / Miladi: 23 Ekim 1918

BOA, DH. EUM. ECB, 20/36

23

Hıtâ ve Hoten taraflarında

Deşt-i Kıpçak-ı Fergân-zemîn Hâkimi Seyyid Muhammed Ömer Hân'a

Âlî-cenâb, sa'âdet-iktisâb, celâdet-me'âb, şehâmet-intisâb, râyet-güşâ-yı sâha-i dilâverî ve hamîyyet, revnak-bahşâ-yı encümen-i ercendî ve diyânet, bâlâ-nîşîn-i bârgâh-ı câh u celâlet, vâlâ-mekîn-i serîr-i nebâlet ve besâlet, müttekâ-pîrâ-yı hükûmet-i Fergân-zemîn sa'âdetlü, celâdetlü, meveddetlü hân-ı fütüvvet-âyîn hazretlerinin nâdî-i mekremet-istînâsları savbına mezîd-i hulûs u meveddet ve medîd-i sıdk u muhabbet ile da'avât-ı hâlisa-i muhâdenet-şemîm ve teslîmât-ı sâfiye-i musâdakât-vesîm ithâf u takdîm kılındığı siyâkda münhâ-yı muhlis-ı ihlâs-kîş ve enbâ-yı muhibb-i hayr-endîşleri bu vechile der-pîş kılınur ki

Meknûz-i gencîne-i fitrat-ı zâtîyye ve merkûz-i mâye-i asliyyeleri olan ve vidâdî-i girân-bahâ-yı diyânet ü sedâd ve cevâhir-i zâhire-i hamîyyet ü isti'dâd muktezâsından nâşî fezâ'il-i celîle ve âsâr-ı celiyyesi âyât-ı beyyinât-ı Furkâniyye ve ehâdîs-i şerîfe-i Nebeviyye ile bedîhiyyü's-sübût olan emr-i gazâ ve cihâd i'tiyâd buyurularak muhâfaza-i hudûd u bilâd ve rü'yet-i umûr-ı ibâd husûslarında ne vechile bezl-i yârâ-yı liyâkat ü iktidâr ve ne sûretle sarf-ı mesâ'î-i bî-şumâr olunmakda ve her ne kadar bu'd mesâfede vâkı' olmuşlar ise de cenâb-ı celîlü'l-merâtib-i hazret-i cihân-dâriye samîmî mutâva'at ve inkıyâdı farîza-i zimmet bilerek sıdk u ihlâsları kemâlde idüğü ifâdâtıyla ba'zı

makâsıdı şâmil Hemedân kişi-zâdelerinden Seyyid Hacı Kurbân Efendi vesâtatıyla melce'-i havâkîn-ı âlem ve melâz-i tâc-dârân-ı kâffe-i ümem, şâh-ı şâhân-ı cihân, şehin-şâh-ı Dârâ-der-bân, serîr-arâ-yı taht-ı ma'âlî-baht-ı Osmânî, zîbâyış-efzâ-yı erîke-i cihân-bânî, mihr-i münîr-ı burc-ı saltanat, kutb-ı dâ'ire-i şevket ü kudret, pâdişâh-ı azamet-penâh, zıll-ı zalîl-i İlâh, Halîfe-i Resûlullâh, şevketlü, mehâbetlü, kudretlü, azametlü, veliyy-i ni'metim efendimin südde-i seniyye-i şâhâne ve âsitân-ı sipîhr-âşiyân-ı tâc-dârânelerine ba's ü isrâ kılınan nâme-i nâmîleri resîde-i mevkı'-ı vusûl ve enzâr-ı ihlâs-âsâr ile meşmûl olup mezâyâ-yı musâdekat-ihativâ ve metn-i muhâlesat-pîrâsı karîn-i şühûd ü ittîlâ' ve kâsıd-ı mûmâ-ileyhin vâkı' olan takrîr ü ifâdâtı dahî rehîn-i idrâk ü simâ' olarak de'b-i dîrîn-i saltanat-ı seniyye ve kâ'ide-i müstahsene-i Devlet-i Aliyye'den olduğu vechile sûret-i hâl savb-ı ihlâs-kârîden atebe-i gerdûn-mertebe-i mülûkâne ve bârgâh-ı dîhîm-i husrevâneye arz ile muhât-ı ilm-i kâ'inât-şümûl-i hazret-i pâdişâh-ı melâ'ik-hısâl olduğu ve mü'eyyed min-indi'llâh olan Devlet-i Aliyye-i Muhammediyye ve saltanat-ı seniyye-i Osmâniyye'nin şi'âr u girdârı ale'd-devâm adl ü hakka makrûn ve enzâr-ı âtîfet-âsârları cümle milel ü ümem ve ale'l-husûs zât-ı vâlâları misillü iddi'â-yı ubûdiyyet ü muhâlesat iden zevât-ı muhterem hakkında şâmil idüğü zâhir ü rû-nümûn ve ma'a-hâzâ cihet-i câmi'a-i İslâmiyye iktizâsı me'âl-i iş'âr-ı sâmillerinden müstefâd olan tekellüfât-ı resmiyye iktizâsından muğnî ve bu bâbda beyândan müstağnî olduğu ya'nî bu'd mesâfede mesâğ-ı şer'î ne vechile idüğü vâreste-i kayd-ı zunûn olarak kâsıdları mûmâ-ileyh bu def'a mükerremen savb-ı sa'âdetlerine i'âde kılınmış olduğu beyânıyla mektûb-ı muhâlesat-alâme tahrîr ve firistâde-i nâdî-i sa'âdet-masîrleri kılınmışdır. İnşâ'a'llâhü te'âlâ lede'l-vusûl her hâlde cânib-i muhlis-ı hayr-endîşleri teveccühât-ı mekârim-âyâtlarıyla rehîn-i ibtihâc buyurulmak der-hâstedir

Fî 2 Z., sene [12]35

Hicri: 2 Zilhicce 1235 / Miladi: 10 Eylül 1820

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 36579

24

Şevketlü, kudretlü, azâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinin mübârek hâk-i pâ-y-i şâhânelerine takdîm olunacak eşyânın defteridir.

Mushaf-ı Şerîf aded 1	Şâl aded 7	Sevâî top 7	<i>Atlasa benzer bir nev' düz kumâş imiş.</i> Çin-kârî siyâh seylân top 5
<i>Atlasa benzer düz bir nev' kumâş olup zerli müdevver çiçekleri var imiş.</i> Çin-kârî mâ'î ve mor top 2	<i>Bu dahı.</i> Tehvâr sarılı top 2	<i>Alacalı ipekli bir nev' kumâş imiş.</i> Hokand-kârî Al çenber top, çift 27	Esp aded 7
Cedvâr-ı Çînî ve resim aded 75	Göbek misk-i aded 3	Hitâyî-i Hoten aded 3	Tenevvuh-ı Hitâyî aded 3

Münâsib ise başkaca şehzâde efendiler hazerâtlarına, değil ise hâk-i pâ-y-i şâhâneye zamm ola.

Sevâî Şâl Esp Tehvâr Hokand-kârî

top	aded	aded	top	erşîn-ber(?)
4	2	2	4	top, çift
				6

Hicri: (1254) / Miladi: (1839)

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 32100-D*

25

Bu def‘a der-bâr-ı şevket-karâra vârid olan Hokand ilçisi hazretlerine taraf-ı eşref-i şâhânedan olmak üzere hammâm harçlığıyla Ramazâniyye olarak irsâli tensîb olunan atâyâ-yı seniyyenin pusulasıdır.

Guruş

10 000	Sefîr-i Müşârun-ileyhe
03 000	Sefîr-i Müşârun-ileyhin oğluna
03 000	Kethudâ ve Hazînedâr ve Kâtibine
<u>09 000</u>	Kırk bir nefer tebe‘asına münâsibi vechile tevzî‘ olunmak üzere

25 000

Hicri: (1254) / Miladi: (1839)

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 32100-A

26

* Hatt-ı Hümayun kataloğundaki 32100 ile 32100-N arasındaki belgeler Hokand sefaret heyeti ile ilgilidir.

*Hokand Sefiri Zâhid Hâce-i Gilân
dâ'ileriyle olan mükâlemenin sûretidir.*

"Hâk-i pâ-yi hümâyûn-ı hazret-i mülûkâneye Hokand Hânı Muhammed Hân hazretlerinin bu def'a takdîm eylediği nâmesinde ba'zı husûs, zât-ı şerîfinizin şifâhen ifâdesine havâle buyrulduğu muharrer olmağla âna nazaran ifâde ve istid'ânız nedir?" deyü ilçiden sü'âl eylediğimde mûmâ-ileyh dahı; *"Bizim hânımızın zîr-i hukmünde olan memâlikin bir tarafı Buhara ve bir tarafı Çîn-i Mâçîn ve bir tarafı Rusya Devleti olmağla Buhara ile dâ'imâ sulh üzre olup Çîn-i Mâçîn'in dahı üzerine varılır ise muhârebeye kıyâm idüp varılmadığı hâlde kendü hudûdundan hârice tecâvüz itmemek âdet-i müstemirresidir. Hattâ Kaşgar ve Hoten vesâ'ir yedi şehir Çînîlerin zabtında iken gavgâ ve nizâ' olunmasun için hâkim-i şer'ler bizim tarafımızdan nasb olunup ve hâkân-ı Çîn beher sene hânımıza def'-i belâ diyerek bir çok akça dahı virir. Ancak Rusya Devleti müddet-i medîdeden berü Deşt-i Kıpçağın konar-göçer Töre ve ba'zı hânlarını akça vesâ'ir hîle ile kendü tarafına celb ve ba'zıları bizim hânımıza itâ'at idüp zekâtlarını virirler ve ba'zıları hiç bir tarafa meyl itmeyüp kendü başlarına gezerler. "* dimekle kulunuz dahı *"Deşt-i Kıpçağın nüfûsu sekiz milyondur; ne mikdârı hân hazretlerine ve ne kadarı Rusya Devleti'ne tâbi' olup ve ne mikdârı kendü başınadırlar ve beş-on sene mukaddem Hokand'a yirmi günlük mesâfede Bedbaht nâm çölün başında Rusya Devleti bir palanka inşâ idüp hân hazretleri tarafından asker irsâliyle palankasını hedm ve Rusya askeri tard u def' olunmuş idi; şimdi ne hâldedir?"* deyü sü'âlimde; *"Deşt-i Kıpçağın nüfûs ve hânımız ile Rusya Devleti'ne ne mikdârı tâbi' olup ve ne kadarı kendü başına oldukları ma'lûmum değildir ve zikr olunan palanka mukaddemâ hedm olup, ben bu tarafa azîmetimden iki gün evvel; -Ol mahalle Rusyalu yine palanka inşâ eyledi.-* deyü âmed ü şüd iden tüccârdan rivâyet olunmağla hânımız tahkîkına âdem göndermiş idi. İşte ma'lûmunuz olan mahzûrâtı def' için esbâbına teşebbüs lâzım geldiğinden ve bizim askerimizin cümlesi süvârî olup piyâdesi

olmadığından ve mukâbele-i bi'l-misl şart idüğünden bir kaç seneden berü Hindistân'dan gelen Mu'allim Kerîm Hân vâsita ve delâletiyle Avrupa usûlü üzre piyâde ve topçu ta'lîmine şürû' olunmuş ise de cebren alınmayup el-hâletü hâzihî istekleriyle yazılan piyâde neferi beş yüz ve takımıyla çarha topu on iki kut'aya resîde olup inşâ'allâhü te'âlâ sâye-i hazret-i şâhânedahâli alışup günden güne tezâyüd bulacağı ve askerinin ta'lîmi İngiliz kâ'idesi üzre olup hânımızın iltimâsı evvelen; taraf-ı eşref-i şâhânedan iki piyâde ve iki süvârî ve iki topçu ta'lîmcileri irsâline inâyet buyurulmak ve eger bu mümkün olmaz ise piyâde ve süvârî ve topçu ta'lîmlerine ve sâ'ir harb ü kitâle dâ'ir tab' olunmuş ve olunacak kitâblardan birer nüsha ihsân buyurulması, sâniyen; hânımız ol tarafda zât-ı hümayûn-ı şehin-şâhîlerinin bir ser'askeri olup seyf-i nizâmî-i şâhâne ve nişân-ı hümayûn-ı mülûkâneleriyle müftehur ve bendeliğe kabûl buyrulduğu yedi-sekiz seneye bâliğ olup sâ'ir bendegân misillü kat-ı rütbe ve kesb-i nüfûz itmeğe istihkâkı olduğundan nâme-i hümayûn-ı ma'delet-nümûn-ı şâhânelerinde kâffe-i mülk-i Fergana ve Deşt-i Kıpçak-ı Kazâkıyye ve Deşt-i Alây-ı Kırgızıyye Hânlar Hânı unvânıyla mu'anven buyurulması ve bu vesîle ile hiç bir tarafa itâ'ati olmayup kendü başlarına olan ilât hânlarına nasîhat ve üli'l-emre itâ'ate da'vet ile millet-i İslâmiyyeyi ittihâd-ı kulûba rağbete lutfu merhamet-i mülûkâneleri erzânî buyurulması, sâlisen; on iki yaşında fakat bir oğlum ve veliyy-i ahdim olan Muhammed Emîn Hân şehzâdelerine dahı İller Hânı ta'bîr ve unvânıyla mesrûr ve bekâm buyurulmasını istid'â ve iltimâs eylediği" sefîr-i mûmâ-ileyhin şifâhen takrîr ve ifâdesinden ma'lûm olmuştur. Bâkî emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Hicri: (1254) / Miladi: (1839)

BOA, Hatt-ı Hümayûn, 36565-A

27

Nişân-ı hümayûn oldur ki:

Hazret-i Vâhibü'l-atâyâ ve Hâlikü'l-berâyâ *celle şânuhû ve te'âlâ ve azze bürhânühû ve tevâlâ* inâyet-i aliyye-i ezeliyye ve meşîyyet-i Samedâniyye-i lem-yezeliyyesiyle selâtûn-ı dîndâr-ı âlî-tebâr ve havâkîn-ı sa'âdet-medâr-ı ülü'l-iktidârı teşrîf-i mevhibet-redîf-i; "*es-Sultânü zıllu'llâhi fi'l-arz.*" ile kâm-kâr ve tâc-ı bâ-ibtihâc-ı; "*Va'llâhü yü'tî mülkehû men yeşâ'*" ile mübtehic ve rehîn-i iftihâr idüp benim zât-ı nısaf-simât-ı Hilâfet-âyâtımı emr ü nehy-i ibâd ve tanzîm-i tesviye-i masâlih-ı aktâr u bilâd için müstesnâ ve ser-firâz ve menşûr-ı übbehet-neşûr-ı saltanat-ı rûz-efzûnumu tuğrâ-yı ğarrâ-yı cihân-ârâ-yı *Bismillâh*; "*Ve âteyne'l-mülke*" ile muvaşşah u mümtâz eyleyüp güzîde-i ekâlîm-i rub'-ı meskûnu kabza-i tasarrufuma müsahhar ve mûcib-i sa'âdet-i dâreyn olan hidemât-ı müfîzu'l-berekât-ı Haremeyn-i Şerîfeyn'i zât-ı şâhâneme mukadder eyledi. *Bismillâh*; "*Zâlike fazlu'llâhi yü'tîhi men yeşâ'*. *Va'llâhü zü'l-fazli'l-azîm.*" Felâ-cereme şükran alâ-tilke'n-ni'am zimmet-i aliyye-i mülûkâne ve himmet-i seniyye-i pâdişâhâneme lâzım ve mütehattim oldu ki; "*Ahsin kemâ- ahsena'llâhü ileyke.*" fahvâ-yı icâbet-ihativâsı üzre âsâr-ı birr u ihsân-ı bî-kerânem kâffe-i enâma şâmil ve husûsıyla hârisân-ı bilâd-ı İslâm ve hâmiyân-ı beyza-i Şerî'at-i Seyyidü'l-enâm olan hukümdârân-ı lâzımü'l- ihtirâma telattufât-ı mâlâ-nihâye-i şehin-şâhânem mütevârid ü mütevâsıl ola. Binâ'en alâ-zâlik cenâb-ı emâret-me'âb, ma'âlî-nisâb, sa'âdet-iktisâb, câmi'-i âyât-ı dîndârî ve nasfet, râfi'-i râyât-ı kâm-kârî ve übbehet, hâmî-i havza-i Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at, mâhî-i âsâr-ı bid'at ü dalâlet, müstecmi'-i cemî'-i fezâ'il-i hamîde-i dâd-güsterî, müstenbi'-i şemâ'il-i pesendîde-i serverî, müşeyyid-i erkân-ı dîn-i mübîn, el-muhtass bi-mezîdi inâyeti'l-Meliki'l-Metîn hâlâ Hokand Hâkimi olup zîr-i idâresinde kâ'in kâffe-i mahâll ü mevâkı'da bulunan Hânlar Hânlığı unvân-ı celîliyle kâm-rân olan Seyyid Ebü'l-Gâzî Muhammed Alî nâm hân-ı fahâmet-nişânın ferzend-i erşed ü ercmendi işbu râfi'-i tevkî-i

refî'uş-şân-ı hâkânî ve nâkıl-i yarlıg-ı belîg-ı mekremet-unvân-ı cihân-bânî, asâlet-me'âb, eyâlet- nisâb, ma'âlî-iktisâb, rif'at-intisâb, zü'l-kadri'l-etemm ve'l-fahri'l- eşemm, nâhic-i menâhicü'l-izzi ve'l-ikbâl, sâlik-i mesâlikü'l-mecdi ve'l-efzâl, el-muhtass bi-mezîdi inâyeti'l-Meliki'l-Müte'âl Seyyid Muhammed Emîn Hân *dâmet ma'âlîhinin* nâsiye-i etvârında âsâr-ı necâbet zâhir ü nümâyân ve talî'a-i girdârında envâr-ı asâlet lâmi' u dirahşân olmakdan nâşî peder-i vâlâ-güheri müşârun-ileyhin vâkı' olan hüsn-i şehâdet ü iltimâslarına mebnî hakkında bahr-i zehhâr-ı telattuf-ı mülûkânem mevc-engîz ve âfitâb-ı âlem-tâb-ı te'attuf-ı şehin-şâhânem şa'sa'a-rîz olarak avâtuf-ı aliyye-i şâhânemden şeref-yâfte-i sudûr olan irâde-i mevhibet-âde-i pâdişâhânem mücebince pederi müşârun-ileyhin zîr-i idâresinde kâ'in mahallerin İller Hânlığı unvânı müfevvaz-ı uhde-i dirâyet ü necâbeti kılınmağla işbu menşûr-ı lâmi' u'n-nûr-i fâ'izu's-sürûru virdim ve buyurdum ki:

Bundan böyle hân-ı müşârun-ileyh her bir husûsda peder-i âlî-güheri müşârun-ileyh cenâblarının emr ü re'yi üzre hareketle ibrâz-ı me'âsir-i rızâ-cûyî ve mütâbe'at ve müteferri'ât-ı umûru olan mevâdda kemâ-yenbagî icrâ-yı muktezâ-yı fetânet-kârî ve revîyyete bezl-i cell-i miknet eyleye; şöyle bileler; alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.

Hicri: (Cemaziyelahir 1254) / Miladi: (Eylül 1839)

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 11/253

28

Seniyyü'l-himemâ, kerîmü'ş-şiyemâ, devletlü, inâyetlü, âtîfetlü Efendim hazretleri,

Ma'lûm-ı sâmileri buyrulduğı üzre Hokand hâkimi tarafından geçen sene Der-sa'âdet'e gelen sefirler oradan çıkarıldığından bir sene

mürûrunda Hâkim-i müşârun-ileyhin vezîri makâmında olan Seyyid Bahâdır, küçük oğlunu yerine vekîl birağarak büyük oğlunu bi'l-istishâb edâ-yı farîza-i Hacc-ı Şerîf itmek üzere Hind cânibinden semt-i Hicâz-ı mağfîret-tırâza âzim olmuş ve farîza-i Haccı ba'de'l-ikmâl metbû'u olan Hâkim-i müşârun-ileyh ve sefirleri haklarında şâyân buyurulmuş olan iltifât-ı aliyye ve inâyet-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhîyi işitmiş ve kendüsi varlıklı âdem olduğundan bir şey emelinde olmayarak mücerred zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhane Efendimiz hazretleri İmâmü'l-Müslimîn ve Halîfe-i rûy-ı zemîn olduklarından Âsitâne-i şevket-âşiyânelerine yüz sürmek ve mübârek dîdâr-ı lâmi'u'l-envâr-ı hazret-i Hilâfet-penâhîlerinden istifâza-i leme'ât-ı ibtihâc ve mefharet ümniyyesiyle fakat beş on gün ikâmetle ba'dehû memleketi tarafına azîmet eylemek üzere diyâneten ve masârifeten bu def'a Surre-i Hümâyûn Emîni Ağa bendeleriyle bi'l-mürâfaka mustashibi olduğu büyük oğluyla berâber Der-sa'âdet'e gelmiş ve sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhânedede bu misillü arz-ı ihlâs ve ubûdiyyet ümniyyesiyle gelenler haklarında mürâ'ât-ı lâzime icrâ olunageldiğine ve bi'l-husûs mûmâ-ileyh, işidildiğine göre memleketinde birçok hayrât ve müberrât ve tarîk-ı hacc-ı şerîfde hayli hasenâta muvaffak ve evsâf-ı hasene ile muttasıf kimesne idüğine binâ'en sâye-i hümâ-vâye-i hazret-i zıllu'llâhîde bu misillüler hakkında levâzım-ı mihmân-nüvâzînin îfâsı muktezâ-yı şîme-i kerîme-i saltanat-ı seniyye-i hazret-i şâhânededen bulunmuş olmak hasebiyle Fârisî Tercümânı Örfî Efendi bendeleri ma'iyetine ta'yîn ile Üsküdar'da Ayazmalı Mustafa Efendi bendelerinin hânesine müsâfir virilerek masârifât-ı it'âmiyyesiçün Efendi-i mûmâ-ileyhe cânib-i mîrîden ale'l-hesâb olarak üç bin gurus dahı celb ve i'tâ itdirilmiş ve vâkı' olan iltimâsına binâ'en evvelki Pencşenbih günü li-ecli'l-mülâkât Bâb-ı Âlî'ye gelüp görüşülmesi ve keyfiyyât-ı mezkûre zât-ı vâlâlarına şifâhen dahı ifâde olunmuş olmağla mûmâ-ileyhin bir kerre dahı Mâbeyn-i hümâyûn-ı feyz-meşhûn-ı hazret-i şâhâneye celb ve taltîfi

husûsunda her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i şehin-şâhî şeref-sünûh buyrulur ise icrâ-yı iktizâ-yı münîfi bâbında irâde efendimindir.

M.

Devletlü, inâyetlü, âtîfetlü, übbehetlü veliyyü'n-ni'am-ı kesîrü'l-kerem Efendim hazretleri,

Resîde-i dest-i tevkîr olan işbu tezkire-i âlîleri atebe-i süreyyâ-kevkebe-i cenâb-ı cihân-bânîye arz ve takdîm-birle meşmûl-i lihâza-i mekârim-ifâza-i hazret-i Pâdişâhî buyrularak mübârek ve mu'allâ zât-ı ferîşteh-simât-ı şâhâneye mahsûs olan şîme-i kerîme-i kadr-dânî ve kemâl-i eltâf-ı celîle-i mülûkâneleri iktizâsınca mûmâ-ileyhin hakkında ol vechile merâsim-i mihmân-nüvâzînin icrâsı güzel himmet buyrulmuş olup mûmâ-ileyhin bi-mennihî te'âlâ yârınki Pazar günü sâ'at üç sularına doğru Mâbeyn-i Hümâyûn'a dahı irsâliyle emel ve ümniyyesi olduğu üzre rû-sâyî-i hâk-i pâ-yi tûtyâ-sây-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî ile hâ'iz-i rehîne-i fahr ü mesârr olması husûsuna âtîfet-i seniyye-i mülûkâne erzân buyrulduğu muhât-ı ilm-i âlî-i Âsafâneleri buyruldukda ol vechile mûmâ-ileyhin yevm-i mezkûrda vakt-i mezbûrda mûmâ-ileyh Örfî Efendi bendeleriyle bu tarafa irsâli bâbında emr ü himem hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Hicri: (1255) / Miladi: (1840)

BOA, Hatt-ı Hümâyûn, 36564

29

Buhara'nın cânib-i şimâlinde ve yirmi konak mesâfesinde vâkı' Hokand ve Deşt-i Kıpçak ta'bîr olunur belde-i vâsi'anın mutasarrıfı bulunan asâletlü Hudâyâr Hân tarafından mübârek hâk-i pâ-yi hümâyûn-ı hazret-i şâhâneye takdîm olunan arîzanın tercümesidir.

Ba'de ez-elkâb,

Bundan akdem birâderim merhûm Muhammed Ali Hân Fergâne vilâyâtıyla hudûd-ı Deşt-i Kıpçak'a tamâmîyle mutasarrıf ve hükümrân iken bu taraflarda "serdârân" nâmında bulunan bir takım hâ'in-i nemek-be-harâm ba'zı kabâ'il-i bed-fercâm ile akd-i ittifâk ve îkâz-ı fitne vü fesâd iderek emr-i idâreye îrâs-ı halel ve umûr-ı memleketi müşevveş ve muhtell eyledikleri esnâda birâderim müşârun-ileyh irtihâl-i dâr-ı bakâ eylemiş olduğundan Hâkim-i Buhara fursatı ganîmet bilüp Fergâna memleketi cânibine itâle-i yed-i tasallut ve ta'addî iderek ulemâ vü fuzalâ ve sâdât-ı kirâm ve ecille-i meşâyih haklarında icrâ-yı mu'âmelât-ı nâ-revâ ve hakâret ve ba'zı bid'at ve hılâf-ı şer'-i şerîf hâlleri kendüsüne âdet eylemiş olduğuna binâ'en bu keyfiyyet bendelerine mûcib-i teheyüç-i gayret-i dîniyye ve hamiyet ve bâ'is-i tehevür ve şecâ'at olarak Mevlâ-yı Mûte'âl hazretlerinin avn ü inâyeti ve asdıkâ-yı kadîme ve tâyife-i Kıpçakiyyenin dahı gayret ve refâkatiyle a'dâ üzerine hücum ve iktihâm ve müddet-i kalîle zarfında ahz-ı sâr ve intikâm olunarak bi-hamdi'llâhi'l-Meliki'l-allâm memâlik-i mevrûsemiz levâhık ve tevâbi'ile bi't-temâm tâ vilâyet-i Taşkend ve İspicab ve Osrad ve Deşt-i Kıpçak ve Türkistân'a kadar âverde-i dest-i zabt ü teshîr ve ol havâlîde bulunan bi'l-cümle aşâ'ir ve kabâ'il dahı mutî' ve itâ'at-gîr olduğundan el-hâletü hâzihî Mevlâ-yı Mûte'âl hazretlerine müteşekkiren leyl ü nehâr kâffe-i re'âyâ vü berâyâ ve âmme-i fukarâ vü zu'afâ haklarında bi-kadri'l-îmkân hüsn-i sülûk ve adâlet olunmakda ve bu havâlîde ba'zı bilâd-ı Müslimîne tasallut itmekde olan Hıtâ keferesiyle dahı bi'l-muhâbere tahsîl-i ecr-i cihâd ve gazâ olunup du'â-yı vâcibü'l-edâ-yı hazret-i şâhâneleriyle iştigâl olunmaktadır ve zîr-i idâre-i âcizânemde bulunan memâlikde vâkı' cibâlde altun ve gümüş ve yâkût ve firûze ve nühâs ve kalay ve sâ'ir bu misillü şeylerin ma'denleri pek çok olup hattâ Hokand şehrinde "lekkân" demek ile ma'rûf ve meşhûrdur. Fakat bu taraflarda ma'âdin fennini bilür ve tefrîk ve ihrâcına muktedir ma'denciler olmadığından hâk-i pây-i hümâyûn-ı şâhâneyi tasdî'a cesâret olundu. Vâlid-i mâcid-i hazret-i Pâdişâhî cennet-mekân, rıdvân-âşiyân

Sultân Mahmûd Hân –*tâbe serâhu ve ce‘ale'l-cennete mesvâhu*- hazretlerinin birâderim müteveffâ Muhammed Ali Han hakkında lütf u âtîfet-i seniyye-i şâhâneleri bî-dirîğ buyrulduğu misillü zât-ı merâhim-simât-ı şehin-şâhîlerinin hakk-ı âcizânemde dahı enzâr-ı merâhim-nisâr-ı Hilâfet-penâhîleri şâyân buyrularak iki üç nefer ma‘âdin fennini bilür üstâdn bu cânibe ta‘yîn ve i‘zâmına müsâ‘ade-i seniyye-i şehin-şâhîleri erzânî buyrulması müsted‘â-yı âcizânemdir. Ve bu avân-ı meserret-iktirânda kadîmî du‘â-gûyân-ı sâdıku'l-cinândan fezâ‘il-me‘âb-ı kemâlât-iktisâb Hacı Rûzî Beğ ızhâr eylediği iştiyâkına binâ‘en hacc-ı şerîfe dahı me‘zûniyetile ol cânibe i‘zâm kılınmış ve huzûr-ı hümâyûn-ı şâhâneye haddim olmayarak bir aded Mushaf-ı şerîf dahı takdîm olunmuşdur. Sefîr-i mûmâ-ileyhin hacc-ı şerîfden avdet ve bu cânibe mürâca‘atında kemâl-i bende-perverî ve âtîfet-güsterî-i şâhâneleri iktizâsınca cevâb-nâme-i âlî-i hümâyûnlarının irsâliyle bende-i kemînelerini rehîn-i mübâhât ve iftihâr buyurmaları istid‘â-yı bendegânemdir.

Fî 17 M., sene [126] 6

Hicri: 17 Muharrem (1264) / Miladi: 25 Aralık (1847)

BOA, İrâde Hariciye, 2206_2

30

Atûfetlü Efendim hazretleri,

Hokand Hâkimi tarafından gelen ilçî vâkı‘ olan müsâ‘ade-i seniyyeye mebnî birkaç gün evvel Bâb-ı Âlî‘ye celble mülâkât olunarak getürdüğü nâme ile Mushaf-ı Şerîf’in takdîmi zımnında mübârek hâk-i pâ-yi mu‘allâ-yı hazret-i şehin-şâhîye yüz sürmüş olduğunu ifâde ve getürdüğü nâmenin bir kıt‘a sûretini dahı i‘tâ itmiş ve hâkim-i müşârun-ileyhin vekîli tarafından savb-ı âcizîye olarak bir tahrîrât ile bir aded Mushaf-ı Şerîf ve bir seccâde ve bir kumaş ve Hâriciye nâzırı

devletlü paşa hazretlerine dahı bir re's esb ile bir aded şal virmiş olduğundan zikrolunan nâme sûretiyle tahrîrât tercüme itdirilerek ve Hokand memâlikinin mevki'-i coğrafisi ve ahvâl-i mülkiyesi dahı kaleme aldırılarak manzûr-ı şevket-mevfûr-ı hazret-i cihân-dârî buyrulmak için arz ve takdîm kılındı. Sefîr-i mûmâ-ileyhin bir kerre huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı cenâb-ı şeh-r-yârîye müsûl eylesine müsâ'ade-i seniyye-i hazret-i mülûkâne erzân buyrulmuş olduğundan ve bu dahı şân-ı şevket-nişân-ı hazret-i pâdişâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunduğundan Hâriciye nâzırı müşârun-ileyh hazretleri birlikde bulunduğu hâlde sefîr-i mûmâ-ileyhin Mâbeyn-i Hümâyûn cânib-i eşrefine kangı gün ve ne vakitte i'zâmı ve ber-vech-i muharrer virilmiş olan hedâyânın kabûlü hakkında ve bir de taraf-ı saltanat-ı seniyyeden Hokand'a çend nefer ma'denci irsâli zımnında hâkim-i müşârun-ileyhin iltimâsı iktizâ-yı şân-ı âlî-i hazret-i şehin-şâhîden olduğu üzere karîn-i müsâ'afe-i seniyye buyrulmuş ve kendüsi Ramazân-ı Şerîfi burada çıkaracak olduğundan hîn-i avdetine kadar ma'dencilerin tedârik ve irsâli husûsu devletlü ser'asker paşa hazretleriyle dahı bi'l-müzâkere icrâ-yı iktizâsına bakılacağı musammem bulunmuş olup ilçi-i mûmâ-ileyhe geldiği vakit yedi bin beş yüz guruş atıyye-i seniyye ihsân buyrulmuş ise de kendüsü zâten şâyân-ı hürmet ve i'tibâr kimse olduğundan hâk-i pâ-yi mu'allâ-yı hazret-i şâhâneye yüz sürdükden sonra atıyye-i mahsûsa-i cenâb-ı mülûkâne olmak ve Ramazân harclığı itmek üzere bir on bin guruş virilmesi münâsib olacağına binâ'en ol sûretle dahı taltîfi emrinde her ne vechile emr u fermân-ı isâbet-nişân-ı cenâb-ı mülûkâne müte'allik ve şeref-sudûr buyrulur ise iş'ârı vâbeste-i lütf u himmet-i behiyyeleri idüğü beyânıyla tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr kılındı efendim.

Fî 23 Ş., sene [12]64

M.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Esâbi'-zîb-i tefhîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleriyle evrâk-ı ma'rûza meşmûl-i nigâh-ı şevket-iktinâh-ı hazret-i Hilâfet-penâhî buyurulmuşdur. Nâzır-ı müşârun-ileyh hazretleri birlikde bulunduğu hâlde Sefîr-i mûmâ-ileyhin bi-mennihî te'âlâ işbu Cum'a irtesi sâ'at beş karârlarında Mâbeyn-i hümâyûn-ı şâhâne taraf-ı eşrefine i'zâm olunması ve ber-vech-i muharrer virilmiş olan hedâyânın kabûliyle mezkûr ma'dencilerin tedârik ve irsâli husûsu müşârun-ileyh ser'asker paşa hazretleriyle dahı bi'l-müzâkere icrâ-yı iktizâsına bakılacağı musammem olduğundan istîzân-ı âlî-i Âsafâneleri vechile ilç-i-i mûmâ-ileyhe atıyye-i mahsûsa-i cenâb-ı mülûkâne olmak ve Ramazân harclığı itmek üzere on bin guruş i'tâ kılınması müte'allik ve şeref-sünûh buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî îcâb-ı âlîsinden bulunmuş ve evrâk-ı mezkûre yine savb-ı sâmi-i Âsafîlerine i'âde ve tisyâr kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 25 Ş., sene [12]64

Hicri: 25 Şaban 1264 / Miladi: 27 Temmuz 1848

BOA, İrâde Hariciye, 2206

31

Kapudân Paşa hazretlerine Tezkire-i Sâmiye

Der-sa'âdet'de bulunan Harezmi ilçisi ile Hokand Han-zâdelerinden Sâdık Beğ Tersâne-i Âmire'yi yârınki Pencşenbih günü seyr ü temâşâ itmek arzusunda bulunmuş olduğundan ve kendüleri mu'teberândan bulunmalarıyla is'âf-ı iltimâslarında be's olmadığından münâsib mahallerin mûmâ-ileyhimâ[ya] temâşâ itdirilmesi husûsunda iktizâ idenlere taraf-ı âlîlerinden tenbîh buyrulması bâbında irâde efendimindir.

Hicri: 24 Cemaziyelevvel 1265 / Miladi: 17 Nisan 1849

32

Hokand Hükümdârı Ali Hân hazretlerine Nâme-i Hümâyûn

Bi'l-irs ve'l-istihkâk Hokand Hükûmeti tahtına ku'ûd eyledikleri ifâdesini ve ibrâz-ı hulûs ve meveddeti hâvî Hacı Mîrzâ Cân'a tevdî'an irsâl kılınan bir kıt'a nâme-i sa'âdetleri me'âl-i müvâlât-iştimâli ma'lûm-ı şâhânemiz olup, hükûmet-i mezkûre tahtına zât-ı sa'âdetlerinin ku'ûdları ve bu vesîle ile ızhâr-ı şî'âr-ı muhabbete vâkı' olan himmet-i şerîfeleri bâ'is-i mahzûziyyet-i hâlisânemiz olmuş ve irsâl ve ihdâ [olunan] Mushaf-ı Şerîf dahı bi'l-memnûniyye kabûl olunarak taraf-ı hümâyûnumuzdan dahı gönderilmiş olan yâdigârın karîn-i hüsn-i kabûl olması me'mûlümüz bulunmuş idüği bi-mennihî te'âlâ ma'lûm-ı sa'âdetleri oldukda ba'de-zîn dahı ibrâz-ı âsâr-ı müvâlât-kârîye himmet eylemeleri me'mûl-i muhibbânemizdir.

Tezkire-i Sâmiye

Hokand Hükümdârı Ali Hân hazretlerine irsâli muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkânedan olan nâme-i hümâyûn tasdîr itdirilerek manzûr-ı âlî buyrulmak üzere arz ve takdîm kılınmış olmağla sebk ü ibâresi muvâfık-ı emr u fermân-ı hazret-i pâdişâhî olduğu ve iktizâ-yı âlîsi icrâ buyrulduğu hâlde i'âdesi mütevakıf-ı himem-i behiyyeleridir efendim.

Hicri: 28 Zilhicce 1276 / Miladi: 17 Temmuz 1860

33

Nezd-i âlî-i nezâret-penâhîlerinde ta'rîf ve tekrârdan müstağnî olduğu üzere mücerred âsâr-ı himem-i aliyye-i hıdvâneleri semere-i celîlesinden olmak üzere geçenlerde mübârek ve mes'ûd hâk-i pâ-yi seniyye-i cenâb-ı cihân-bânîye yüz sürmek şeref-i cihân-kıymetine nâ'il ve min- gayri istihkâk envâ'-ı iltifât-ı celîle-i hazret-i şehin-şâhîye dahî mazhar olmuş olduğumuz cihetle bu lutf-ı azîmin ne vechile teşekkürünü îfâ ideceğimizi şaşırıp ömrümüz oldukça tezâyüd-i ömr ü ikbâl-i mülûkâne ed'îyye-i hayriyesine hasr-ı evkât ideceğimiz derkârdır. Ancak bir müddetden berü Rusya Devleti'nin havâlî-i Özbekistân'a aralıkda hücum iderek ba'zı hudûdu tecâvüz itmek ve envâ'-ı desâyis ile Hokand ve ol havâlîyi zabt idüp almak efkâr-ı sahîhinde bulunduğu ve ol havâlî ahâlîsi ise Devlet-i Aliyye'nin bir du'â-gûy-ı kadîmleri olduğuna ve her ne kadar asker ve mühimmât ve ma'deniyât ve sâ'irece idâre-i mülküne iktidâr hâlinde ise de taht-ı terbiyede olmadıkları cihetle ma'denleri metrûk ve askerleri nizâmsız bir hâl ve hey'etde bulunup ahâlî-i Hokand, Devlet-i Aliyye-i ebed-müddete kadîmden berü min-ciheti'l-mezhebiyye tâbi'iyet şerefiyle müftehir oldukları cihetle her hâlde himâye ve sahâbet-i saltanat-ı seniyyeye muhtac bulunduğu binâ'en düvel-i müttefika ile Devlet-i Aliyye beyninde cârî olan mu'âmelâta adem-i ma'lûmât mülâbesesiyle devlet-i müşârun-ileyhânın ber-minvâl-i muharrer vukû' bulmakda olan müdâhalesinin ref'i husûsunun şifâhen istid'â ve iltimâsına me'mûriyyet-i kemterânem olup, ancak vakt ü hâlin revîş ü erîşine göre ne sûretle nizâm-pezîr olması mümkün olabilir ise ol sûretle îcâbının icrâsı re'y-i âlî-i âsafânelerine menût olup ancak Devlet-i Aliyye -eyyeda'llâhü te'âlâ ilâ-yevmi'l-kıy[â]me- hâmî-i dîn ve Halîfe-i rûy-ı zemîn şeref-i âlem-bahâsını hâ'iz oldukları cihetle hükûmet-i mezkûrenin vahîmü'l-âkıbe bir hâlde kalmasına kemâl-i rahm ve şefkat-i seniyyeleri kâ'il olmayacağından ve çünkü Mâverâ'ü'n-nehr ahâlî ve tevâbi'âtı kâffeten Devlet-i Aliyye'ye meyl ü muhabbet ve kemâl-i ta'zîm ve hürmetleri

olması cihetiyle bu bâbda her ne vechile tensîb ve irâde buyrulur ise ol vechile ifâ-yı muktezâsı husûsuna müsâ'afe-i seniyyeleri erzân buyurulması arz ve niyâzına ictisâr kılınmış ve mahall-i mezbûrun bu'diyyeti münâsebetiyle çâkerlerinin dahı avdet-i kemterâneme müsâ'ade-i seniyye buyurulması temennî ve istid'â kılınmakta bulunmuş olmağla ol bâbda ve kâffe-i hâlde emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 25 Ra., sene [1]278

El-Abdü'd-dâ'î Sefîr-i Hokand
[Mühür]
(Mahmûd Hâce . . .)

Hicri: 25 Rebiülevvel 1278 / Miladi: 30 Eylül 1861

BOA, HR. SYS, 4/14

34

Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne

"Hokand Hükûmeti cânibinden taleb olunup i'mâl ve ihzâr itdirilmiş olan tüfengler ile elbise-i resmiyyenin bahâsı on bin dokuz yüz altmış dört buçuk guruşa bâliğ olduğu ve meblağ-ı mezbûr hâric- ez-tahsîsât olmasıyla Hazîne-i Celîle'den i'tâsı lâzım geleceği taraf-ı vâlâ-yı Ser'askerîden bâ-tezkire iş'âr ve buna dâ'ir defter merbûtan tisyâr kılınmış olmağla icâbının icrâsına himmet buyurular." deyü.

Taraf-ı Ser'askerî'ye cevâb

Me'âl-i iş'âr-ı âlîleri ma'lûm-ı senâverî olarak bunların Hazîne-i mezbûreden tesviye-i esmânı Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne havâle kılınmış olmağla ol bâbda irâde efendimindir.

Hicri: 29 Ramazan 1285 / Miladi: 13 Ocak 1869

BOA, A. MKT. MHM, 431/82

35

Veliyyü'n-ni'amâ, kerîmü'ş-şiyemâ, devletlü inâyetlü übbetlü efendim hazretleri,

Ma'lûm-ı âlîleri buyrulduğu ve meclisde müzâkere olunduğu üzere Hokand hâkiminin istediği mu'allimler ile harbe dâir kitâbların irsâli şân-ı şevket-nişân-ı saltanat-ı seniyyeden olduğundan ol vechile zikr olunan mu'allimler irsâl ve kendülerinin işlerine yarayacak sûrette olan kitâblardan dahı çend kıt'a kütüb-i harbiyyenin isbâli husûsu hâk-i pâ-yi hümâyûn-ı hazret-i şâhânedan lede'l-istîzân sâlifü'l-beyân mu'allimlerin mukaddemâ tekâ'üd olanlardan ve gitmeğe istek edenlerden intihâb ve irsâli husûsunun zât-ı vâlâlarıyla bi'l-muhâbere icrâ ve kütüb-i mezkûrdan dahı çend kıt'asının isbâli ve isrâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkâne müte'allik buyurulmuş olmağla mücebince icrâ-yı iktizâsı bâbında irâde efendimindir.

M.

(Tarihsiz) Abdülaziz Dönemi

BOA, Cevdet Hariciye, 1098

36

Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına Mahsûs Zabt Varakasıdır				
Zabtnâme Rakamı 359		Hâzır Bulunan Zevât-ı Fihâmın Esâmisi	Cild Rakamı	
Târîh			Meclisin Küşâdı	
Arabî	Rûmî		Dakîka	Sâ'at
15 C. [1]328	10 Haziran [1]326			
Müzâkere olunan mevâdda müte'allik varakanın nev'iyile hulâsa-i me'âli Bâb-ı Âlî Evrâk Odası'nca olan numarası ve Meclis'e havâle târihi ve melfûfâtı dahı kaç kıt'a olduğu				

Nev'i	Aded-i Melfûfât	Evrâk Odası Numarası	Târîh-i Havâlesi	
			Arabî	Rûmî
<i>Hulâsa-i Me'âli</i>				
Taşkend eyâletinde Hokand Ferganalı Taş Polat Beğ nâmında bir müslümân delikanlının askerliğe olan meyl-i mahsûsu cihetiyle Osmânlı mekâtib-i askeriyyesinden birine kabûlü istihâmında bulunduğuna dâ'ir Petersburg Ateşemiliterliği'nden gelen tahrîrâtın melfûfuyla berâber gönderildiğinden bahs ile istifsârı hâvî Harbiye Nezâreti'nin 29 Cumâde'l-ûlâ, sene 328 târîhli ve 690 numaralı tezkiresi okundu.				
<i>Karârı</i>				
Mûmâ-ileyhin is'âf-ı istid'âsıyla Der-sa'âdet mekâtib-i askeriyyesinden birine kabûlü muvâfık-ı hikmet ve maslahat olacağından ana göre icâbının icrâsıyla ikmâl-i tahsîl idinceye kadar muktezî masârifinin muhassasât-ı mukannene miyânında deverân itdirilerek tesviye olunması ve mürâca'ât-ı mûmâsile vukû'unda her def'ası için Bâb-ı Âlî'ye iş'âr-ı keyfiyetle teblîğ idilecek karâra göre mu'âmele îfâsı lâzım geleceğinin Nezâret-i müşârun-ileyhâya cevâben teblîği tezekkür kılındı.				
<i>Meclis-i Vükela üyelerinin imzâları</i>				

Hicri: 15 Cemaziyelahir 1328 / Miladi: 24 Haziran 1910

BOA, MV, 141/72

37

Sûret-i nâme-i Hân-ı Semerkand Ebû-Sa'id

Âlî-hazret, gerdûn-rif'at, süreyyâ-menzilet, vilâyet-penâh,
mekâ[ri]m-destgâh, adâlet-şi'âr, ma'delet-disâr, nâsibu râyâtî'l-İslâm,

râfi'ü âsâri'l-kibr ve'z-zalâm, müşeyyidü erkâni'l-milleti'l-beyzâ, mümeħhidü kavâ'idî's-şer'î's-şerîati'l-garrâ, kâmi'ü ehli'l-bid'a ve'd-dalâle, dâfi'ü tuğyâni'l-fecere ve'l-cehele, vâli livâ'i'l-vilâyeti ale'l-ıtlâk, sâlikü mesâliki'l-Hilâfeti bi'l-istihkâk, muhyî merâsimi'l-add ve'l-ihsân, bâni mebâni'l- lutf ve'l-İmtinân, mazhar-ı te'yîdât-ı Rabbânî, âyet-i tevfiķât-ı Sübhânî, inâyetü'l-milleti ve'd-dîn, el-muhtass bi-mezîdi inâyeti'l-Meliki'l-Mennân Bû-Sa'îd Sultân *rafe'a'llâhü te'âlâ şânehü ve rafe'a bi'l-feth a'lâya* teslîmât-ı vâfire ve tahıyyât-ı mütekâsire –ki, mahz-ı müv[â]lât ve fart-ı müvâsâtdan fâyız u münba'ıs olur kavâfil-i vidâd ve revâhıl-i ittihâd birle ihdâ olundukdan sonra inhâ-i re'y-i savâb-nümây olunur ki:

Hâliyâ Âsitâne-i Muhalledü'l-ikbâl ve Dûdmân-ı Müşeyyedü'l-erkânımız –ki, merci'-ı selâtın-ı âlî-mikdâr ve havâkîn-ı zevî'l-iktidârdur– nâme-i nâmî-i ihlâs-meşhûn ve sahîfe-i kirâmî-i ihtisâs-efzûnunuz vârid olup mazmûn-ı musâdekat-nümûnında; "Dâru's-selâm-ı Şâm'da medfûn olan mefharu's-sâlikîn, zühru'l-vâsılın Şeyh Hüseyin-i Harezmî *nevvera'llâhü merkadehûnun* mezâr-ı şerîfleri üzerine bir imâret olması" iş'âr u iltimâs olunmuş. İmdi; merhûm-ı müşârun-ileyhün bundan akdem tevfiķ-ı Rabbânî karîn-i hâli ve hidâyet-i Samedânî rehîn-i âmâlî olup ol diyâr-ı celîlü'l-i'tibârdan niyyet-i tavâf-ı Beytu'llâhi'l-harâm ve ziyâret-i Türbe-i Mutahhere-i Hazret-i Seyyidü'l-enâm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* için müsâferet idüp Atebe-i Ulyâmuz ile müstes'îd oldukda ayn-ı inâyet-i pâdişâhânemizle melhûz ve kemâl-i hımâyet-i mülûkânemizle mahzûz olup maksûd u merâmı üzere ruhsat u icâzetimizle varup âyet-i "*Fe-velli vecheke şatra'l-Mescidi'l-Harâm*" emrine lebbeyk-zebân "*Ve men dehalehû kâne âminen*" sa'âdetine fâyız olup "*İnne's-Safâ ve'l-Mervete min-şe'â[ri'llâh*" ihrâmın şî'âr u disâr idinüp "*Rabbi'c'al hâzâ beleden âminen ve'rzuk ehlehû mine's-semerât*" menâfi'ından mütemetti' olup "*Fe-men hacce'l-beyte [e]vi'temera felâ cünâha aleyh*" mesûbâtı dîvân-ı

a'mâlinde mastûr olup mürâca'at eyleyüp diyâr-ı mezbûreye geldükde "*İrci'î ilâ-Rabbiki râzıyeten marzıyyeten*" nidâ-i vâcibü'l-ittibâ'ı sem'-ı hûşına vâsıl oldukda icâbet idüp peymâne-i ecelden şarâb-ı "*Küllü nefsin zâyikatü'l-mevt*" cür'asın nûşeyleyüp rûh-ı pür-fütûhları "*Küllü şey'in yerci'u ilâ-aslihî*" muktezâsınca nişîmen-i fânîden gülşen-i sarây-ı bâkîye rihlet [ve] vâsıl oldukda bu makûle meşâyıh-ı kirâm ve sulehâ-ı ızâm *ekserahümü'llâhü emsâlehüm ilâ-yevmi'l-kıyâm* eyyâm-ı sa'âdet-encâm ve hengâm-ı adâlet-bünyânımızda hayâtlarında mezîd-i inâyet-i şâhâne ve re'fet-i husrevânemüzden dâyimâ mer'î vü müreffehü'l-ahvâl olmaları âdet-i hasene-i cihân-bânîmüz olduğu gibi memâtlarında dahı eger ervâh-ı tayyibeleri için ba'zı hasenât ve mezâr-ı şerîflerinün ta'mîr ü tathîri bâbında ihtimâm olunmak kâ'ide-i marzıyyemüz olmağın müteveffâ-yı müşârun-ileyhün ol zamânda mezârları üzre kubbe binâ olunup evlâd ü fukarâsına istih[k]âklarına göre Beytü'l-mâl'den vazîfe ta'yîn olunmuş imiş. Eyle olsa:

Hânân-ı ızâm ve selâtîn-ı vâlâ-makâmın istid'â vü iltimâsları hayyiz-i kabûlde vâkı' olmak âdet-i me'lûfe-i selâtîn-ı haşmet-karîn olmağın havâtır-ı sa'âdet-mazâhirleri için müteveffâ-yı mûmâ-ileyhün eger merkad-i müteberrikleri ve eger sâyir ahvâli manzûr-ı nazar-ı merhamet-eserimüz vâkı' olmakdan hâlî olunmaz.

Hicri: (Ramazan 975) / Miladi: (Mart 1568)

BOA, Mühimme Defteri, 7/2721

38

Sûret-i nâme-i Harezî Hân

Hâliyâ Âsitâne-i Sa'âdet-âşiyâne-i Muhalledü'l-ikbâl ve Dûdmân-ı Mekremet-unvân-ı Müşeyyedü'l-iclâlîmüz ki, melâz-i selâtîn-ı nâm-dâr ve me'âz-i havâkîn-ı zevî'l-iktidârdur; binâ'en alâ-hâzâ musâfât-ı kadîme

ve müvâsât-ı müstekîmenüz müsted'âsınca kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân âdeminüz Haydar Bahâdır *zîde kadruhû* vâsıtasıyla nâme-i sadâkat-şî'âr u muhâlesat-disârnuz vârid olup mazmûn-ı gevher-nisârında; "hânedân-ı İslâm-penâhımız ile kadîmden müvâsât-ı ihlâs-âyât ve muvâhât-ı ihtisâs-gâyât üzre olduğunuz" iş'âr olunup; "bundan esbak hazret-i Cennet-mekân, Firdevs-âşiyân, el-vâsıl ilâ-rahmeti'llâhi'l-Meliki'l-Mennân merhûm babamız Sultân Süleymân Hân *eskenehu'llâhü fî-dâri'l-cinân* ile mâbeynde ebvâb-ı mürâselât meftûh olmağın cenâb-ı celâlet-me'âbları tarafına nâme-i hümayûn-ı sa'âdet-makrûnları vârid olup; "a'dâ-yı dîn-i mübîn ve muhâlifân-ı ehl-i yakîn ile *"Ve câhidû fî-sebîli'llâhi hakka cihâdih"* mübteğâsınca gîr ü dâr olmak" husûsı iş'âr olunduğı" inhâ olunup ve; "ol diyâr-ı celîlü'l-i'tibârda sâkin olan a'yân-ı Müslimîn ve fırka-i muvahhidînden ba'zınun *"Ve men dehalehû kâne âminen"* muktezâsınca inâyet-i Rabbânî karîn-i hâli, *"Ve li'llâhi ale'n-nâsi huccü'l-Beyti meni'stetâ'a [ileyhi] sebîlen"* müsted'âsınca hidâyet-i Sübhânî rehîn-i âmâli olup tavâf-ı Beytu'llâhi'l-harâm ve ziyâret-i Türbe-i Hazret-i Seyyidü'l-enâm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* idüp *"Hubbü'l-vatan mine'l-îmân"* fahvâsınca mekân-ı me'lûflarına teveccüh eyleyüp Şâh-ı firak serhaddine dâhil olduklarında müşârun-ileyh tutup habsidüp ol mahbûs-ı hayât-me'yûslarun istihlâsı husûsı murâd olup ve min-ba'd huccâc-ı zevî'l-ibtihâc ve tüccâr-ı menfa'at-netâc için Ejderhân câniblerinden yol açılmak" husûsı iş'âr olunmuş; andan mâ'adâ nâme-i şerîf-i şeref-şî'ârlarında her ne tahrîr olunup ve mûmâ-ileyh âdemleri her ne takrîr eylemiş ise mufassalen ilm-i şerîf-i âlem-şümûl-i pâdişâhânem muhît u şâmil olmuştur. İmdi:

Hânân-ı ızâm-ı vâlâ-makâmun iltimâs ü istid'âları hayyiz-i kabûlde vâkı' olmak âdet-i hasene-i dûdmân-ı Hilâfet-bünyân ve kâ'ide-i kadîme-i hânedân-ı mekremet-unvânımız olgelmiştir. Hâlâ ol taraftan Dergâh-ı Felek-bârgâhımız cânibine ilçi irsâl idüp Memâlik-i Mahrûsemüz'e dâhil

olup an-karîb Atebe-i Devlet-medârimuz'a mülâkî olmak üzredür. Gelüp pâ-bûs-ı Serîr-i Sa'âdet-masîrimüz ile müstes'id oldukda ol mahbûslar ahvâli sorulup halâs olunmaları bâbında sa'y-i cemîl kılınup ve inşâ'a'llâhü'l-E'azzü'l-Ekrem mahall-i mezbûrdan yol açılıp vâridîn ü sâdirîn emniyyet-i hâl ve refâhiyyet-i bâl ile mürûr u ubûr itmeleriyyün vakti ve zamânı ile hüsn-i tedârük olunmağa niyyet olunmuşdur. Bi-inâyeti'llâhi te'âlâ hayrlar ile müyesser ü mukadder olmuş ola.

Hicri: (Ramazan 975) / Miladi: (Mart 1568)

BOA, Mühimme Defteri, 7/2723

39

*Taraf-ı müstecmi 'u'l-mecdi ve'ş-şeref-i
hazret-i şehin-şâhîden fahâmetlü Hârezm hâkimi
cânibine yazılacak cevâb-nâme-i hümmâyûnun müsveddesidir.*

Cenâb-ı emâret-meâb, ma'âlî-nisâb, sa'âdet-iktisâb, câmi'-i âyât-ı dîndârî, müstecmi'-i cemî'-i fezâ'il-i hamîde-i dâd-güsterî hâlâ memleket-i Hârezm Hâkimi olan Muhammed Emîn Bahâdır Hân *ittale'a'llâhü te'âlâ bûdüre devletihî min-meşârikü'l-izzî ve'l-iclâl ve şümûse sa'âdetihî masûneten an-vasmeti'l-küsûfî ve'z-zevâl savb-ı savâb-nümâlarına le'âlî-i sadev-i musâfât-ı muhâlesat-üslûb ve cevâhir-i zevâhir-i teslîmât-ı zâkiyât-ı muhâdenet-mashûb ki, envâ'-ı sıdk u safâsı rûşen-sâz-ı merâyâ-yı ervâh-ı rûhâniyân ve âsâr-ı behcet-i ziyâ-bahşâsı inşirâh-perdâz-ı kulûb-ı kudsiyândır; ithâf u ihdâ olundukdan sonra ber-muktezâ-yı cihet-i câmi'-a-i İslâmiyye taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyyemiz'e der-kâr ve rehîn-i istimrâr u istikrâr olan vidd ü muhâdenet ve hulûs-ı taviyyet-i kâmilelerini ve bu aralık memleket-i mahrûselerine vukû' bulmuş olan ba'zı tecâvüzât-ı hâriciyyenin istihsâl-i esbâb-ı def'î iltimâsını hâvî irsâl ve tisyâr buyurulan nâme-i nâmî-i dil-keş-nümâları sefir ta'yîn kılınan izzet-meâb, rif'at-intisâb Kutbüddin Hâce ve*

Şükrollâh *zîde mecdühümâ* vesâtatıyla vârid ü vâsıl olarak me'âl-i sıdk-iştimâli rehîn-i ilm-i âlem-ârâ-yı şâhânem olup bu vechile ibrâz buyurulan âsâr-ı hulûs u muhâdenet ve teşyîd-i bünyân-ı vidd ü muhâlesata vâkı' olan himmetleri nezd-i mekârim-vefd-i şehriyârânemde mûcib-i mahzûziyyet olmuş ve tamâmiyyet-i mülkiyye-i kirâmîleri nezd-i hümâyûnumuzda matlûb u mültezem bulunmuş olmağla ta'arruzât-ı vâkı'anın indifâ'mı kalben ve kavlen temennî ve istid'âdan hâlî olmayacağımızdan ol bâbda Rusya Devlet-i fahîmesi tarafına ifâdât-ı lâzime-i dostâne icrâ olunmuş ve hükûmet-i fahîmâneleriyle dostâne ve muhibbâne mu'âmelâtda bulunmak kendülerinin dahî dil-hâhları olduğu beyân kılınmış ve tarafımızdan her dürlü mesâ'î-i mümkinenin sarfında tecvîz-i müsâmaha olunmayacağından inşâ'a'llâhü'l-Kerîm husûl-i matâlib-i hamîyyet-kârîleri eltâf-ı İlâhiyyeden kaviyyen me'mûl bulunmuşdur. Cenâb-ı sûtûde-elkâblarının mütehallık u mevsûf oldukları hilye-i hasene-i diyânet-kârî ve hamîyyet iktizâsınca dâhil-i dâ'ire-i hükûmetleri bulunan mahâll ü memâlikde sâkin ü mutavattın kâffe-i ahâlî ve re'âyâ vü berâyânın vikâye-i emn ü âsâyîşine bezl-i mâ-hasal ikdâm ü ihtimâm buyuracakları bî-iştibâh olduğu misillü devlet-i müşârun-ileyhâ ile hükûmet-i Kaanîleri beyninde mün'akıd olan uhûd ü şurûta dahî dikkat ü ri'âyet olunarak her hâlde levâzım-ı müsâlemet-kârî ve musâfâta i'tinâ ve himmet buyruldukca bi't-tab' ser-rişte-i tahattıyât mündefi' olacağında iştibâh olmamağın bu husûslar üzerine dostâne ve hâlisâne olarak icrâ-yı ihtârât ile dikkat-i behiyyelerinin celbi lâzime-i zimmet-i yek-cihetî vü dostî add olunmuş olduğu beyânıyla teşyîd-i bünyân-ı hullet ve temhîd-i erkân-ı hubb ü muhâlesat zımnında işbu cevâb-nâme-i hümâyûnumuz terkîm ve tahrîr ve sefir-i mûmâ-ileyhimâyâ tevdî'an taraf-ı şerîflerine ba's ü tesyîr kılındı. İnşâ'a'llâhü te'âlâ lede'-[s]a'di'l vusûl ma'lûm-ı necâbet-melzûmları buyruldukda bundan böyle cânib-i seniyyü'l-cevânib-i mülûkânemiz âsâr-ı tevâdd ü müvâlât-ı Kaanîleriyle meşmûl ve her hâlde; *"Esra'u'd-du'â icâbeten du'â'ül-gâ'ibi li'l-gâ'ib."*

tarîka-i müstahsenesine himem-i behiyyeleri masrûf buyurulması tevakku‘-gerde-i hâlisânemizdir. Bâkî hemîşe ravâbıt-ı müvâlât mü‘eyyed ve zavâbıt-ı musâfât mü‘ebbed ve mebânî-i hullet ü mu‘âhât mümehhed ü müşeyyed bâd; bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-emcâd.

Fî Evâ'il-i N., sene [12]65

Hicri: Evail-i Ramazan 1265 / Miladi: 21-30 Temmuz 1849

BOA, A. DVN. NMH, 6/11

40

Atûfetlü efendim hazretleri,

Buhara civârında bulunan Hive Hükûmeti hâkimi tarafından sefâret me'mûriyyetiyle Der-sa'âdet'e gönderilmiş olan zât bundan bir kaç gün mukaddem vâsıl olarak sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i Hilâfet-penâhîde Hâşim Ağa Konağı'na müsâfir virilmiş olup fakat ma'lûm-ı âlî buyrulduğu üzere bu misillü düvel-i şarkıyye süferâsının vürûdlarında kendülerine hammâm pâresi nâmıyla bir mikdâr atıyye virilmek usûl ve emsâli iktizâsından olmasıyla buna dahı Hazîne-i Celîle'den bir on beş bin gurus harclık ihsân buyurulması ve mûmâ-ileyhin ber-mu'tâd bir gün Bâb-ı Âlî'ye celb olunması husûslarında her ne vechile emr u fermân-ı me'âlî- unvân-ı hazret-i zıllu'llâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise muktezâ-yı âlîsinin icrâsına mübâderet kılınacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 8 Muharrem, sene [12]65

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Enmile-zîb-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleri manzûr-ı mekârim-mevfûr-ı hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve iş'âr u istîzân buyrulduğu üzere mûmâ-ileyhe Hazîne-i Celîle'den on beş bin

guruş harçlık i'tâsı ve ber-mu'tâd bir gün Bâb-ı Âlî'ye celb olunması müte'allik ve şeref-sünûh ve sudûr buyurulan emr u fermân-ı hümâyûn-ı ma'âlî-nümûn-ı cenâb-ı Hilâfet-penâhî muktezâ-yı şevket-intimâsından bulunmuş olduğu muhât-ı ilm-i vâlâ-yı Sadâret-penâhîleri buyruldukda ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Muharrem, sene[12]65

Hicri: 9 Muharrem 1265 / Miladi: 5 Aralık 1848

BOA, İrâde Hariciye, 2283

41

Hive hâkiminin kethudâsı tarafından makâm-ı Sadâret'e lisân-ı Çağatâyî üzere takdîm olunan arîzanın tercümesidir.

Ba'de'l-ekâb ve'd-duâ,

Âlî-hazret, refî'-menzilet, felek-rif'at, hurşîd-mertebet-i zıllullâh ki yoluna cânım fedâdır emr-i âlîleriyle ya'nî pâdişâhımın irâdesiyle bu eyyâm-ı behcet-encâmde Şükrullah Aka Ka'be-i Mu'azzama ziyâretiyle Rum memleketi sultânı sefâretine me'mûr olmağın bu vechile ifâde-i hâle ibtidâr olunur ki bir müddetden berü Rusya pâdişâhı bizim pâdişâhımızın memâlikine tahattî ve tecâvüz birle nice yerlere istîlâ ve nice yerlerinde kal'a ve tabyalar inşâ iderek ehl-i İslâma îsâl-i zarar dâ'iyyesinde bulunuyor. İlçi gönderüp de niçün memâlikimize te'addî ediyorsın dediğimizde dahı bir ma'kûl cevâb vermeyüp bu yerleri ben Kazaklardan satun aldım deyü tarîk-ı hud'aya sülûk ideyor. Hâlbuki hayırsız [hırsız] ve harâmî makûlesi bir takım âsîlerin oraya geçüp de kendi pâdişâhlarının memleketlerini satması meşrû' ve ma'kûl olur mu? Ammâ ne çâre ehl-i İslâm âciz ve o gâlib olduğundan bir şey yapılamıyor. Binâen alâ-zâlik zıkr olunan memâlikimizden Rusyaluların def' ve ihrâcî esbâbının istihsâline himmet-i aliyyeleri masrûf buyrulduğu hâlde ecr-i

azîm husûle geleceği ve dostî ve ittihâdın izdiyâdını mûcib olacağı bî-iştibâhdır.

Hicri: 9 Şevval 1271 / Miladi: 25 Haziran 1855

BOA, HR. SYS, 4/8

42

Atûfetlü efendim hazretleri

Hive Hânı Muhammed Rahîm Hân'ın birâder ve veliyy-i ahdi olup mukaddemâ Der-sa'âdet'e gelmiş olan Seyyid Ahmed için istîcâr olunan hâne icâresiyle müddet-i ikâmetinde me'kûlât ve mâlzeme-i sâ'iresine sarf edilen otuz üç bin yedi yüz bir buçuk guruşun tertîb-i mahsûsundan tesviye ve i'tâsı istîzânına dâ'ir Mâliye Nezâreti Celîlesi'nin vürûd iden takrîri leffen arz u takdîm kılınmış olmağla muvâfık-ı irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî buyurulur ise ber-mûceb-i iş'âr îfâ-yı muktezâsı nezâret-i müşârun-ileyhâya havâle olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 11 N., sene [12]92

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîr manzûr-ı âlî-i hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve sûret-ı ma'rûzanın ber-mûceb-i istîzân îfâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârun-ileyhâya havâlesi müte'allik ve şeref-sudûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i şehin-şâhî mantûk-ı münîfinden olarak mezkûr takrîr yine savb-ı sâmi-i Sâdaret-penâhîleri'ne i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 N., sene [1]292

Hicri: 12 Ramazan 1292 / Miladi: 12 Ekim 1875

43

Nezâret-i Umûr-ı Bahriyye

Hive hânının birâderi İsâ Turahân bugün Tersâne-i Âmire'ye gelerek süfün-i şâhânedan ba'zılarıyla fabrika-i hümâyûnlardan kezâlik ba'zı mevâkı'ı geşt ü güzâr ve hakkında icrâ olunan merâsim-i ihtirâm-kârîden dolayı ızhâr-ı menn ü iftihâr ile da'avât-ı füzûnî-i eyyâm-ı ömr ü şevket ve iclâl-i hazret-i Hilâfet-penâhîyi tekrâr iderek avdet eylemiş olmasıyla arz-ı keyfiyete ibtidâr kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 4 Şevvâl, sene [1]304

Nâzır-ı Bahriyye
(imza)
Hasan

Hicri: 4 Şevval 1304 / Miladi: 26 Haziran 1887

44

Türkistan hânlarından cenâb-ı emâret-me'âb, eyâlet-nisâb, saâdet-iktisâb, devlet-intisâb câmi'-i âyât-ı nasfet ve dindârî, râfi'-i râyât-ı übbehet ve kâmkârî, hârisü sağri'l-İslâm, fârisü mizmâri'l-iktihâm, el-mahfûfu bi-sunûfi avâtıfı'l-melîki'l-allâm Kazak hânı Gâib Muhammed Hân *-dâme mahrûsen bi-inâyetillâhi'l-azîzi'l-müste'ân-* savb-ı bâ savâblarına ferâyid-i kalâyid-i tahiyyât-ı mülâtafet-encâm ve le'âlî-i mütelâlî-i teslimât-i müvâneset-fercâm kavâfil-i teveccühât-ı şâhâne ve vesâil-i telattufât-ı pâdişâhâne ile iblâğ ve ihdâ olunduktan sonra zamîr-i safvet-nümâ-yı mihr-i incilâlarına inhâ ve inbâ olunan oldur ki dergâh-ı

şevket-penâh-ı ma‘delet-destgâhımıza nâme-i musâdakat-alâmeleri vâsıtatü'l-akd-i eyyâm olan bir vakt-i şeref-irtisâmda umde-i mütehasıslarından izzet-nisâb-ı mufâharet-iktisâb Seyyid Kulu Bahadır -zîde mecduhû- vesâtatıyla karîn-i izz-i vusûl ve nazar-ı ferhunde-eser-i hüsrevânemiz ile melhûz ve meşmûl olup mebâdi ve gâyât-ı musâdakat intâc ve minsâk-ı mısâk-ı saffet- indirâc-ı -el-ervâhu cünûdün mücennedetün femâ te‘ârefe minhâ i‘telefe- mazmûn-ı bâhirü’ş-şerefi üzere te‘ârûf-i ezeliîden menbî ve ızhâr-ı ittihâd-ı dînî ve rûhânîye merbût ve mebnî olmağla bâis-i tevârüd-i füyûzât-ı ünsiyye ve sebep-i teâkub-ı sânihât-i kudsiyye olup -ve elkaytü aleyke muhebbeten minnî- mısâkınca cenâb-ı ni‘mel-me‘âblarına tevcîh-i veche-i vidâd ve ta‘lîk-ı süveydâ-yı fuâd olunmuşdur. Ve kâsıd-ı huçeste- mekâsıdları hıdmet-i risâlet ve levâzım-ı sefâreti vech-i cemîl ile edâ ve tekmîl idüp iktisâ-i hil‘ati izn-i mu‘âvedet ve teşrîfât-ı fâhire-i ruhsat-ı mürâca‘at ile fâyiz-i mübâhât ve mufâharet oldukdan sonra işbu nâme-i hümâyûn-ı mülâtafet-makrûnumuz ile savb-ı sadâkat-nümûnlarına teveccüh ve azîmet eylemişdir. Bâkî eyyâm-ı saâdet ve ikbâl ber-devâm ve lâ-yezâl bâd.

Fî Evâhir-i B. [1]125

Hicri: 30 Receb 1125 / Miladi: 21 Ağustos 1713

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 6/185

45

*Türkistan hânlarından Kazak hânı olan
Gâib Muhammed Hân'ın hâlâ der-i devlet-medâra
gelen elçisi Seyyid Muhammed Kulu Bey'in takrîridir.*

Bu bende-i muhakkarın acz ve niyaz cihetinden sâhib-i merhamet ve şefkat olan veliyy-i ni‘ammı sahib-i devlet hazretine sad taksîr ile arızası budur ki: Ol zamandaki Eyüge-i bed kul ve bed kirdârın elçisi Âsitâne-i Sa‘âdete geldi. Ve Eyüge'nin ubûdiyetini arz idüp gitmiş idi.

Elçi-i mezbûr mektûb-ı şerîfi Eyüğe'ye irişdirdi. Ol vakitte Kazak hânı Gâib Muhammed Hân'ın ve İştek ve Karakalpak'ın elçileri Eyüğe yanında idiler. Ve Gâib Muhammed Hân'ın elçisi ol mektûbun haberini Gâib Muhammed Hân'a irişdirdi. Ve mâbeynde bir kaç vakit geçmedi ki Eyüğe-i bî-dîn bed-ahdlik idüp Rus ile Nogay'a çapul eyleye. Ve onun bu çapul kasdını bizim hacılarımız ki Heşterhân tarafından geldiler. Gâib Muhammed Hân'a vukû'u üzre haber virdiler. Gayret-i dîniyye el el verüp iki def'a Eyüğe'ye çapul idüp kıtâl ider ve Âsitâne-i Sa'âdet'e rûy-ı niyâz sürüp bu bendeyi gönderdiler ki çünkü ol kâfir-i bî-dîn olan Eyüğe kendü ahdi üzerine sâbit olmayup hılâf-ı ahd eyledi. Ve bu bendeye fermân oldu ki ben dahı Tatar Hân biraderim gibi halka-i ubûdiyeti gûş-ı hûşuma takup cân-ı dilden uğur-ı hümâyûnda tûğ-ı İslâm'ı uram. Zîra ki şehin-şâh-ı âlemdir ve ol âlî-câhın fermân-ber-dârlığın itmek dilerim. Ve nâme-i şerîf-i tûtyâ-yı dîde eylerim deyü Gâib Muhammed Hân lisânen tefhîm eylediler. Ve bu bende bu hıdmete me'mûr oldum deyü takrîr eyledi. Ve inşâ'a'llâhü te'âlâ bu tarafdan avdet itdüğünde vilâyetin cânibine kangı yoldan azimet idersin deyü kendüye suâl olundukda evvelden Bağdâd yoluyla gelmişidim, yine Bağdâd yolu üzerinden giderim deyü cevâb eyledi.

Hicri: (1125) / Miladi: (1714)

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 6/184

46

*Rikâb-ı hümâyûn-ı şevket-makrûna
Kazak hânı Gâib Muhammed Hân tarafından
elçisi Seyyid Kulu Bahadır ile gelen hedâyâdır.*

Putâ dar sefid donluk	Likavri çob dar sefid	Anberî zerd 3	Ağabânû-yı sefid	Putâ dar sefid 3

3	3		3	
Al çapkun	Kır çapkun	Kula çapkun	Demür	Def'a al
re's	re's	re's	çapkun bârgîr	bârgîr
1	1	1	re's	re's
			1	1

Hicri: (1125) / Miladi: (1714)

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 6/186

47

Fî 29 L., sene [1]203

Hâlâ Buhara Hânı Muhammed Ma'sûm Hân cenâbları tarafından bu esnâlarda sefâretle Deraliyye'ye tevâriid eden Muhammed Bedî' Beğîn bi'l-istintâk kaleme alınan takrîridir.

Sûreti ordu-yı hümâyûna irsâl olunmuşdur.

Bu dâ'îleri Buhara'dan çikalı on yedi mâh mikdârı zamân mürur eyledi. Moskov memâliki mesdûd olup A'câm ile dahı beynimizde müddet-i vâfireden berü husûmet derkâr olduğundan doğru yollardan gelemeyüp dolaşarak ve envâ'-ı mihen ü meşâkkı ihtiyâr iderek fe-li'llâhi'l-hamd ve'l-mennihi bu esnâda südde-i saâdet-karâr ve atebe-i adâlet-medâra sâlimen vusûlüm müyesser oldu. Buhara'dan ben çıkmazdan beş on gün mukaddem taraf-ı Devlet-i Aliyye'den hân-ı müşârun-ileyhe irsâl buyrulan nâme-i hümâyûn vâsıl olup mefhûmunda Moskov keferesinin münâfi-i uhûd ve şurût vâkı' olan harekâtı takrîbiyle ber-mûceb-i fetvâ-yı şerîfe berren ve bahren kefer-i mesfûre üzerine muhârebe kapuları açılıp icrâ-yı farîza-i gazâyâ kıyâm buyrulduğu münderic ve mastûr olduğundan derhâl hân-ı müşârun-ileyh nüfûs-ı keşîreden ibâret olup taht-ı itâ'atında ve Moskov memleketiyle

hem-hudûd olan Kırgız Tatarlarına mahsûs kâğıdlar ve Kazak hânlarına sefirler gönderüp Halîfetü'l-Müslimîn olan Âl-i Osmân pâdişâhı hazretlerinin Moskov ile seferi var imiş. Küffâr ile muhârebe ve cihâd kâffe-i ehl-i İslâm üzerine farz olmuştur. İçimizde her ne kadar Moskovlu tüccârı var ise cümlesini tard ve def‘ ve fî mâ ba‘d Moskovlunun her bâr ihtiyâclarına mebnî ol taraflardan iştirâyâ mecbûr olduğu bârgîr ve koyun ve yapağı vesâir emti‘a ve eşyâyı bey‘ itmeyesiz. Ve muâmele-i ticâreti külliye kat‘ edesiz. Ve Moskovlu memleketlerini her taraftan urup tâht u târâc ve emvâl ve eşyâların iğtinâm ve nisâ ve sibyanların esîr iderek gereği gibi ahz-ı intikâm eyleyesiz ve Devlet-i Aliyye-i dâimü'l-karârın Moskovlu ile hayırlu ve menfaatli musâlahası tahakkuk itmedikçe onlar ile husûmetden fâriğ olmayasız deyü gereği gibi tavsiye ve te‘kîd ile Moskovlu memleketleri üzerine zikr olunan Kırgız ve Kazak Tatarlarını sevk ve taslît eyledi. Kırgız ve Kazak tâifesi bî-nihâye olup cümlesi ehl-i İslâmdan ve Hanefiyyü'l-mezheb olmalarıyla muktezâ-yı salâbet-i diniyyeleri üzre hân-ı müşârun-ileyhin emr ü tenbîhi muktezâsınca bilâd-ı küffâra akın idüp bir taraftan memâlik-i a‘dâyı tahrîb itmek üzredirler. Bunların egerçi hân-ı müşârun-ileyhe tebe‘iyyetleri derkârdır. Ancak kendülere muzırr ve icrâsı gayr-ı mümkün olan mâddede hâna itâ‘at itmezler. Meselâ bu def‘a vâkı‘ olan emrine imtisâl ile memleket-i a‘dâya hücum ve mallarını iğtinâm idiyorlar. Ba‘de'l-musâleha aldığımız emvâl ve üserâyı yine redd edeceksiz. Böyle kavî olundu ve musâleha bunun üzerinedir denilse bir vechile müfid olmayup aldıklarından hiç bir şey vermezler. Ve bu bâbda söz dinlemezler. Devlet-i Aliyye ile Moskov keferesi her ne zamân musâleha olur ise bunlardan vâkı‘ olan hasâreti yerine getirmek husûsunu Moskovlu teklîf edeceği zâhirdir. Moskovlunun bu teklîfine taraf-ı Devlet-i Aliyyeden kat‘â mümâşât olunmamalıdır. Zîra icrâsı mümkün değildir. Bu mülâhazaya mebnî hân-ı müşârun-ileyh ol esnâda nâme-i hümâyûnun vusûlünden sonraca bunları Devlet-i ebed-müddete ifâde ve

iktizâ eden husûsâtı şifâhen müzâkere zımında beni bu tarafa gönderdi. Ve avn-i Bârî ile Moskovludan gereği gibi ahz-ı intikâm olunduktan sonra Devlet-i Aliyye musâlehaya rağbet buyurdıklarından musâlehada Buhara hânı dahı beraber olması şart kılınmasını mahsûs recâ eyledi. Ben musâleha mukadder oluncaya dek der-bâr-ı şevket-karârda ikâmete me'mûrum. El-hâletü-hâzîhî ben çıkdıktan sonra ol taraflar ne sûret kesb eyledi bilemem. Zîra müddet-i vâfire mürûr eyledi. İrâde-i Devlet-i Aliyyeden Buhara hânı haberdâr olmak ve onlar şimdi ne keyfiyettedir, bu tarafın ma'lûmu olmak lâzımdır, bu taraftan işler ne sûret kesb ider ise onlar dahı bilüp öylece hareket itmelidir. Devlet-i Aliyye'nin el-ân Moskovlu ile cihâd ve gazâyâ meşgûl olduğunu hân-ı müşârun-ileyh bilüp ol dahı ona göre cihâd-ı gazâ esbâbını istihsâle ikdâm ider. Şimdiki hâlde Devlet-i Aliyye ile Moskovlu beyninde işler ne sûrette olduğunu bilemediğine binâ'en tereddüd üzre olmak gerekdir. Binâ'en-aleyh bu taraftan istihbâr ve ihbâr levâzımına ri'âyet ve münâsib tarîkden nâme ve tahrîrât irsâline himmet buyrulmak lâzımdır. Bundan mâ'adâ taraf-ı Devlet-i Aliyye'den umûr- âşinâ ve bi'l-müşâfehe iktizâ eden husûsâtı hân-ı müşârun-ileyh ile müzâkereye liyâkati hüveydâ birinin alâ-tarîki's-sefâre Buhara cânibine irsâl buyrulması gâyetül-gâye muhassenâtdan bir şey olup ol tarafların min- külli'l-vücûh takviyetine ve inşâ'allâhu te'âlâ fî'e-i müşrikînin gereği gibi izmihlâlîne sebeb-i müstakille olur.

Kaldı ki taraf-ı saltanat-ı seniyye'den bâlâda beyân olduğu üzere bir sefir irsâline irâde-i aliyye ta'alluk eylediği sûrette bu taraftan sefir-i mûmâ-ileyh doğru Bağdâd'a varup ol taraftan tüccâr hey'etiyle A'câm içinden Buhara hudûduna duhûl ve ondan dahı yirmi nihâyet yirmi beş gün zarfında hân-ı müşârun-ileyhin makarr-ı hükûmeti olan Deşt-i Kebîre vusûl müyesser olur. Bu taraftan gidenlere A'câm ta'arruz itmezler. Onların ta'arruzu Buhara tarafından gelenleredir. Bu sûrette gidecek sefir bu taraftan Bağdâd'a kaç günde varabilür ise Bağdâd'dan dahı yirmi

gün zarfında nihâyet hudûd-ı İran'a dâhil ve ondan yirmi ve yirmi beş gün zarfında Deşt-i Kebîr'e vâsıl olur. Sefîr irsâli bu tarîk ile ehven ve ensebdir. Zîra Bağdad'dan beher sene Buhara'ya otuzar kırkar nefer tüccâr âmed-şûd iderler. Eger Devlet-i Aliyye sefîrine İrâniyân taraflarından ta'arruz olunmak mülâhazası vârid olur ise îrâd eylediğim vechile tüccâr sûretinde gidebilür. Mâni' ve müzâhîm yokdur. Ve Bağdâd tarîkından sefîr irsâli mevsimi tamâm bu vakitlerdir. Bundan mâ'adâ peyder pey bu cânibden hân-ı müşârun-ileyhe nâme-i hümâyûn ve tahrîrât irsâliyle iktizâ eden husûsât kendüye bildirilmek ve ol tarafların hâl ve keyfiyetine dahı saltanat-ı seniyye'nin vukûfu hâsıl olmak lâzimededen olduğuna binâen aralık aralık irsâl-i mürâselâta dahı bir tarîk-ı münâsib bulunmak iktizâ ider. Bu Bağdâd tarîkından olamaz. Benim zannıma göre bu taraftan Anapa'ya, ondan Dağıstan'a ve Dağıstan üzerinden Timurkapu'ya, ondan dahı Ejderhân cânîbinden Buhara'ya tahrîrât irsâli ve Buhara'dan dahı bu tarîk ile der-bâr-ı şevket-karâra kâğıd isticlâbı mümkün olmak gerekdir zann iderim. Yine erbâb-ı vukûf ile müzâkere ve mülâhaza buyrulsun.

Kaldı ki bu def'a Buhara'ya sühan-fehm bir kimesnenin sefâretle alenen irsâli irâde buyurulur ise gidecek sefîr ile bu dâ'ileri dahı beraber gidüp yine bu tarafa avdet iderim. Ve eger gidecek sefîr tüccâr hey'etinde sırran irsâl olunur ise benim beraber gitmem olamaz. Me'mûr olduğum vechile hitâm-ı sefere dek bu tarafta ikâmet iderim. Her hâlde emr ü irâde efendilerimizindir deyü ifâde ider.

Hicri: 29 Şevval 1203 / Miladi: 23 Temmuz 1789

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 4/1

*Özbek Hânlarından Belh Hânı
Seyyid Muhammed Hân'a Nâme-i Hümayûn*

Âlî-cenâb-ı me'âlî-me'âb, celâdet-nisâb-ı necdet-istishâb, sa'âdet-iktisâb-ı siyâdet-intisâb, câmi'ü âyât-ı nasfet ve dindârî, râfi'ü râyât-ı übbehet ve kâm-kârî, hârisü sagri'l-İslâm, fârisü mizmâri'l-iktihâm, zâhibü mezâhib-i Nu'mânî, hâmî-i havza-i Müslümânî, müstecmi'ü hasâ'il-i hamîde-i dâverî, müstekmilü şemâ'il-i sa'îde-i dâd-âverî, nekâve-i dûdmân-ı havâkîn-i Turan, el-müstağnî şânühû ani't-tavsîfi ve'l-beyân Belh Hânı olan es-Seyyid Muhammed Mukîm Hân *-lâ-zâlet neyyirâtü necdetihî tâli'aten min-meşâriki'l-izzî ve'l-ikbâl ve şümûsu izzetihî masûneten an-vasmeti'l-küsûfi ve'z-zevâl- savb-ı bâ-savâb ve cânib-i me'âlî-menâblarına ferâyid-i kalâyid-i tahiyyât-ı mülâtafet-encâm ki ârâyış-i tâc-ı tefhîm ve ikrâm olmağa sezâ ve le'âlî-i mütelâfî-i teslîmât-ı muvâneset-fercâm ki efser-i bâ zîver-i ihtirâma zînet-bahşâ ve fûrûğ-efzâ olmağa revâ ola, vesâ'il-i teveccühât-ı sultânî ve revâhil-i telattufât-ı vicdânî ile ithâf ü ihdâ olundukdan sonra zamîr-i münîr-i beyzâ zıyâlarına nakş-ı dil-pezîr-i vifâk ve şekl-i meveddet-semîr-i visâk bu vechile irâ'et olunur ki miftâh-ı gencîne-i sıdk u sidâd ve misbâh-ı kâşâne-i safâ-yı nihâd olan nâme-i dil-güşâ ve mufâvaza-i behcet-ihtivâları dürretü'l-vişâh-ı şühûr ve a'vâm ve vâsıtatü'l-akdi leyâlî vü eyyâm olan bir vakt-i sa'd-encâm ve şeref-irtisâmı umde-i havâss-ı lâzîmü'l-ihtirâmlarından izzet-medâr-ı mufâharet- şî'âr Abdülbâkî Beğ *-dâme mecdühû-* vesâtatıyla karîn-i izz-i vusûl ve nazar-ı ferhunde-eser-i pâdişâhânem ile melhûz ve meşmûl olup mebâdî-i gâyat-ı sadâkat-intâc ve minsâk ve mîsdâk-ı safvet-indirâcî *el-ervâhu cünûdün mücennedetün femâ-te'ârafe minhâ i'telefe* mazmûn-ı bâhirü's- şerefi üzre te'âruf-i ezelîden münbî ve ızhâr-ı ittihâd-ı dînî ve rûhânîye merbût ve mebnî olmağla bâ'is-i tevârüd-i füyûzât-ı ünsiyye ve sebep-i te'âkub-ı sânihât-ı kudsiyye olup *ve elkaytü aleyke muhabbeten minnî* mîsdâkınca cânib-i cenâb-ı ni'me'l-me'âblarına tevcîh-i veche-i vidâd ve ta'lîk-ı süveydâ-yı*

fu'âd olunmuşdur. Ancak nâme-i muhâlasat-iktirânınızda rakam-zede-i kilik-i beyân kılındığı üzere dârü'l-mufâhare-i Buhara'da fermân-fermâ olan ammîniz Seyyid Abdullâh Hân ile beyninizde peydâ olan adâvet ü baĝdâ-şemâtet-i a'dâ ve tehvîn-i rükn-i rekîn-i şerî'at-i garrâya mü'eddî bir emr-i nâ-savâb ve muhâlîf-i rızâ-yı cenâb-ı Rabbü'l- erbâb olup bu hilâfın yine i'tilâfa tahvîli ve bu şikâkın yine hüsn-i vifâka ircâ' ve tebdîli ehemmi mehâmm-ı dîniyye ve akvem-i merâm-ı dünyeviyyeden idüğü zâhir olmaĝla ibtidâ tarîk-ı tecâvüze i'tidâ ammîniz cânibinden vâkı' olmuş ise de meslûk-i mülûk-i sûtûde-sülûk olan mu'âmele-i bi'l-mücâmele kâ'idesi tarafınızdan mürâ'ât ve zuhûr eden münâfesâta musâfât ile mükâfât olunup *el-mü'minûne ke'l-bünyâni yeşüddü ba'zuhum ba'zan* maĝzâsı üzere beyninizde bünyân-ı vifâkı kuvvet-i ittifâk ile şedd ve râh-ı hilâf-ı şikâkı min-küllü'l-vücûh sedd idüp nasîhat-i mülûkânemiz ile ihtidâ *velâ tec'al fî kulûbinâ gullen li'llezîne âmenû* fehvâ-yı şerîfine iktifâya bezli cidd-i evfâ eylesesiz. Cenâb-ı Kâdir-i Allâm ittihâd-ı kulûb-ı ehl-i İslâmı mede'd-dühûr ve'l-a'vâm sebeb-i teşettüt-i şeml-i küffâr-ı li'âm ve bâ'is-i hızlân-ı abede-i evsân ve esnâm eyleye ve kâsîd-ı huçeste-mekâsıdları hıdmet-i risâlet ve levâzım-ı sefâreti vech-i cemîl ile edâ ve tekmîl idüp iktisâ-i hıl'at-i izn-i mu'âvedet ve teşrifât-ı fâhire-i ruhsat-ı mürâca'at ile fâ'iz-i mübâhât ve mufâharet oldukdan sonra işbu nâme-i hümayûn-ı mülâtafet-makrûnumuz ile savb-ı sadâkat-nümûnlarına teveccüh ve azîmet eylemişdir. Bâkî hemîşe eyyâm-ı sa'âdet ve iclâl-i ebediyyü'l-ittisâl ve te'yîd-i Hâlik-ı zi'l-celâl ber-devâm velâ-yezâl-bâd.

Hicri: (1113) / Miladi: 1702

BOA, Nâme-i Hümayûn Defteri, 6/84

*Özbek hânlarından Belh Hânı olan Seyyid Muhammed
Mukim Hân'ın rikâb-ı hümayûna gönderdiği nâmesinin sûretidir.*

Hisâbsız hamd ü senâ ol hazret-i sultân-ı kibriyâ celle celâluhû ve amma nevâlühûya sezâvârdır ki her günde yed-i kudretiyle güneşin zerrîn alemini bu kubbe-i hazr-ı evgâh-Mînâ'da üstüvâr idüp on sekiz bin âlem ve âdeme nûr-ı safâ verip hengâme-i kâyinâtı germ idüp cümleye feyz-i ni'metini şâmil kılurkim *ve enne'l-fazla bi-yedi'llâhi yü'tîhi men yeşa' vallâhu zü'l-fazli'l-azîm* ve nihâyetsiz dürûd ve du'â ol peygamber-i âlî-mikdârımıza lâyıq görünürkim kıyâmet gününde cümle ümmetleri günâh yüklerin boyun ve arkalarıyla getirip gözlerinden kan yaşı akıdarak mahşer sahrâsında dest-i ümmîd ile ânın dâmen-i şefâ'atini tuttuklarında Tanrı Te'âlâ ve tekaddes rahmet-i âmmından *kuli'l-hamdü li'llâhi ve's-selâmü alâ-ibâdihi'l-lezîne'stafâhu* mazmûniyle hevl ve azâbdan necât verir. Ol resûl-i Mustafa ve şefî'-i yevmü'l-cezâ kim toprağı Yakup gözünün tûtyâsı ve yeli Mesîh'in enfâsı ve suyu Hızır çeşmesinin zülâli ve âteşi kelîm-i dirahatın şu'lesidir Bu anâsıra rûh-ı pâk dense yeri var. Ve rûhuna *rûhî fidâke* nüktesi sezâvârdır. Kelâmı şânında *vemâ yentiku ani'l-hevâ* ve nutku beyânında *in hüve illâ vahyün yûhâ*.

Hakk Te'âlâ kılssa lütfundan değıldir çok acep

Bir kulunu âferîneş defterinden müntehab

Salla'llâhu aleyhi ve alâ-âlihî ve ashâbihî ecma'în Allah-u Taâlânın hamdinden ve resûl-i muhtar evsâfindan sonra ihlâs-tırâz olan kalem-i akîdet-rakama vâcip ve lâzım görünürkim bir dîn ve âyîni manzûr idüp vârid olan vâkı'âtını beyân ede. Bu müdde'â için hulûs-ı akîdet ile zât-ı bâ-berekât-ı melek-sıfât Süleyman-câh, İskender-destgâh, âlî-hazret, felek-rif'ât, ferîşteh-safvet, keyvân-satvet, behrâm-savlet, hâkân-ı ekber-i a'zâm, Hudâvendigâr-ı arsa-yı âlem, âfitâb-ı âlem-tâb-ı evc-i ve *rafe'nâhu mekânen illiyyen*, bedr-i âlî-kadr-i ve *lekad istağniyâhu*

fi'd-dünyâ kehfi's-sekaleyn, melâzü'l-ebrâr fi'l-hâfikayn, sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn, hâdimü'l-Haremeyni's-şerifeyn saltanat ve Hilâfet burcunun dırahşende-i ahteri, azamet ve ma'delet dürcünün tâbende-i gevheri yedi kişver sultanlarına şehin-şâh ve yeryüzü hâkânlarından adl-i âgâh, el-müstağni ani'l-evsâf ve'l-beyân, ve'l-memdüh-ı bi-lisânî envâ'il-insân,

Ey vücûd-ı kâmilin şâyeste-i taht ve nigîn
Âsitânın kible-i hâcât-ı ashâb-ı yakîn
Kılmamış bir sen gibi bir şâhenşeh-i âlî-nejâd
Tâb-nây-ı âlem itmiş nakşibend-i ma' ve tîn

Rafe'allâhu Te'âlâ ve tekaddes bi'l-fethi a'lâmihî ve basata fî basîti'l-arz-ı ahkâmihî hazretlerine şerh ü beyân eyleye. Ve bunda olan vakı'ât ve keyfiyyâtı meşrûhan hâtır-ı kimyâ- me'serlerine arza kıla. Ve bu ihlâsmend ve hayrhâh gece ve gündüz perverdigâr-ı âlemin lütf-ı kereminden ümmîdvârım ki ol devlet-i keyvân-irtikâ ve memleket-i fesîhü'l- kazâ ale'd-devâm-i ilâ inkırâzi'd-duhûr ve'l-a'vâm sâbit ve üstüvâr ola.

Size tâ çarh ber karâr olsun
Devlet ve mülke çok medâr olsun
Yedi kişvere ki şehinşehler
Kademinizde hep nisâr olsun
Nâfeler gibi heft çarh-ı bülend
Dün ve gün hıdmete katâr olsun

Fî-mâba'd âyine-i âlem-nümâ olan rây-ı cihân-ârây-ı feyz pezîrây-ı ma'delet-fezâlarına mekşûf ve ıyân ola kim el-hamdü li'llâhi Te'âlâ *tü'ti'l-mülke men teşâ'* mazmûnile Hak Te'âlâ celle zikrühü inâyet idüb kubbetü'l-İslâm olan Belh ve Bedahşan vilayeti ki kadîmden "ümmü'l-bilâd" nâmıyle mezkûr ve mastûr ola gelip ve sultânü's-sâlikîn İbrahim Edhem'in tahtgâhı ve ahbâr-ı sâdik ile yetmiş bin nebî ve velînin merkadleri ve mazca'-ı mutahharları bu hayru't-turâbda mukarrer olup

ale'l-husûs ya'sûbü'l-Müslimîn ve imâmü'l-müttakîn ve esedu'llâhü'l-gâlib Halîfetü'r-râbi' hazret-i emirü'l-mü'minîn Aliyyi'bn-i Ebî Tâlib kerrema'llâhü vecchühünün münevver ravzalarıdır. Hân babam hazretleri bu niyâzmend-i dergâh-ı hudâyi cümle oğullarından fâyık görüp saltanat ve hırâsetini merhamet kıldılar. Ol vakitten bu ana dek el-hamdü li'llâhi Te'âlâ elden geldiği kadar revâc-ı şeri'at-i garrâ ve millet-i beyzâ ve refâhiyet-i sekene ve fukarâya teveccühü vâcip ve lâzım bilüp âbâ-i kirâm-ı ce'ala'llâhü mesvâhüm fî-dâri's-selâmın her ne gûne resm ve âyinleri var ise muhâfaza idüp tecâvüz ve tehallûf bulmamışdır. Yine ümmidvârdırkim bu tarîkaya revâc vireyiz. Ammâ bu aralıkda meşiyet-i ezeli ve irâdet-i lem yezelîden hân babamın vakı'a-i hâyile-i fevti zuhûr idüp *küllü nefsin-zâikatü'l-mevt* şerbetini tatup bu âlemin âriyet-i mülkünü bâki cihâna tebdîl kıldılar. *Ve küllü men aleyhâ fân* hıl'atini giyüp *Va'llâhü yed'û ilâ-Dâri's-Selâm* nidâsıyla âzim oldular. Bu ciğer-sûz hadiseden gözüm yaşı bahar yağmuru gibi akar idi ve ol vakitte bu ferzend-i ubûdiyyet-mend kubbetü'l-İslâmda idi. Ve Belh ve Buhara arasında çok menâzil ve merâhil olmağla bu hâdise esnâsında Buhara beğleri müşâvere ve mülâhaza kılup mebâdâ Özbek çerisi bu vâk'âyı bahâne idüp fukarâ ve re'âyâyâ çapmasun deyü inimiz Ubeydullah Hân'ı bi'z-zarûre çıkarıp tahta oturtular. Ma'a hâzâ biz hem sinn cihetiyle onlardan büyük ve hem merhûm babam kendileri hayatında bizi ber güzîde kılup ümmü'l-bilâd memleketinin hâniyyetini vermiş idiler. Bâ-vücûd ki bu esnâda hayriyyet-i halku'llâh için tarafımızdan dostluk-ı bünyân-üstüvâr kılınmış iken inimiz Ubeydullah Hân bazı günahbîn ve fitne-engîz halkın sözlerine kulak urup ve nifâk silsilesi depirdüp biraz evbâş-ı bed-ma'âş gönderüp Belh hudûdunda olan kasabât ve kurâ fukarâsına teşvîş ve azartıyordılar. Biz dahı asâkir-i cerrâr-ı düşmen-şikârımızı beylerbeyi Mahmud Ataylığımız baş idüp ol gürûhun başları üzerine gönderdik. Sipâh-ı nusret-iştibâhımız Ceyhun denizinden sal ve gemi ile geçüp ol bedhâhlar ile uruşub ekser beylerini düşürüb silah ve busatlarını ahz ve çoğunu kılıçtan geçirüp bakiiyyetü's-seyf

olanları harkürre'l-mezbûh gibi firâr idüp kendi vilâyetlerine düştüler. Ve Medinetü'r-ricâl olan Terend vilâyeti ki hazret-i İskender'in binâsıdır, ve kal'ası evc-i feleğe çıkup ve handaki gayet amîk ve Ceyhun suyu ile doludur. Ve bundan mâ'adâ Baysun vilayeti ki kadîmden "kûh-i bî-sütûn" dedikleridir. Ve Hüsrev ve Ferhâdın vakı'âtı ol makâmda mezkûrdur. Ve ânın üstüvarlığı tahrîr ve takrîre gelmez. Ve istihkâmı şerh ve beyâna sığmaz. İnâyet-i Hudâ ile ol memleket meftûh oldu. Ve Hisâr-ı şâdmân vilâyeti ki Mâverâ'ü'n-nehr'in mu'teber mülküdür. Diyadin nahiyesidir. Ve ekser yerleri dağ ve taşdır. Ve kal'asının fethi havâkîn-i vâlâ-ikbâle ihtimâl muhâl görünüyordu. Havza-i teshîre dâhil olup ve il ve ulusu halkı inkıyâd halkasını kulaklarına takdılar. Ve Nesev vilâyetinden berisi kim Buhara'ya bir fersah menzildir. Mecmu'-ı halkı ita'atimize kıyâm gösterdiler. Ol sebepten sâdât-ı ızâm ve kuzât-ı İslâm ve meşâyıh-ı kirâm ve efendiler ve beyler bi-ecma'ihim fetevây-ı e'imme-i dîn-i mübîn mazmûnuyla minberler üzerinde bu mütevekkil ala'llah ismine hutbe-i devlet okudular. Ve derâhim ve denânirin yüzüne sikke-i saltanat ile ziynet verdiler. El-hamdü li'llâhi te'âlâ hamden dâ'imen mütevâfîren mütekâsiren yüvâfî ni'amehû. ve's-şükru lehû şükren ebeden mütevâliyen mütetâliyen yükâfî keremehû ve bu diyârın bakıyye-i vâridât ve ihbârâtını sâbitü'l-irâdât, râsihu'l-akîdet, kadîmü'l-hizmet vefâdâr-ı sa'âdet-kirdâr Bâki Beğ sizin müte'ahhitlerinizin mübârek semtlerine yetiştirdikde kavlini tasdîk buyurup ruhsat-ı mürâca'âtını erzânî buyurular. Bâkî devlet sûrî ve ma'nevî müyesser ve muhassal olsun.

Tahrîren fî 22 Muharrem, sene 1113

Hicri: 22 Muharrem 1113 / Miladi: 29 Haziran 1701

BOA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, 6/80

50

Hariciye Nezaret-i Celîlesi makâm-ı sâmisine

Devletlü efendim hazretleri

Bu kerre Lahor'dan bi'l-vürûd dünki çıkan Bombay nâm İngiliz gazetesinde neşr olunup buraya leffen pîş-gâh-ı âlî-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri takdîm kılınan bir telgraf-nâmeye nazaran Afganistan dâhilinde olup Kâbil ile Peşâver beyninde ve cihet-i şimâlîde kâ'in Sevâd hâkimi Ahund hazretleri cami-i şerîfde Cuma namazından sonra nutuk makâmında ber-vech-i âtî ahâlîsine va'z ve hitâb-ı müstetâb buyurmuşlardır. Bulduğumuz zaman vâkı'â âhir vakittir aktâr-ı âlemde bunca hükûmât-ı İslâmiye mevcûd iken hemân ekserisi münkarız olup bir devlet-i muazzama-i Osmâniye kalmışdır. Bu kere Avrupa Hıristiyanları onun hakkında dahı sû'-i efkârda bulduklarından artık devlet-i müşârun-ileyhâya mu'âvenet cümleten ehl-i İslâma farz oldu. Binâ-berîn devlet-i mezkûreye i'âne-yi nakdiye cem' idilmesi için emir vireceğim ve kendim dahı hazırlanup Afgân Hâkimi bulunan Şîr Alî Hân hazretlerine cihâda hazırlanmak için haber gönderdim. İkimiz birden Rusya'ya hücûm idüp dîn-i mübîn uğruna fedâ-yı cân ideriz. İşte müşârun-ileyh hazretleri yüz yaşını mütecâviz bir pîr-i rûşen-zamîr olup kerâmât-ı bâhiresi gâyet meşhûd ve cemî' Hind ahâlî-i Müslimesi ve müşârun-ileyh Afgân Hâkimi ile tebe'ası tamamen kendüsüne râm ve mu'tekîd olduğu hâlde kendüleri nihâyet mertebe müteşerri' ve perhîzkâr bir allâme-i zemân olup tahminen üç milyon cengâver-i ahâlî-yi Müslimeye kemâl-ı adâlet ve insâfla hâkim ve hem tarîkat-ı aliyye şeyhidir. İngiltere Devleti şimdiye değîn üzerine çend def'a asâkir-i külliye irsâl idüp her birisinde inhizâm-ı azîm ile ric'at eylemiş ve on beş sene evvel gördüğü inhizâm-ı küllîden sonra bir daha üzerlerine asâkir sevkına cesâret idememiştir. Ve hattâ İngilizlerden bir kimse mülküne dâhil olmuş olsa ahâlîsi bilâ-emân telef iderler. İşte bu zâtın vaki' olan şu nutk-ı şerîfleri Hind ahâlîsine fevka'l-hadd te'sîr ideceğinden toplanmakta olan i'ânenin tezâyüdüne medâr-ı küllî olacaktır. Ve Rusya Devlet-i Aliyyeye i'lân-ı harb ider ise müşârun-ileyh Afgân Hâkimi ile müttefikân Rusya'ya karşı yedi sekiz yüz bin askerle hücûm idüp hemen

Hokand ve Buhara ve Hive taraflarını bi'l-istirdâd oranın Müslümanları ile birleşüp Rusya'yı gereği gibi işgâl edecekleri der-kârdır. Bu kerre Afganistan Hâkimi müşârun-ileyh Şîr Ali Hânın kuvve-i askeriyesi Afganlu mu'teberânından ve askerî hıdmetinden muhrec bazı Afgan zâbitânından kemâl-i dikkatle tahkîk olunup bilâ-mübâlağa ber-vech-i âtîden ibâret olduğu kaviyyen anlaşıldı. Şöyle ki yetmiş beş tabur piyade nizâm ve her taburu altı yüz kişiden ibâret olup bunlardan on beş bin neferi esliha-i cedîde ile ve kusûru şeşhâne ile müsellahtır. Asâkir-i hâssa tesmiye olunan dahî iki bin hatveden ziyadeye kurşun sürer pâydar ta'bîr olunur tüfekte on bin piyade ve Herat ile Türkmen tarafından on bin süvari müsellahtır. Bunlardan başka aylıklı başı bozuk olup ta'lîm öğrenmiş Türkistan'da on bin ve Kâbil ile Kandehar'da bulunan ümerâ ve şâhzâdegân ma'iiyyetinde kezalik ma'âşlı on bin süvari ki cem'an yirmi bin süvârî mevcûddur. Ve bundan on altı mâh mukaddem Kâbil'den her kasaba ve şehre mahsûs ulemâ gönderilüp ahâlîye cihâdın fezâ'ilini ve dîn ve vatanları hakkında olan Rusya'nın efkârını güzelce tefhîm ve padişahlarının evâmirine itâ'atlarının vücûbunu beyân ve iz'ân eyledikten sonra cümle ahâlî ta'lîm için Kâbil'den emirler ile asâkir zâbitleri gelüp cümlesi silâha sarılıp her gün iki saat ta'lîm itmekte olduğundan bunlardan dahî mübâlağasız üç yüzden dört yüz bine kadar geçen seneden berü ta'lîm öğrenmiş süvârî ve piyâde vardır. Ve kezalik kâffe-i levâzımât ve teferru'âtıyla berâber kuyruktan dolar otuz altı ve âdi iki yüz altmış dört ki cem'an üç yüz topu mevcûd ve hâzır vardır. Bir taraftan dahî top-hânesinde nev-îcâd toplar i'mâl olunmakta olduğu anlaşılıp ve kezalik Kâbil emîri dahî bu günlerde asker hazırlamakta olduğu buraya haberler geliyor. Kâbil ülkesine bir İngiliz ayak basamayıp birisi girmiş olsa ahâlîsi muta'assıb olduğundan derhâl telef iderler. Ve hattâ Kâbil'de olan İngiliz sefîri Müslüman olup Hıristiyan kabul itmezler. Kâbil'den Türkistan'a on beş ve oradan dahî Buhara ile Kâbil beyninde hadd-ı fâsıl olan Nehr-i Amû'na kadar beş ve oradan dahî şehir-i Buhara'ya yedi gün yoldur. Buhara'dan Semerkand ve Çârçû'ya kadar altı

gün mesafedir. İşte bu iki mahalde Rusya'nın tahmînen onar bin askeri olup mu[']a]hharan almış olduğu Kokand'a dahı tahmînen yirmi bin askeri vardır. Ve Ak Mescid ve Orğanç ve Andecan ve Taşkend'e ve daha etrâfda bulunan şehirlerde takrîben kırk bin Rusya askeri mevcûd bulunmakta olduğu beyânıyla beraber geçen hafta postasıyla şehir-i hâlin gurre târihli takdîm eylediğim arıza-i mufassala-i çâkerânemde arz ve ihtârına mücâseret eylediğim nâme-i hümâyûnun oradan mahsûs ulemâdan bir zât-ı dirâyet-simâtla irsâl buyurulur ise daha mü'essir olacağı arz ve ihtârına ictisâr kılındı. Ol bâbda ve kâffe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 Zi'l-hicce, sene [1]293.

Bende
Ser-şehbender-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye
der-Bombay
[Mühür]
Hüseyn Hasîb

Hicri: 7 Zilhicce 1293 / Miladi: 24 Aralık 1876

BOA, Y. PRK. HR, 1/16

51

[Mühür]
(Eyâlet-i Sayda Meclis-i Kebîri)
Numara: 124

Makâm-ı Fahâmet-ittisâm-ı Hazret-i Vekâlet-penâhîye

Kaşgarlı olup Beyrut'da iskân etmiş olan tebe'a-i Devlet-i Aliyye'den Saatçi Mehmed Ağa, buranın telgraf hattının temdîdinden berü telgraf makinelerini ücretle silüp ta'mîr iderek iş bu makine ta'mîr ve tesviyesinde tefennün itmesiyle beraber, telgraf makinelerinde isti'mâl

olunmakta olan şerîf kâğıdları üzerine yazılan çizgileri mahvidüp bir iki kerre daha isti'mâl idilebilmek [idilebilecek] sûretde bir nev' makine ihdâs eylemiş olduğundan ağa-yı mûmâ-ileyhin iş bu ehliyet ve liyâkatine ve der-kâr olan lüzûmuna binâ'en bir mikdâr ma'âşla bu havâlîde bulunan hutût-ı telgrâfiyye makineciliğine ta'yîni esbâbının istihsâli hakkında telgrâfhâne-i mezbûr Müdîr-i Sâbıkı rif'atlı Mustafa Efendi'nin vermiş olduğu takrîr ile makine-i mezbûrun bir kıt'a resmi leffen takdîm-i huzûr-ı âlî-i Sadaret-penâhîleri kılındı.

Ağa-yı mûmâ-ileyhin ihdâs-gerdesi işbu makine meclis-i çâkerânemize dahı getirülerek lede'l-mu'âyene vâkı'â tomar-ı şerîf kâğıt üzerine çıkan telgraf çizgilerini mahv ve hey'et-i cedîdeye ircâ' ile birkaç def'a daha isti'mâl kâbiliyet kesb etdirdiği ve takrîr-i mezbûrda beyân olunmuş olduğu vechile işbu şerîf tomarlarının tekrar isti'mâlinde telgrâfhâneler masrafınca bir hayli menâfi' hâsıl olacağı müşâhede olunmuş olduğundan ve ağa-yı mûmâ-ileyh vech-i meşrûh üzere telgrâf makinelerinin ta'mir ve tesviyesinde mahîret kesb etmiş idüğünden telgrâfhâne-i mezbûrda müstahdem olan beş nefer çavuşlardan adem-i lüzûmuna mebnî bir neferinin lağviyle andan kalacak üçyüz gurus mâ'aşın kadîmen ağa-yı mûmâ-ileyhe tahsîsiyle silinmeğe ve ta'mîre muhtâc olacak telgraf makinelerini ücretsiz ta'mîr ve tesviye eylemek üzere bu havâlî telgrâf makineciliğine ta'yîni ve îcâd etmiş olduğu sâlifü'z-zikr *çizgi mahvı makinesi* umûm telgrâfhânelerde isti'mâl olduğu takdîrde tehvîn-i masraf yolunda hıdmet itmiş olacağından sâye-i ma'ârif-pirâye-i hazret-i şâhânedede kendüsünün bir sûretle mazhar-ı imtiyâz ve taltîf buyurulması vâbeste-i lutf u merhamet-i seniyye-i dâver-i efhamîleri bulunmağla emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 7 Ramazan, sene [1]278

[Sayda Eyâleti Meclis-i Kebîri
üyelerinin mühürleri]

Hicri: 7 Ramazan 1278 / Miladi: 8 Mart 1862

BOA, A. MKT. NZD, 417/79_2

52

Bâb-ı Âlî
Dâire-i Umûr-ı Dahiliye
Aded
827

Telgraf Müdîri İzzetlü Arif Efendi'ye

İzzetlü Efendim,

Saatçi Mehmed Ağa'nın Sayda Eyâleti Telgrafhânesi makineciliğine ta'yîni hakkında ba'zı ifâdeyi hâvi Sayda Meclisi'nin tevâriid eden mazbatası melfûf resim ile berâber leffen isbâl kılınmış olmağla icâbının icrâ ve ifâdesi husûsuna mübâderet eylemeniz siyâkında tezkire tahrîr ve tesyîr kılındı.

Fî 6 Zî'l-ka'de, sene 1278

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Enmile-zîb-i ta'zîm ve tekrîm olan işbu fermânnâme-i âlî-i hazret-i vekâlet-penâhîleri me'âl-i sâmîsi karîn-i müdrike-i çâkerî ve melfûf mazbata mü'eddâsı mütâla'a-güzâr-ı kemterî olarak sûret-i ifâde ve inhâya nazaran merkûm Sâ'atci Mehmed Ağa'nın ihdâs ve ihtira' eylediği âlât telgrafca fâ'ideli bulunmuş olmasıyla mazbata mü'eddâsınca Beyrut Telgraf hattı beş çavuşla dahî idâre olabileceğinden

altı nefer çavuşun birisinin ihrâcı ile ma'âş-ı mezkûrı ağa-yı merkûma i'tâ iderek ol havâlî telgraf makineciliği hıdmetinde istihdâmı husûsu münâsib olacağı Beyrut Telgrafhânesi Müdîri Ahmed Efendi'ye beyân ve iş'âr kılınmış olduğu arz ve ifâdesiyle mazbata-i mezkûrenin leffen yine takdîm ve i'âdesine ictisâr kılındı. Ol bâbda ve her hâlde emr u fermân hazret-i men-lehü'l emrindir.

Fi 9 Zi'l-ka'de, sene [12]78

Bende
Arif

Hicri: 9 Zilkade 1278 / Miladi: 8 Mayıs 1862

BOA, A. MKT. NZD, 417/79_1

53

Kaşgar Hâkimine cevâbnâme-i sâmi

Zât-ı mecdet-penâh-ı sa'âdet-iktirân, celîlü'l-kadr ü âlî-şân, cenâb-ı celâlet-me'âb-ı fahâmet-nişân, hâmil-i hamâyil-i tevfiğ-ı Hudâ, saf-şiken-i cüyûş-ı a'dâ, alem-efrâz-ı meydân-ı ceng ü vegâ ma'a mülhakâtihâ Kaşgar hıtta-i cesîmesine Hükümdâr-ı ma'âlî-unvân hazret-i Ya'kûb Hân -edâma'llâhü iclâlehü ilâ-âhiri'd-devrân- huzûr-ı me'âlî-nüşûr-ı dâverânelerine ferş-i dîbâ-yı zîbâ-yı ta'zîmât ve bast-ı kumâş-ı girân-bahâ-yı teslîmât ve tekrîmât olundukdan sonra nemîka-i muhâlasat-enîka budur ki, bir müddetden berü ahkâm-ı celîle-i nusûs-ı Furkâniyye'yi icrâ ve siyer-i cemîle-i hazret-i Mustafaviyye'ye iktizâ eylemek niyyet-i hayriyyesiyle ol havâlîde bulunan tâ'ife-i bâğiye-i Hitâ ve Kalmak ve hey'et-i tâğiyye-i ashâb-ı şirk ü nifâk aleyhine azm ve tertîb-i esbâb-ı rezm olunarak zalâm-ı zulm ve udvânları bârika-i zafer-şârîka-i kahr u tenkîl ile imhâ ve zîr-i tâbi'iyetlerinde bulunan Müslimîn tahlîs ü rehâ ve savâmi' u sümenât mahalline cevâmi'-i şerîfe ve medâris-i latîfe vaz' ü inşâ buyrulmuş idüğü tebsîrâtını havî akribâ-yı

kirâmîlerinden mefharü'l-emâsil ve'l-akrân, âlî-câh-ı sâmi-mekân es-Seyyid Ya'kûb Hân vâsıtasıyla irsâl buyurulan keremnâme-i nâmî-eser ve mektûb-ı sürûr-âver ki, her harf-i belâğat-zarfı sadef-i le'âlî-meveddet ve mürüvvet ve terâkîb-i letâfet-esâlîbi mâlâ-mâl cevâhir-i beşâret ve meserretidir, pîrâye-bahş-ı mevki'-i vusûl ve hân-ı mûmâ-ileyhin teblîğât ve tebşîrât-ı şifâhiyyesi dahı sâmi'a-i dikkat ve mefharete mevsûl oldu. Havâlî-i merkûmede icrâ buyurmakda oldukları tedâbîr-i adû-tedmîrin husûl-i netâyic-i hasenesi ber-muktezâ-yı râbita-i kaviyye-i hem-dînî ve İslâmiyyet akdem-i me'mûlât ve a'zam-ı temenniyâtımız olduğı hâlde fe-hamden sümme hamden sümme hamden a'zamât ve teşebbüsât-ı aliyye-i hükümdârânelerinin mazhar-ı nusret-i cenâb-ı hayru'n-nâsırîn ve tefrika-fermâ-yı cem'iyet-i havene ve müşrikîn olmuş olması sahîhan ve hakâkten bâdî-i envâ'-ı ibtihâc ve şâdî olmağla gülbânk-i Bâreka'llâh îsâl-i menâzil-i mihr ü mâh ve Allâh sipeh-keş ve gâzî-i gazâ mübârek-bâd neşîdesiyle tezyîn-i şifâh idilerek hâssaten ve hâlisân tebrîk-i muzafferiyet-i celîle-i fahâmet-penâhîlerine ibtidâr olunduğı ve bu vesîle-i cemîle ile atebe-i ulyâ-yı sipihr-i'tilâ-yı cenâb-ı zıllu'llâhî ki, mutâf-ı kavâfil-i şükûh u şân ve mes'ây-ı zevâmil-i feyz ü ihsândır, ol mevki'-i mu'allâya arz olunan tuhaf ki, inhâ-yı ihlâs ve ihtisâs-ı dâverîleri bi'l-irs ve'l-istihkâk revnak-tırâz-ı medîha-i uzma-yı İmâmü'l-Müslimîn ve şeref-pîrâ-yı menkabet-kerâ-yı emîrû'l-mü'minîn olan veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz, metbû'-ı meşrû'-ı mu'azzamımız şevketlü, mehâbetlü, azametlü, kudretlü Pâdişâhımız hazretlerinin nezd-i mekârim-vefd-i Şehin-şâhîlerinde fevka'l-gâye karîn-i kabûl olarak bunun âsâr-ı mûcibetü'l-iftihârı cevâben tasdîr buyrulan yarlığ-ı belîğ-i hümâyûn ve ba'zı hedâyâ-yı iltifât-meşhûn ile dahı isbât ve i'lân buyrulduğundan işbu takrîr-i âlî-i Hilâfet-penâhînin hüsn-i telakkîsi ile her-bâr ibrâz-ı me'âsir-i hulûs ve muvâlâta himmet-i behiyye-i hükümdârânelerinin masrûfiyyeti ve Hân-ı mûmâ-ileyh doğrusu pek güzel îfâ-yı hıdmet-i sefâret eylediğinden kendüsünün kemâ-kân mehâsin-i enzâr-ı devletleriyle meşmûliyyeti şî'âr-ı din-dârî ve şîme-i

kadr-dânî-i kerem-kârânelerinden me'mûl ve muntazır idüğü beyânıyla ref'-i ruk'a-i husûsiyyet olundu. Bâkî hemîşe neyl-i murâdât bi-tevfik-i Hâlik-ı kâ'inât müheyyâ ve mevcûd ve esbâb-ı iktidâr-ı düşmanân mefkûd-bâd bi'n-Nebiyyi ve âlihi'l-emcâd.

Hicri: Evahir-i Şaban 1289 / Miladi:22 Ekim-3 Kasım 1872

BOA, Y. EE, 91/3

54

Atûfetlü Efendim hazretleri,

Kaşgar Hâkimine ihdâ ve ihsân buyrulan top ve tüfenklerin sûret-i isti'mâlini ve cünûd-ı cenâb-ı mülûkânenin fûnûn-ı askeriyeye mükteseb oldukları terakkiyât ve intizâmâtı oradaki asâkir-i İslâmiyeye ta'lîm ü tefhîm itmek üzere iki nefer muktedir zâbitin kendüsiyle berâber irsâli Kaşgar Elçisi Yakûb Hân tarafından iltimâs kılınmış ve Mekteb-i Harbiyye-i Şâhânedan bu sene çıkan müste'iddân zâbitândan Yusuf Efendi nâmında iki nefer mülâzim-i sâni sefir-i müşârun-ileyh ile azîmeti arzu ve istid'â eylediklerinden mûmâ-ileyhimânın ana terfîki cânib-i vâlâ-yı Ser'askerîden tasvîb olunmuş olduğuna mebnî bunların sâye-i ihsân-vâye-i veliyy-i ni'met-i bî-minnetde on beşer bin gurusu harc-ı râh i'tâsıyla i'zâmları hakkında emru fermân-ı isâbet-nişân-ı cenâb-ı şehin-şâhî her ne vechile müte'allik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 18 C., sene [1]290

M.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Hâme-pîrâ-yı ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i Âsafâneleri manzûr-ı hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne buyrulmuş ve istîzân-ı âlî-i

hıdıvîleri üzre mûmâ-ileyhimânın on beşer bin guruş harc-ı râh i'tâsıyla i'zâmları müte'allik ve şeref-sudûr buyrulan emr u fermân-ı şevket-unvân-ı hazret-i şâhâne mantûk-ı celîlinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 C., sene [12]90.

Hicri: 19 Cemaziyelahir 1289 / Miladi: 14 Ağustos 1873

BOA, İrâde Dahiliye, 46753

55

Mühimme

18 Receb, sene [12]90

Bahriye Nezâret-i Celîlesi'ne

Taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyye'den Kaşgar emîrine ihdâ buyurulmuş olan esliha ve cebhânenin Süveyş'de Seddü'l-bahr vapurunda kalmasından dolayı bunların Bahr-i Ahmer'de bulunan vapurlardan biriyle îsâli hakkında Hıdıviyyet-i Celîle cânib-i âlîsinden kapı kethudâlığına gelen telgrafnâmenin halli leffen irsâl kılınmış olmağla icâbının âcilen icrâ ve ifâde ve mezkûr hallin i'âdesine himmet buyurulması siyâkında tezkire.

Manzûr-ı âlî-i hazret-i Sadâret-penâhî buyrulmuşdur.

Hicri: 18 Receb 1290 / Miladi: 11 Eylül 1873

BOA, A. MKT. MHM, 463/67

56

Mühimme

21 Receb, sene [12]90

Hidviyyet-i Celîle-i Mısriyye Kapıkethudâlığı'na,

Kâşgar emîrine ihdâ buyurulmuş olan esliha ve cebhânenin Bahr-i Ahmer'de bulunan vapurlardan biriyle îsâlî hakkında Hidviyyet-i Celîle-i Mısriyye cânib-i âlîsinden taraf-ı vâlâlarına meb'ûs telgrâfnâme üzerine keyfiyet Bahriye Nezâret-i Celîlesi'yle lede'l-muhâbere zikrolunan esliha ve cebhânenin ma'iyetinde bulunan vapurlardan biriyle Aden'e kadar îsâli, bâ-telgrâf Bahr-i Ahmer Kumandanlığı'na iş'âr kılındığı ifâde olunmuş olmağla beyân-ı keyfiyete ibtidâr kılındı.

Hicri: 21 Receb 1290 / Miladi: 14 Eylül 1873

BOA, A. MKT. MHM, 463/96

57

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Kaşgar Hâkimi hazretlerine irsâli muktezâ-yı irâde-i mehâsin ifâde-i şehin-şâhîden olan hedâyâ-yı seniyye sırasında Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi ma'rifetiyle tab' ve temsîl olunmakta olan esâhif-i şerîfeden dahı, lüzûmu kadarının irsâli zamîme-i lutf-ı âlî-i pâdişâhî ve kendülerince bâis-i iftihâr-ı nâ-mütenâhî olacağından mesâhif-i muhtereme-i mezbûreden beş yüz nüshanın teclîd ve tehyi'esi, nezâret-i müşârun ileyhaya havâle olunmuş idi. Melfûf pusula ile takdîm kılınan tezkireden müstebân olduğu üzre, bunların mecmû'-ı masârifi yirmi bin sekiz yüz kuruşa vâsıl olmakla muvâfık-ı irâde-i me'âlî-âde-i hazret-i Hilâfet-penâhî buyrulduğu takdirde meblağ-ı mezkûr Hazîne-i Mâliye'den i'tâ itdirileceği beyânıyla tezkire-i senâverî, terkîm kılındı efendim.

23 Cemâziye'l-evvel [12] 92

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Esâbi'-zîb-i ta'zîm olan iş bu tezkire-i sâmiye-i vekâlet-penâhîleriyle melfûf tezkire ve pusula meşmûl-i nigâh-ı şevket-penâh-ı hazret-i şehriyârî buyurulmuş ve ber mûceb-i istîzân, meblağ-ı mezbûrun Hazîne-i Mâliye'den i'tâsı müte'allik ve şeref-sünûh buyurulan emr u fermân-ı me'âlî-nişân-ı cenâb-ı cihândârî mantûk-ı celîlinden olarak sâlifü'l-beyân tezkire ve pusula yine savb-ı âlî-i âsafilerine i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

24 Cemâziye'l-evvel [12] 92

Hicri: 24 Cemâziyelevvel 1292 / Miladi: 28 Haziran 1875

BOA, İrâde Dahiliye, 49220

58

Cenâb-ı asâlet-meâb, me'âlî-nisâb, şeref iktisâb, câmi'-i âyât-ı dîndârî, râfi'-i râyât-ı sa'âdet-kâmkârî, hâlâ tevâbi' ve levâhıkıyla Kaşgar ikliminin hâkim-i sâhibi'l-i'tibârî Ya'kûb Han-atle'allâhû Te'âlâ bi-devri izzihî min mesâkki'l-izzî ve'l-iclâl.

Mukaddemâ cânib-i âlî-i mecma'i'l-e'âlî-i pâdişâhânemize ibrâz itmiş oldukları âsâr-ı musâdakât ve muhâlesatın nezd-i şeref-mend-i hümâyûnumuzda iktirân itdiği hurmet ve takdirden iktisâb edilen şevk ü mesâr ü mübâhât ü iftihârın tafsilâtını müş'ir ve bi'l-cümle erkân ve ahâlî du'â-yı şâhânemizi tâlî olarak bâb-ı şevket-me'âbımıza râbîta-bend-i tâbi'iyet ve intisâb ve kalem-rev-i dâverileri livâ-yı sa'd-ihtivâ-yı tâc-dârâne ve hutbe ve sikkeler nâm-ı Hilâfet-intimâ-yı şehriyârânemiz ile zînet- yâb olduğuna ve ba'de-zîn-bilâ-inhırâf ve infisâm tarîk-ı ihlâs ve inkıyâdda sebât ve devâm olunacağına dâ'ir akrabâlarından iftihârü'l-ekâbir ve'l-ekârim, câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim el-muhtass

bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'd-dâ'im Yakub Beğ -zîde ulûvvühû- vesâtatıyla takdîm-i huzûr-ı feyz-nüşûrumuz kılınan mektûb-ı mutazammînü'l-vidâdları manzûrumuz ve mîr-i mûmâ-ileyhin tevdi'ât-ı hâlisâne ve Kaşgar emâretinin ekber ve erşed evlâdlarına tevârüsü hakkında erzâni-i müsâ'ade-i aliyyemiz için vukû bulan temenniyât-ı emîrânelerine müte'allikan arz eylediği ifâdât ma'lûmumuz oldu. Ber-muktezâ-yı kuvve-i câzibe-i İslâmiyye miyânede irtibât ve meveddet ma'nen mevcûd iken dergâh-ı füyûzât-penâh-ı cihân-dârânemize şu sûretle ızhâr ve tekrâr olunan me'asir-i teslîmiyet ânı fi'len dahı mevki'-i husûle getirerek mezid-i mahzûziyyet ve bâre-i istihkâklarında tezâuf-ı teveccüh ve muhabbetimizi mûcib olduğu gibi Asya-yı Vustâ'da mu'tasım-ı habl-i metîn-i şer'î enver ve mürâyâ-yı safvet-nümâ-yı kulûbu envâr-ı diyânetle münevver olan ahâlînin makâm-ı meâlî-ittisâm-ı Hilâfet-i ulyâmıza rabt-ı rikâb-ı mensûbiyetle ibrâz itdikleri âsâr-ı ihlâskârî dahı memnûniyetimizi istilzâm eyleyerek bunun ve mutâva'at-ı ma'rûzaları ind-i mehâsin-peyvend-i pâdişâhânemizde mazhar-ı kabûl olduğunun nişâne-i alenîsi olmak ve hutbe ve sikkeler ism-i sâmi-i milk-dârânemiz ile tezyîn olunmak ve ol-havâlide Devlet-i Aliyyemiz sancağı küşâd idilüb şekl ve rengi tağyîr olunmamak ve şu irtibât ve ittiba'a vakten mine'l-evkât hâlel târî olmamak üzere mesned-i emâret kemâ-kân uhde-i istihâlinde ibkâ ve cenâb-ı nebâhet-nisâblarını teşrîfen ve kâffe-i mensûbât ve zîr-destânlarını taltîfen savb-ı fahîmânelerine bir nâme-i nâmî-i eser-i hâkânî ve sûre-i mübâreke-i Feth'in âyât-ı beşâret-bünyânını hâvi bir râyet-i mes'ûd-i Osmânî ile sâ'ir ba'zı hedâyâ irsâl ve ihdâ kılınmış ve ibâdullâhın me'mûr-ı hıfz ve himâyeti olan erbâb-ı hükûmetin mevdû'-ı yed-i emânetleri bulunan cem'iyet-i beşeriyyenin tanzîm-i umûr ve tetmîm-i asâyiş ve huzûruna i'tinâları kendülerine en büyük bir vazife-i mukaddese ve meşru'a bulunduğu misillü bunların inkilâbât-ı rûz-gâr-ı nâ-pâydâr ve tagayyür-i usûl ve efkâr ile giriftâr-ı tefrika ve perişânî olmamaları için işin âtisini te'mine teşebbüs ve ihtimâmları da rütbe-i vücûba müntehî ve verâset maddesindeki ârzu ve

matlabları buna mübtenî görüldüğünden sâlifü'z-zikr Kaşgar Emâreti'nin şerâ'it-i muharrere ile ber-mûceb-i istid'â ekber ve erşed evlâdlarına tevâriis ve intikâli husûsuna dahı irâde-i mekârim-mu'tâde-i şehin-şâhânem şeref-rîz-i sahîfe-i sünûh ve sudûr olmuştur. Artık meftûr oldukları dirâyret ve fetânet muktezâsınca hakk-ı ehakklarında teveccühle zuhûra gelen inâyât ve müsâ'adât-ı âliyemizi ez-ser-nev takdîr ve selâm-selâmet- encâm ve ahâlî-i merkûme mefârikında kemâl-i teveccühât-ı merâhim- ittisâmımızı icâb idenlere teblîğ ve tebşîr ile her-bâr ifâ-yı şerîta-i husûsiyyete bezl-i himmet ve kâtibe-i ahvâlde sekene ve tebe'aya neşr-i adl ü dâd ile cümlesinin vesâ'il-i istirâhat ve emniyeti vâcibât-ı umûrdan olmağla bu eser-i mühimme fevka'l-gâye dikkat eylemeleri ve ulûm u ma'ârifin ve hıref ve sanâyi' ve zira'atın tezyîd ve tevffîri ve turuk u ma'âbirin tesviyesiyle vesâ'it-i nakliyenin teshîl ve teksîri medeniyet ve mamûriyetin vesâ'il-i müstakille-i husûliyesi bulunduğundan bu şeylerin ve memleketin ihtiyâcât ve halkın kabiliyet ve isti'dâdâtına göre daha sâir lâzım gelen te'sîsât ve âsâr-ı nâfi'anın meydân-ı fi'l ve vücûda îsâline ve bir de nazar-ı hakâyık-bînlerinden mahfi değildir ki mecbûriyet-i sahihâ olmadıkca muhârebe-i mechûletü'l-âkıbe ile iştigâl ve ânınla beyhûde iza'a-i nüfûs ve emvâl itmekden, hasbe'l-hâl âlemin her cihetinde muhtâr ve müttehâz bulunan meslek-i felâh-ı sulh u salâha gitmek min külli'l-vücûh hayırlu olmağın el-yevm taht-ı emâretlerinde vâkı' yerlerin hüsn-i idâre ve muhâfazası ve hükûmât-ı mütecâvireye mu'âmelât-ı dostâne ve niyyât-ı müsâlemet-kârâne irâ'esi ve memleketlerin medâr-ı servet ve i'mârî ve hükûmetlerin sebep-i sahîh-i miknet ve iktidârı olan emr-i ehemmi ticâretin tevsî'-i dâ'ire-i revâcî esbâbının istikmâli ile dâhilen terakkıyât-ı lâzimenin istihsâline sa'y ü gayret itmeleri matlûb ve muntazır-ı mülûkânemiz olduğunu i'lânen ve ifhâmen Divân-ı Hümâyûnum'dan işbu fermân-ı âlî-şânım ısdâr kılındı.

Fî 10 Receb, sene [12]92

Kaşgar Emîrine yazılan nâmenin sûretidir.

Hicri: 10 Receb 1292 / Miladi: 12 Ağustos 1875

BOA, İrâde Dahiliye, 49343

59

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Hâriciye
Tercüme Odası

Makâm-ı Nezâret-i Celîle-i Hâriciye'ye

*Fî Zi'l-ka'de, sene [1]293 târihiyle Kaşgar Emîri şehâmetlü
Ya'kûb Hân hazretleri tarafından irsâl olunan mektûbun tercümesidir.*

Zamîr-i münîr-i kiyâset-tahmîr ve efkâr-ı safvet-tenvîr-i cenâb-ı nezâret-penâhîlerine hafî olmaya ki, el-hamdü-li'llâhi ve'l-mennihî ahvâlimiz kemâl-i âsâyış ve kâm-rânî üzre olup, dâ'imâ du'â-yı vâcibü'l-edâ-yı der-bâr-ı şevket-karâr ile meşgûlüz. Geçenlerde cennet-mekân Sultân Abdülazîz Hân hazretleri tarafından sefîrimiz Ya'kûb Hân'a tevdf'an bir kıt'a nâme-i hümâyûn ile mücevherli bir sâ'at ve bir murassa' hıl'at ve altı kıt'a top ve ma'a cebehâne, iki bin dâne tüfeng irsâl ve ihsân buyrulmuş idi. Sefîr-i müşârun-ileyh Hindistân'da Simle şehrine vâsıl oldukda tarafımıza bir mektûb irsâliyle Sultân Abdülazîz hazretlerinin irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurmuş ve hâkân-ı sâbık Sultân Murâd Hân hazretlerinin dahı illet-i dimâğiye ile ma'lûl olduğundan Hilâfet'den hal'ıyla taht-ı âlî- baht-ı Osmânî bi'l-irs ve'l-istihkâk vâris-i serîr-i sultânî olan şevketlü, mehâbetlü, kudretlü Sultan Abdülhamîd Hân Efendimiz hazretlerinin vücûd-ı pür-sûd-ı Hilâfet-penâhîleriyle zînet-efzâ olmuş olduğunu beyân eylemiştir. Egerçi kazâyâ-yı mâziyeden müte'essif olmuş isem de cülûs-ı mes'adet-me'nûs-ı hazret-i Hilâfet-penâhî ile mütesellî ve müteşekkir olarak şâ'irin "*îd-i Ramazân âmed mâh-ı Ramazân ref't*" "*sad şükr ki, în*

âmed ve sad hayf ki ân refî" beytiyle tezyîn-i lisân-ı mahmidet iderek gerek taraf-ı hâlisânemden ve gerek bi'l-cümle ahâlî cânibinden bi'l-vekâle emr-i mesnûn-ı bey'ati îfâ eylemek üzre müşârun-ileyh Ya'kûb Hân der-bâr-ı şevket-karâr-ı Hilâfet-penâhîye tekrâr ba's ve irsâl kılındı. Bi-mennihî te'âlâ müşârun-ileyhin ol cânib-i şeref-câlibe vusûlünde nâmımıza olarak teblîğ eyleyeceği ifâdâtıyla devlet-i metbû'a-i mufahhamımıza her gûne hıdmetde bulunmak için cemî' vaktde hâzır ve müheyâ idüğimiz hakkında vireceği te'mînât ve bu havâlî ahvâliyle Afganistân ve sâ'ireye dâ'ir olan hikâyâtına havâle-i sem'-i i'tibâr buyrulmasını ricâ iderim.

Hicri: Zilkade 1293 / Miladi: Kasım 1876

BOA, Y. EE, 42/79

60

Cenâb-ı Hakk memâlik-i mahrûse-i hazret-i milkdârîlerin muhâfaza buyursun.

Kaşgar hükûmetinin bundan akdem ber-muktezâ-yı şîve-i Kadr-i İlâhî dūçârî-i mesâ'ib-i nâgehânî olduğu sebab-i hakîkiyye ve netâyic-i sahîha-i vâkı'âsının atebe-i felek mertebe-i cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerine şu gavâ'il-i mühimme-i Devlet-i Aliyye sırasında arz ve beyâniyle bir kat daha îrâs-ı işti'âl-i ye's-i melâl itmeğe eğer çi vicdân-ı âcizânem rıza vermez ise de ne çâre ki mukadderât-ı İlâhiyye âtîde zuhûr edeceği bedîdâr bulunmuşdur Hâdise-i mezkûreden tahlîs-i girîbân-ı ser u cân iderek Der-sa'adet'e bu kerre azîmet iden Kaşgar piyâde askeri kumandanı Mehmed Han bendelerinin meşhûdât ve ba'zı ifâdâtının ber-vech-i zîr arz ve beyânına cür'et olunur.

Zât-ı lutf-âyât-ı hazret-i pâdişâhîlerin cenâb-ı Hakk âlâm-ı suveriyye ve ma'neviyyeden masûn buyursun. Kaşgar Emîri Ya'kub Han'ın vefâtıyla mahdûmu ve veliahdı Beğkulu Han bendelerinin emârete nâ'iliyetinde Hoten valisi bulunan Niyaz Hâkim taht-ı idâresinde olan

eyâletin temellük itmek ümniyyesiyle emir-i müşârunileyhe adem-i itâ'at ve vâdî-i bağı [u] fesâda cür'et etmiş ve Köhne Turpan vilâyeti vâlisi Hakîm Han Töre'nin dahı bu sırada bâgiyâne ve âsiyâne vukû' bulan harekâtı üzerine emîr-i müşârun-ileyh bendeleri bi'l-mecbûriyye istihsâl-i âsâyış zımında Köhne Turpan ve Hoten taraflarına azîmetle kuvve-i cebriyye-i askeriyeye icrâsıyla meşgûl bulunduğı halde Çinlilerden seksen bin kadar asâkir Urumça nam mahalle muvâsalet ve altı bin asâkir-i Çiniyye bağıteten Kaşgar'a azîmet ve hücum iderek bilâ-muhârebe vilâyeti zabt ve istîlâ etmişler ve mu'ahharan Hoten Hakimi bulunan merkûm Niyaz Hâkim Çinliler tarafından katl ve i'dâm kılındığından ve vilâyet-i Kaşgar dahı bu sûretle perişân olduğundan emîr-i müşârun-ileyh mevcûd-ı refâkatiyle mu'ahharan Taşkend'e azîmet ve avdet eylemiştir.

Mesmû'ât ve tahkîkât-ı âcizâneme göre Hâkân-ı Çin'in müteveffa pederini kabrinden ihrâc-birle ihrâk-bi'n-nâr ve ekser şehir ve vilâyât-ı Çin'i [r]ahnedâr-ı hasâr iderek bundan akdem Hıttâ-i Çiniyye'den her nasılsa firâr ve Kaşgar havâlîsinde gizlüce güzeşt ü güzâr itmekde olduğu istihbâr olunan ma'hûd {Daho Dariş} {ve Şuh Dariş} nâm şahısların Hâkân-ı Çin tarafından ahz ve girifti maksadına müsteniden ve me'mûren gönderilüb Urumça'ya vâsıl oldukları bend-i sâni'de mezkûr seksen bin mikdâr asâkir-i Çiniyyeden altı bin kadar fırka-i müfrezesi merkûmânın Kaşgar'da bulunacakları ümîdiyle gelmeleri ve Kaşgar'ın asâkir-i İslâmiyyeden hâlî bulunmaları üzerine bilâ-muhârebe zabt ve istîlâ-birle ârâm ve ikâmet etmişlerdir. Çünkü zât-ı Kaşgar bundan akdem Çinlülerden tathîr olunarak tâbi'iyet-i saltanat-ı seniyye-i hazret-i pâdişâhîleriyle hisse- yâb-ı fahr-ı mesâr ve şeref-i İslâmiyyetle minnetdâr bulunduğundan Çinlüler sûret-i kadîmede bir hey'et ibrâz ve irâ'e etmiş iseler az zaman içinde taraf-ı İslâmiyândan müşâhede edecekleri hâl intâc-ı harb ve kıtâl olmayacağı umûr-ı bedîhiyyeden bulunmasıyla işte Çinlüler dahı burasını yakînen idrâk itmelerinden dolayı umûr-ı idâre-i vilâyeti bütün bütün cânib-i İslâmîye tefvîz ve tevdi' iderek yalnız sûret-i

muvaqqatede ızhâr-ı âlâyışten başka arz-ı ahvâl itmemekte oldukları ve bi'l-cümle ahâl-i İslâmiyye ise atf-ı nazar-ı kimyâ-eser-i Hazret-i Pâdişâhîlerine dîde-küşâ-yı intizâr buldukları ekseriyâ taraf-ı âcizâneme tevârüd eden mekâtib ve muharrerât me'âlinden ve Hân-ı mûmâileyhin dahı ifâde-i şifâhiyyesinden istifâde kılınmaktadır.

Nefs-i Kaşgar vilâyetinin hâvî olduğu yirmi dört aded vilâyet ve şehirlerde ale't-tahmîn beş milyon nüfûs-ı İslâmiyye mevcûd bulunduğundan her bir vilâyet kendi nokta-i vesî'asını hüsn-i sûretle himâye ve idâre ile muhafaza-i yed-i a'dâ' idebileceği bedîdâr bulunduğu hattâ nefis-i Kaşgar'da seksen bin hâne ve bir büyük sîm ü zer ma'deni ve daha buna mu'âdil ma'âdin-i kesîre mevcûd olup vilâyât-ı sâ'ireden hiçbir vech ile i'âneye ihtiyâcı bulunmadığı ve Hoten vilâyeti ise mahsûlât-ı arziyye ve ma'âdin-i müte'addid[e]den başka ma'mûl ve gayr-ı ma'mûl otuz üç mahallinden altın ma'deni zuhûr iderek el-ân ihrâc kılınmakta olduğuna ve Yarkend şehri cesîminde ise ta'rîfden bîrûn zer-âmiz ma'âdin-i müte'addide ve külliyyetli altın ile mülemma' nühâs ma'deni mevcûd idüğü ve zikr olunan eyâlât-ı sâ'irenin her birleri dahı defâ'in-i hazîne-i me'âdin bulunduğuşüpheden vârestedir.

Reviş-i hâlden ve taraf-ı âcizâneme tevârüd itmekte olan muharrerât ve evrâk-ı mahalliye me'âllerinden anlaşıldığına ve mahallince mesbûk olan ma'lûmât-ı âcizâneme göre Çinlülerin Kaşgar'a azîmetle bilâ- muhârebe zabt ü teshîrine kendilerince pek de memnûn olamayacakları çünkü böyle bir cüz'î fırka-i müfrezenin kuvve-i külliye-i İslâmiyye miyânında bulunup da bi'l-âhire harekât-ı tedâfü'î vukû'a gelir ise tâb-âver-i mukâvemet olamayacakları bedîdâr buldukları misüllü mukaddemce dahı taraf-ı İslâmiyyeden görmüş oldukları satvet ü şecâ'at tamamiyle hâtır-nişânları bulunduğuşu ve ba'zı lisânlarından bile istimâ' kılınmakta idüğü delâletiyle müsbet bulunmuştur.

Kaşgar vilâyeti emîr-i sâbık ve lâhıkı tâbi'iyet-i saltanat-ı seniyyeleri şeref-i fahr ve meziyyetine mazhar olarak nâm-ı nâmî-i

cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerine sikke darb ve hutbe kırâ'at itmelerinden dolayı mahall-i mezkûrun memâlik-i mahrûse-i hazret-i milkdârîleri i'dâdından ma'dûd bulunduğu ve bilâ muhârebe zabt ü teshîr kılındığı sûret-i mâhsûsa ve dostânede Hâkân-ı Çin'e dirâyetkâr ve müstâkîmü'l-etvâr bir me'mûr-ı mahsûs i'zâmı vâsıtasıyla arz ve teblîğ kılınsa kabûlden istiğnâ itmeyeceği ağıleb-i me'mûl-i âcizânem olmasıyla böyle bir kıt'a-i cesîme ve nefîsenin bilâ-harb yed-i Çinlüde birağılmasına Hazîne-i Celîle-i Mâliye'nin şu hâl-i buhrân zemânında vicdân-ı âcizânem kâ'il olmadığından merhamet-i müselleme-i hazret-i tâc-dârîlerine mağrûran arz ve beyân-ı hâle cür'et ve re'y-i rezîn-i isâbet karîn-i hazret-i pâdişâhîlerinin bî-dirîğ ve erzân buyurulması istirhâmına cesâret ve mürâca'at kılınmış olunmağın ol bâbda emr u fermân lütf u firâvân şevketlü mehâbetlü kudretlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerindedir.

Fî 10 Muharrem, sene [12]97 ve Fî 13 Kânûn-ı evvel, sene [12]95
Ed-Dâ'î
Yakub

Hicri: 10 Muharrem 1297 / Miladi: 24 Aralık 1879

BOA, Y. EE, 91/41

61

Silk-i milk-i cenâb-ı şehin-şâhiye ilâve ve zamm olunan Kaşgar ikliminin mahsûlât-ı arziyye ve sanâyi'-i bed'îyyesine dâir bu kerre tertîb ve tehyi'e itdirilen ve nümûne olarak min gayr-i haddin atebe-i sipîhr-i'tilâ-yı mehd-i ulyâ-yı hazret-i sultânîlerine takdîm olunan eşyâ-yı mütenevvi'anın cinsi ve mikdârına dâ'ir defter-i mahsûsdur.

Keşmir hattı ile	Levha	Bir kutu	Sîm-i hâlise-i
Kelâm-ı Kadîm	Adet	derûnunda zer-i	madrûbe

Cilt	1	hâlise-i madrûbe	Adet
1		Adet	50
		50	
Nefs-i Kaşgar'ın sanâyi-i	Çin-kârî çay takımı sandık	Boğça derûnunda	Buhûrî Kırmuzî Top
bedî'asından olmak	Adet	Meradca (?)	6
üzre sîm-i hâlisden	1	beyaz şal	
ma'mûl çay takımı sandık		Top	
1		1	
Sîm-i hâlisden ma'mûl Gücûrat	Sîm-i hâlisden ma'mûl ma'î	Sîm-i hâlisden ma'mûl yeşil	Sîm-i hâlisden ma'mûl Kırmuzî
Top	Gücûrat	Gücûrat	Gücûrat
1	Top	Top	Top
	1	1	1
Hoten-kârî beyaz kürk tulum	Hoten-kârî harîrden ma'mûl	Hoten-kârî yünden ma'mûl	Hoten-kârî yünden ma'mûl
Adet	kaliçe	kaliçe	kiçe
3	Adet	Adet	Adet
	2	2	6

Hicri: (1298) / Miladi: (1881)

BOA, Y. PRK. M, 1/37

62

*Kaşgar'ın ahvâl-i ahîresine dâ'ir
Kaşgar Emîri merhûm Ya'kûb Hân-zâde Beğkulu Bey'in
taleb-i vâkı' üzerine Hâkân-ı sâbika takdîm eylediği lâyiha.*

Hazîne-i Evrâk'a,

Huzûr-ı meyâmin-mevfûr-ı cenâb-ı tâc-dârîlerine müsûl şerefine
nâ'illiyetim esnâsında bu kullarına bir lâyiha tanzîm idüp hâk-i pâ-yi
mekârim-ihtivâ-yı şâhânelerine arz ve takdîm itmekliğim husûsunda

"*el-Mülûku yülhemûne*" fehvâsınca şeref-sudûr ve sünûh buyrulan emr u fermân-ı kerâmet-beyân-ı şehin-şâhîleri kalbimin en büyük bir arzusunu keşf olmağla şifâhen arz ve ifâdesine muktedir olmadığım ma'rûzât-ı lâzime-i bendegânemi ber-vech-i zîr hulasa iderek nazar-gâh-ı celîl-i hümâyûnlarına arza ictisâr eylerim.

On iki sene fa'âlâne ve cân-sipârâne bir gayret-i mütemâdiye semeresiyle merhûm peder-i âcizânem Çinlülerin ve bir takım müte[g]alliblerin eyâdî-i tasallut ve istîlâsından tahlîs ve istirdâd eylediği Kaşgar kıt'asında bir hükûmet-i İslâmiyye teşkîl eyledi. Bütün müddet-i ömründe ehass-ı âmâli olup ta'mîm ü intişârına her an ve dakîka sarf-ı mesâ'î-i bî-nihâye eylediği ittihâd-ı İslâm kazıyye-i münciyesinin sâha-nümâ-yı husûliyyün intihâ-yı şarkda teşkîline muvaffak olduğu işbu hükûmeti merkez-i dâ'ire-i Müslimîn ve nokta-i muvahhade-i muvahhidîn olan der-bâr-ı ma'delet-karâra seffîr-i mahsûs i'zâm iderek Halîfe-i mü'minînin zîr-i tâbi'iyetine arz eyledi. Vâkı'â Rusya Devleti Kaşgar'a hem-civârlığını ve İngiltere Devleti dahı kıt'a-i mezkûreye müstemlekâtının kurbiyyetini vesîle ittihâz iderek Kaşgar'ı istihmâ eylemeği teklîf eylediler ise de tekâlîf-i mezkûrenin kabûlü bi'l-âhire memlekete muzırr olacağı bedîhiyyü'l-bürhân olduğu gibi zâten peder-i âcizânemin hâdimi olduğu fikr ü meslek-i kadîmine ya'nî İttihâd-ı İslâm fikrine mugâyir olduğundan bu teklîfleri redde aslâ tereddüd göstermemişdi. Fakat hayfâ ki, birkaç zamânlardan berü beyne'l-Müslimîn bir maraz-ı müzmin hükmüne gelmiş olan tefrika ve nifâk kâffe-i netâyic-i vahîmesiyle müşârun-ileyhin vefâtını müte'âkıb Kaşgar kıt'asında dahı ma'a't-te'essüf zâhir ve bu kadar mesâ'î ve himem ile on iki seneden berü sâha-i vücûda getürmüş olduğu âsârını mahv ve nâ-bedîd eyledi. Zâten pederimin erşed ü ekber evlâdı olup Hâkân-ı mağfûr tarafından ihsân buyrulan fermân-ı âlî-şânla dahı hakk-ı verâset-i âcizânem tasdîk ve tasrîh olunmuş olduğu hâlde küçük birâder-i âcizânem bir takım dessâsân-ı hevâ-perestânın iğvâ'âtına kapılarak

başına birikirdiği âdemler ile bir taraftan aleyhime kıyâm itdiği hâlde Hakîm Hân Tura nâmında dîger bir mütegalib ile Hoten vâlîsi dahı dîger taraflardan mücerred tama‘-ı hükûmet ve mahz[â] nâ-meşrû‘ bir hırs-ı istiklâliyyet ile ref‘-i livâ-yı ısyân eylemeleri üzerine memleketi işbu teşettüt ve tefrikadan tahlîs ve fermân-ı şâhâne ile musaddak hukûk-ı bendegânemi muhâfaza itmek için bunlar ile münferiden harbe mecbur oldum ve yek-dîgerimiz aleyhine cihât-ı müte‘addide icrâ idilen işbu muhârebât ve mukâtelât-ı dâhiliye ise kuvve-i İslâmiyyeyi hayliden hayliye za‘îf ve münkesir eyledi. Bu esnâda Çinlüler mahz[â] bir takım ümerâ-yı İslâmiyyenin sâ‘ika-i cehl ve âzve[r] hırsıyla beynimizde sudûr iden işbu tefrika ve teşettüt-i mâddiye ve ma‘neviyyeden bi‘l-istifâde kulları Hoten'de iken hatt-ı ric‘atimi keserek Kaşgar'ı pâ-mâlî-i istîlâ eylemeğe muvaffak oldular. Pederimin na‘şını mezardan çıkararak işidilmemiş bir hakaretle yaktılar ve külünü havaya savurdular. Onsekiz yaşında ma‘sûm ve bî-günâh biraderimi küşte-i şemşîr eylediler. Ne kadar mensûbât ve ta‘allükâtımız var idi ise ya bu gaddârların pençe-i zulmünde teslîm-i cevher-i cân itdiler veyahud ki ıyâl ve evlâdlarını ve hâne ve me‘vâlarını terk iderek dil-sûz bir sefâlet içinde firâra mecbûr oldular. Hattâ Çinlülerin kılıcından kurtulanların bir çoğu da yolda kar ve buz içinde donup helâk ve nâ-bûd oldular. Bâlâda ma‘rûz muhârebât-ı dâhiliyenin netâyici olan kıtâl ü harîk ve nehb ü gârât zâten ahâlînin ârâm ve râhatını selb eylemiş olduğundan başıma birikmiş olan hayr-hâhân-ı vatan ve asdıkâ-yı memleket ile âsîleri te’dîbe ve âsâyiş-i umûmînin i‘âdesine muvaffak olup başka dürlü olması lâzım gelen işbu esef-bahş-ı muvaffakiyet-i âcizânemle pederimin câ-nişîni olduğumu ve taht-ı âlî-baht-ı saltanata cülûs-ı meyâmin-me’nûs-ı hazret-i Hilâfet-penâhîlerini tebrîk ile bey‘at ve tecdîd-i tâbi‘iyyet itmek için bir sefir ba‘s ve irsâli tedârükünde idim ki, Çinlüler[in] işbu hücûm-ı nâgeh-zuhûru bu tasavvurât-ı hayriyyet-âyât-ı âcizânemi ber-hevâ ve

zâten ahâlînin münâza‘ât-i * sâlîfe ile bozulmuş olan şîrâze-i intizâmını ve memleketin kesb-i za‘fiyet itmiş olan kuvvetini ihlâl ve ifnâ eyledi. Ma‘iyyet-i âcizânemde bâkî kalan bir fi‘e-i kalîle-i Müslimîn ile her çi bâd-â-bâd cân-sipârâne bir hayli müddet a‘dâ ile me’yûsâne bir harbden sonra bunların dahı pîş- gâh-ı nazarımda ekserîsinin telef ve helâkini gördükden sonra çâr-nâ-çâr Rusların taht-ı tasarrufunda olan Hokand kıt‘asına ilticâ eylemeğe mecbûr oldum. O anda vâkı‘â kendimi buraya atmak, birinci fikrim idi. Vazîfe-i tâbi‘iyyetim dahı bunu iktizâ eylerdi. Fakat bu mağlûbiyyet, bu izmihlâlden sonra her ne kadar bunun müsebbibi kulları olmadığım nezd-i kibriyâda ıyân olduğu gibi ind-i hakâyık-vefd-i hazret-i zıllu’llâhîlerinde dahı rehînü's-sübûtdur hiss eylediğim hicâb ve hacâlet buna mâni‘ oldu. Ve mülk-i mevrûsumu a‘dâ-yı bed-kirdârın yed-i gasbından istirdâd ile şevketlü Efendimizin yanında ve yâr ü ağyâr karşısında i‘âde-i nâmûs itmek için bir fursata tarassuden bu âna değin Taşkend'de meks ü tevakkuf eyledim. Kaşgar'ın Çinlüler tarafından istîla-zede olmasını müte‘âkıb perâkende ve perîşân bir sûretde Kaşgar ümerâ ve asâkirinden on beş bin kişi kadar Hokand muzâfâtına firâr itmiş olduğundan Çin devleti ile Rusya devleti beyninde geçende zuhûr iden Gulca mes‘elesî esnâsında Rusların Asya-yı Vustâdaki müstemlekâtlarının Vâlîsi Ceneral Kofman, bu kullarına bir mikdâr Rus askeri istishâbıyla bunlar ile berâber Kaşgar'ı Çin'den nez‘ ve istirdâd eylemekliğimi defa‘âtle mübremâne bir sûretde teklîf eylediyse de bu husûsda Ceneral-i merkûm, bendelerini Rusya menfa‘atinin istihâline bir âlet ittihâz itmek istediğini pek kolay anlamış olduğumdan ve kavllerine sâdik kalıp Taşkend'de bulunan Kaşgar ümerâsı dahı bu husûsda bendeleriyle müttefik ve hem-efkâr olduklarından teklîf-i mezkûru redde tereddüd eylemediğim ganîyyü-ani'l-beyândır. Hattâ Ruslar bir takım mevâ‘îd-i ebleh-firîbâne ile ve rûteb ve nişân i‘tâsıyla ol tarafda bulunan ümerâ-yı İslâmiyyeyi celb ü iğfâl ve menfa‘at-i

* Bu kelime metnin orijinalinde sehven iki kere yazılmıştır.

zâtiyelerinin istihsâline istihdâm eyledikleri meşhûd-ı nazar-ı te'essüf-i âcizânem olup, Ceneral Kofman defa'âtle bendelerini dahı müte'addid mevâ'id ile böyle iğfâle çalışdığını gördüğümden Taşkend'i terk ile evlâd ü iyâl ve ta'allukât-ı bendegânemle şehir-i mezkûrun civârında kâ'in Pîskend nâm küçük bir karyeye çekilerek burada kendime uzlet-kârâne bir sûret-i ta'ayyüş ittihâz eyledim. Bu husûsda tatvîl-i makâl mûcib-i sudâ' olacağından asl-ı sadede geçerek hâk-i pâ-yi merâhim-peymâ-yı cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerine arz eylemek isterim ki, bâlâda beyân eylediğim cihetle hânedânıma ve pederimin rûhuna değil hattâ cesedine bîlen idilen işbu hakâretler hiçbir hamiyet-mend evlâdın nazar-ı bî-kaydî ile göreceği hâlâtdan olmadığı âzâde-i îzâhdır. Hiçbir ser-rişte virmediğimiz hâlde Çinlüler memleketimizi istîlâ eyledi. Akla getirilmez zulm ü ezâlar icrâ itdi. Kaşgar ahâlî-i İslâmiyyesi işbu a'dâ-yı bed-kirdârın eyâdî-i zulm ü i'tisâfında hep zebûn ve nâlân kalmışlardır. Kimi pederini, kimi evlâdını, kimi iyâlini, kimi zevcesini ağlıyor, âteş-i intikâm her kalbde fîrûzândır. Hele bu son vaktlerde Çinlüler sabîleri toplayup da bunlara mekteplerde Çin lisân ve âyîn-i dînini ta'lîm itdirmesi oradaki ahâlî-i Müslimenin sabr u tâkatini artık büsbütün tahammül olunmaz bir râddeye îsâl eylemiştir. Pîskend'de ikâmet-i âcizânem esnâsında Kaşgar'da firâr idemeyüp Çinlülerin rakabe-i zulmünde bâkî kalan ümerâ ve a'yân-ı İslâmiye tarafından gelen mektûblar hep bu hâlât-ı mü'essifeyi hâkî ve her nasıl olur ise olsun Hokand ve Taşkend muzâfâtındaki âdemlerimi toplayup Kaşgar'a azîmet-i âcizânemi râcî olup hudûda takarrub-ı bendegânemi müte'âkıb cümlesi yek-dil ve yek-cihet olarak kıyâm ve rakabe-i a'dâ-yı zulm-kârdan kurtulmağa sarf-ı mesâ'î ve ihtimâm ideceklerini va'd idiyorlardı. Kaşgar ile Afganistân arasında alay tesmiye olunup el-hâletü hâzihî bir hâl-i istiklâliyyet-i kâmilede yaşayan on bin haymeden mütecâviz Kırgızların Re'îsi Abdurrahmân Dâdhâh'ı merhûm peder-i âcizânem hîn-i hayâtında Kaşgar'a celb ve kendisine inkıyâd ve tâbi'iyetini istilzâmen mûmâ-ileyhe rütbe ve atıyye-i vefîre ihsânıyla kerîmesini dahı kullarına

tezvîc itdirmişdi. Mu'ahharan Kaşgar'ın yed-i a'dâya geçdiği zamân zevcem câriyeleriyle, mûmâ-ileyhâdan tevellüd iden bir erkek evlâdımı mûmâ- ileyh Kâ'inpederim Abdurrahmân Dâdhâh'a teslîmen alaya göndermiş olduğumdan el-ân dahı orada bulunuyorlar. Pîskend'de bulunduğum esnâda mûmâ-ileyh ile dâ'imâ muhâbere eylediğimden en son muhâberemizde dahı Ömer Dâdhâh tevsîm olunan bir ser-gerde-i âcizânem Hokand ve Taşkend cihetlerinde olan âdemlerimi tecemmu' iderek bir taraftan ve kulları dahı alaya giderek mûmâ-ileyhin el-ân taht-ı tâbi'iyetinde olup, evvelce Kaşgar'da hıdmet-i askeriyede istihdâm olunarak Âsitâne-i celîlelerinden mukaddemâ irsâl olunan tûfenglerden binden mütecâvizi yedlerinde bulunan on bin Kırgız atlısı toplayarak dîger bir taraftan Kaşgar'a hücûm ile memleketimizi Çinlülerden istirdâdı taht-ı karâra almışdık. Kaşgar'ın memâlik-i mahrûse-i Osmâniyye'ye bu'diyyeti cihetiyle şimdilik Devlet-i Aliyyelerinden mâddî bir mu'âvenetin icrâsı adîmü'l- imkân olduğu emr-i meczûmdur. Fakat kullarına el-ân lâzım olan ma'nevî bir mu'âvenet idi ki, o da atebe-i ulyâ-yı Hilâfet-penâhîlerine rû-mâlî olmaklığım ile husûle gelebilirdi. Bu şeref-i âlü'l-âl Kaşgar ahâlî-i Müslimesi nezdinde bu kullarına ne kadar nüfûz ve takviyyet vireceği nâ-kâbil-i ta'rîfdir. Binâen-aleyh tasavvurât-ı âcizânemin icrâ-yı fi'liyyâtını te'mîn idecek olan bu vazîfe-i mukaddeseyi îfâ ya'nî her hâlis ve dindâr bir müslümân için menba'-ı fütûhât ve menşe'-i füyûzât olan makâm-ı celîl-i Hilâfet-penâhîlerinden maksad-ı kemterânemin icrâsıyçün lâzım gelen mu'âvenet-i ma'neviyyeyi istihsâl ve şâyed ilerüde eltâf-ı İlâhiyyeden me'mûl itdiğim vechile tevîk-ı Bârî ve inâyet-i rûh-ı Peygamberî ve muvaffakiyyât-ı cenâb-ı Zıllu'llâhîleri ile bu maksad-ı âcizânemin icrâsına muvaffak olursam o vakt hâmî ve mahmiyyetin iktizâsından olan mu'âvenet-i mâddiyenin kemâ-hüve fi's-sâbık bî-dirîğ buyrulmasını istihâm eylemek ümniyye-i yegânesiyle gelmişdim. Kâffe-i Müslimînin bâ'is-i fevz ü necâtı ve badî-i refâh ü selâmeti serîr-i ma'delet-masîr-i cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerine ilticâ ve o makâm-ı akdesden sâdır olacak

evâmir-i şerîfe ittibâ‘ ile mümkünül-husûl olacağı mütemessiki bulunduğumuz dîn-i mübînimizin iktizâsı ve öteden berü meslek ve efkârımın gâyesi ve pederimden mevrûs olup vicdân-ı sadâkat-bünyân-ı âcizânemin en derîn kûşesinde hıfz ü takdîs eylediğim bir i‘tikâddır. Bu i‘tikâd dahı bu kullarından ancak son nefesimin inkitâ‘ıyla zâ‘il olur. Tasavvurât-ı âcizânemin en mühim rüknü -ki, hâk-i pâ-yi kimyâ-sây-ı cenâb-ı zıllu'llâhîlerine yüz sürüp istifâza-i kuvve-i ma‘neviyye idi. - Sây-e-i hümâ-vâye-i hazret-i Hilâfet-penâhîlerinde bu kullarına müyesser oldu ve azîmet-i âcizâneme müsâ‘ade-i şâhâne buyruldu. Şimdi buradan Hindistân'a ve Hindistân'dan Afganistân'a geçerek mevsim-i şitânın haylûleti münâsebetiyle ol tarafda yollar nâ-kâbil-i mürûr u ubûr bir hâle gelmiş olduğundan tasavvurât-ı ma‘rûza-i bendegânemin cihet-i icrâ‘iyyesini ilkbahâra ta‘lîk olunduğunu mûmâ-ileyh Abdurrahmân Dâdhâh'a Kâbil'den bi'l-ihbâr kulları dahı Taşkend'e azîmet ve orada bulunan âdemlerim ile tertîbât-ı lâzimeyi karârlaşdırup ba‘dehû fasl-ı rebî‘in vürûduyla berâber alaya gitmek azmindeyim. Hakk-ı bendegânemde me‘mûl-i âcizânem fevkinde bî-dirîğ ve râygân buyrulan avâtıf-ı celîle-i şâhânelerinin îfâ-yı teşekkür ve mahmidetinden âcizim. Bu lutf, bu inâyet-i âle'l-âl-i hümâyûn, kullarına öyle bir vazîfe-i mukaddese tahmîl eylemiştir ki, o vazîfeyi müddetü'l-ömr unutmam ve İnşâ'allah zamân ve vukû‘ât serîr-i Hilâfet-masîr-i cenâb-ı zıllu'llâhîlerine ubûdiyyet ve sadâkat-i bendegânemin ne kadar şedîd ve hâlis olduğunu isbât idecektir. Eger işbu teşebbüsât-ı meşrû‘a-i âcizânemde muvaffak olmaz isem tâli‘imin iktizâsı olan hâle sabr ü kanâ‘at ve sâde bir ömr imrârıyla iktifâ ideceğim. Zirâ zîr-i himâye-i hümâ-vâye-i cenâb-ı cihân-bânîlerinde nâ‘il-i ni‘met olmak bu kulları için ne kadar azîm bir şân ve iftihâr ise ecânibin en cüz‘î bir lütfuna muhtâc olmak o kadar âr ve mezelletdir. İşbu tasavvurâtımın [tasavvurât-ı] âcizânemin mevki‘-i fi‘l ü icrâya vaz‘ı isnâsında vukû‘ bulacak mühim ahvâli yed-i âcizâneme virilen şifre ile atebe-i celîle-i hümâyûnlarına pey-der-pey arz ideceğimden şimdilik bu kadarla iktifâ ider ve üzerimde zıll-i zalîl-i

âtıfet-delîl-i hümâyûnları ber-karâr buyrulur ise o sâye-i hümâ-vâyede kendimi dâ'imâ ve her hâlde pek bahtiyâr ve ser-firâz add ideceğimi arza ictisâr eylerim. Ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emr ve'l-ihsân efendimizindir.

Fî 20 Zi'l-hicce, sene [12]98.

Kulları
[Mühür]
(Beğkulu Beğ)

Hicri: 20 Zilhicce 1298 / Miladi: 13 Kasım 1881

BOA, Y. EE, 9/4

63

Cenâb-ı Hakk, Halîfe-i bi'l-hak ve imâmü'l-Müslimîn, a'del ve eşfak, melce' ü melâz-ı yegâne-i İslâmiyân, şevket-me'âb, mekârim-nisâb, me'âlî-iktirân velî-ni'met Efendimiz hazretlerini ilâ-âhiri'l-ezmân, makâm-ı akdes-i Hilâfet-i mu'âzzama-i İslâmiyye'de bâ-kemâl-i âfiyet ve iclâl dâ'im buyursun Âmîn. Be-câh-ı Tâhâ ve Yâsîn.

Türkistân-ı Çînî kıt'a-yı vesî'a-yı İslâmiyyesi merkezinde bulunan Gulca ve Kaşgar beldesi a'yânından Bahâeddîn Bay kullarının, merkez-i Hilâfet-i mu'âzzama mekâtib ve mebâni-i ilmiyyesinde, ulûm ve ma'ârif-i İslâmiyye ve Osmaniyye'yi, bi'l-iktisâb neyyir-i tâbân-ı Hilâfet-i mu'âzzamanın, sâ'ir kıta'ât-ı İslâmiyye'de olduğu gibi, havâfî-i mezkûrede dahı, eş'i'a-feşân-ı füyûzât olmasını, taht-ı te'mîne aldirmek ve me'âlî-i İslâmiyye ve Osmâniyye'yi neşr u ta'mîm itmek üzere çâkerlerine tevdî' ve irsâl eylediği Abdülkâdir, Mes'ûd, İbrâhim ve Muhammed Seyyid kullarının şeref-sünûh buyurulan emr u fermân-ı avâtıf-iktirân-ı hazret-i Hilâfet-penâhîleri mantûk-ı münîfince, zîr-i himâye-i füyûzât-vâye-i Hilâfet-penâhîlerinde bulunmakla mü'essesât-ı ilmiyye arasında bir mevki'-i âle'l-âl imtiyâzı hâ'iz bulunan Hamîdiye

Mekteb-i Âlîsi'ne kayd u kabûlleriyle zamîme-i âtîfet-i mübeccele olmak üzere mekteb dâhilinde ikâmetleriçün, dâ'ire-i mahsûsa ta'yîn ve her dürlü esbâb-ı huzûr ve istirâhatleri lutfen ve merhameten ihzâr ve ikmâl buyurulmuş olması bi'l-umûm âlem-i İslâmiyyeti eşk-rîz-i şükr ü mahmidet eylediği gibi, hiçbir ferdin nâ'il olamadığı şu ni'am-ı lâ tuhsâ-yı Hilâfet-penâhîlerine mazhariyyetlerinden dolayı Gulca ve Kaşgar ve havâlîsi ahâlî-i İslâmiyyesinin secde-i şükr ü mahmidete vaz'-ı cibâh-ı rikkatiyle, da'vât-ı mefrûza-i Hilâfet-penâhîlerini, bir tarz-ı me'sûr-ı icâbet-bahşâda umûmiyetle tertîl ü tezkâr ile, makâm-ı akdes-i Hilâfet-i mu'azzamaya der-kâr olan râbîta-i mâddiyye ve ma'neviyyelerinin fevka-mâ-yetesavver ve her dürlü tebcîl ü takdîre değer sûretde ebediyyen istikrârına bir zerî'a-i mümtâze te'sîs etmiş olduğunu ve âfâkı muhît bulunan eltâf u inâyât-ı hazret-i Hilâfet-penâhîlerinden istinâre ve istifâza bâbında, kıta'ât-ı İslâmiyye'nin kemâl-i müsâbaka ve tehâlûkle takdîm-i ubûdiyyet ve memlûkiyyetine bâdî olacağını arzeylerim. Ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr u fermân ve avâtıf-ı bî pâyân-ı Hilâfet-penâh, a'del ve ekrem velîni'met-i âlem efendimiz hazretlerindedir.

Fî 3 Ramazanü'l-Mübârek, sene [1]322

Bende

Çin'de Gulca Mekteb-i Hamîdî-i Hüseyinî Müdîri

Mercan Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâneleri

müdâvimîn-i mahsûsasından

Abd-i memlûkleri

Muhammed Ma'sûm

[Mühür]

Hicri: 3 Ramazan 1322 / Miladi: 11 Kasım 1904

BOA, Y. PRK. AZJ, 50/33

64

Çin İmparatorluğu'nun taht-ı tâbi'iyet ve idâresinde bulunan Türkistân-ı Çînî üç beğliğe münkasımdır. Birincisi, Kumul Vankı ya'nî Beğliği'ne ikincisi, Turfân Beğliği'ne üçüncüsü, Sîrâmgûn Beğliği'ne münkasımdır.

Bunların birincisi ve en büyüğü olan Kumul şehri Beği Şâh Maksûd bin Tâcüddîndir. Şehr-i mezkûrun tahmînen seksen bin nüfusu, üç câmi'-i şerîf ve üç medrese ve üç yüz kadar da mescidi vardır. Câmi'lerin beherinin cesâmeti nisbetinde iki-üç bin nüfûsu Cum'a namazını ve mescidlerde ise, yetmiş-seksen nüfûs evkât-ı sâ'ireyi edâ iderler. Medreselerin beherinde yüzelli-ikiyüz talebe mevcûd olup, sarf-nahiv, fıkıh, tefsîr ve hadîs gibi ulûm-ı dîniyyeyi tahsîl iderler. Seksen kadar da mektepleri olup, beherinde yetmiş-seksen râddesinde talebe bulunarak onlar da Elifbâ cüz'ünden bed' ile bi't-tedric Kur'ân-ı Kerîm ve ulûm-ı dîniyye ve akâ'id-i İslâmiyye'nin mebâdiyyesini gördükden sonra, devam ile orada tahsîlini ba'de'l-ikmâl, menâsıb-ı dîniyyeye nasb ve ta'yîn idilürler.

Usûl-i idâresine gelince; Bundan üçyüz sene mukaddem Çin İmparatorluğu, mezkûr Kumul şehrini taht-ı idâresine geçirdikten sonra, beğliğini şehr-i mezkûrda ikâmet iden nüfûsun ve mahsûlâtın kâffesini Ubeydullâh Beğ'in idâresine terk itmişidi ve şimdi ise, mûmâ-ileyhin evlâdından bulunan Şah Maksûd Vank'ın taht-ı idâresinde bulunmaktadır.

Çin İmparatorluğu tarafından beğın nâmına senevî kırksekiz Yambu gümüş para "Bir Yambu takrîben on Osmanlı lirasına karîb" muhassasât-ı nakdiyye ile elbise için iki senede bir kerre elli top ipek kumaş virilür. Ahâlî virgü nâmına hiçbir şey virmez. Ancak, her hâne başına bir adam ayda beş gün beğın tarlalarında hizmet vazîfesiyle mükellefdir.

Ticaretleri, pamuk, yün, deri gibi şeyler olup, eşyâ-yı mezkûreyi Rusya hudûduna yakın olan Kâşgar, Gulça, Çevçek şehirlerinde bulunan İslâm tüccârlarına satup ora mahsûlâtıyla, Rusya'dan emti'a ve akmişe gibi eşyâyı alarak memleketlerinde satmak sûretiyle icrâ-yı ticâret iderler.

Zirâ'atleri dahı buğday, arpa, pamuk, darı ve buna mümâsil şeylerdir. Arâzînin kuvve-i inbâtiyyesi, bire on râddesinde olup, hurma, zeytun, portakal gibi memâlik-i hârre mahsûlâtından mâ'adâ, her dürlü meyve yetişmektedir. Ve arâzîde ancak kömür, kurşun ma'denleri zâhire ihrâc edilmiştir.

San'atları, demircilik, marangozluk, bezzâzlık gibi levâzim-i zarûriyyelerini istikmâl idebilecek dereceden ibâretidir. Memleketin muhîti ancak yedi günde devridilebilir.

Şehr-i mezkûrda me'mûrîn-i ecnebiyye ve siyâsiyye bulunmadıktan başka ne ticâret ve ne seyâhat için olsun, hiçbir ecnebî bulunmayup sekene, kâmilen İslâm ve Çinlûden mürekkepdır. Memleket dâhilinde beğden başka Tay-çi nâmıyla iki İslâm me'mûr daha vardır ki, me'mûriyetlerini mübeyyin başlarında Lehl nâmıyla kıymetli taşdan ma'mûl birer alâmet-i fârikaları vardır.

İkincisi, Turfân şehri olup Kumul şehrinin garbındadır. İslâm olarak bir milyon nüfûsu olup Emîn Vank'ın taht-ı idâresindedir. Şehr-i mezkûrda, her birinde bin beş yüz kadar nüfûsun Cum'a namazını edâ idebilecek yirmi kadar büyük câmi' ve evkât-ı sâ'irede îfâ-yı farîza-yı salât için beş yüz kadar mescid ve beherinde iki yüz talebe bulunan on bir medrese ve her birinde seksen-doksan talebe mevcûdlu yüz elli kadar mekteb vardır. Şehrin usûl-i idâresiyle, mektebin usûl-i tedrîsleri, Kumul şehrinin aynı olup, burada dahı ecnebî nâmına hiçbir kimse yoktur. Şehrin muhîti altı günde devridilir. Ticâret, sanâ'at, zirâ'at Kumul şehrinde ziyâdedir. Burada pamuk için dest-gâhlar da vardır.

Üçüncüsü Sîrâmgûn Beğliğidir. Altmış bin kadar nüfûsu olup, Sadîk-gûn Vank'ın taht-ı idâresindedir. İki bin nüfûs istî'âbına on beş câmi' ve seksen kişilik üç yüz mescid ve beherinde yüz talebe bulunan beş medrese ve her birinin altmış şâkirdi olan yüz mekteb vardır. Usûl-i idâresi, diğer beğliklerden farklı olup mezkûr beğ'in iki yüz hâne halkı, işlerine bakup diğer hiçbir işe müdâhale itmez. Ahâlî, zirâ'at ve ticaretle iştigâl iderler, mezhepleri Hanefîdir.

Kumul'dan İstanbul'a kadar yüz günde geldik.

“Ahâlî-i Mezkûrenin Hissiyâtı”

Ahâlî-i mezkûre, cihet-i câmi'a-i İslâmiyye olan makâm-ı akdes-i Hilâfet-penâhîye merbûtiyyet-i dîniyye ve ma'neviyyeleri olduğu i'tikâd-ı kavîsindedirler. Buna binâ'en, îfâ-yı farîza-i Hacdan mukaddem, makâm-ı akdes-i Hilâfet-penâhîyi ziyâret ile cânib-i Hicâz'a gitmeyi vecâ'ib-i diniyyeden bilürler ve ziyâret-i makâm-ı Halîfeyi tetimme-i Hacdan add iderler.

İnşâ'allahü te'âlâ, ol havâlîye avdet ider itmez, ilk vazîfemiz Halîfe-i mu'azzam u mukaddesimiz es-sultân el-gâzî Abdülhamîd Hân-ı Sâni efendimiz hazretleri nâm-ı hümâyûnlarına, hutbe kırâ'et usûlünü te'sîs ü ta'mîm ile bu noksanı ikmâl iderek, vazîfe-i dîniyyemizi bi-tamâmihâ edâ itmiş oluruz.

El-Abdü'd-dâ'î
Kumul Kâdîsı
Şehr Efendi

El-Abdü'd-dâ'î
Turfân Kâdîsı
Hoca Abdullâh

El-Abdü'd-dâ'î
Kumul Müftüsü
[Mühür]

Hicri: (1323) / Miladi: (1906)

BOA, Y. PRK. AZJ, 51/70

Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına Mahsûs Zabt Varakasıdır				
Zabtnâme Rakamı		Hâzır Bulunan Zevât-ı Fihâmın Esâmîsi	Cild Rakamı	
587			Meclisin Küşâdı	
Târîh			Dakıka	Sâ'at
Arabî	Rûmî			
22 Zi'l-ka'de, sene [1]328	11 Teşrîn-i sâni, sene [1]326			
Müzâkere olunan mevâdda müte'allik varakanın nev'iyile hulâsa-i me'âli Bâb-ı Âlî Evrâk Odası'nca olan numarası ve Meclis'e havâle târîhi ve melfûfâtı dahı kaç kıt'a olduğu				
Nev'i	Aded-i Melfûfât	Evrâk Odası Numarası	Târîh-i Havâlesi	
			Arabî	Rûmî
<i>Hulâsa-i Me'âli</i>				
Mâliye Nezâreti'nin 6 Teşrîn-i sâni, sene [1]326 tarihli tezkîresi okundu.				
<i>Karârı</i>				
Mezkûr tezkirede gösterildiği vechile Türkistân-ı Çînî ahâlîsine ihdâ idilmek üzere Seyyidü'l-Ali Efendi'ye tevdî'an irsâli tekarrûr eden kütüb-i dîniyyenin masârif-i nakliyesi olarak tahmînen sarfına lüzûm olduğu anlaşılan üçbin guruşun Ma'ârif büdcesinde karşılığı olmamasına ve cüz'iyet-i mikdârına binâ'en Hazîne-i Mâliye masârif-i gayr-ı melhûza tertîbinden te'diyesi husûsunun nezâret-i müşârunileyhâya cevâben teblîği tezekkür kılındı.				

Meclis-i Vükela üyelerinin imzaları

Hicri: 22 Zilkade 1328 / Miladi: 25 Kasım 1910

BOA, MV, 146/28

66

Meclis-i Vükela Müzâkerâtına Mahsûs Zabt Varakasıdır				
Zabtnâme Rakamı 49		Hâzır Bulunan Zevât-ı Fihâmın Esâmîsi	Cild Rakamı	
Târîh			Meclisin Küşâdı	
Arabî	Rûmî		Dakîka	Sâ'at
12 Rebi'ü'l- âhir, sene [1]330	18 Mart, sene [1]328			
Müzâkere olunan mevâdda müte'allik varakanın nev'iyile hulâsa-i me'âli Bâb-ı Âlî Evrâk Odası'nca olan numarası ve Meclis'e havâle târihi ve melfûfâtı dahı kaç kıt'a olduğu				
Nev'i	Aded-i Melfûfât	Evrâk Odası Numarası	Târîh-i Havâlesi	
			Arabî	Rûmî
<i>Hulâsa-i Me'âli</i> Buhara ve Çin ahâlîsinden olup edâ-yı hacc-ı şerîf için memâlik-i Osmâniyeye gelerek fakr u zarûretlerinden zukak ortalarında kalan hacıların Cidde'ye ya Odesa tarîkıyla Andican'a sevkleri için masârif-i gayr-ı melhûza tertîbinden muhassas otuz bin guruşdan yirmi bin guruşu geçen üç yüz yirmi yedi senesinde sarf edilerek bakıyyesi sene-i cedîdenin hulûlüne binâ'en nezâret mu'temedinin tesviyeyi hesâb itmesi zımınında Hazîne-i Mâliyeye iâde edilmesi ve huccâc-ı merkûmeden çoğu hâl-i sefâlet ve perişânîde kaldığından mebleğ-i mezbûrun tekrar verilmesi taleb olunmuş ise de bu husûsda ayrıca tahsîsât alınması lüzûmu beyân edildiği ve el-yevm Der-sa'âdet'de ve				

yolda bulunan fukarâ-yı huccâcın masârif-i sevkıyyesine zikr olunan on bin guruşun da kifâyetsizliği cihetle bunların sevkleri için müceddeden yirmi bin guruşun Mâliyeye masârif-i gayr-ı melhûza tertîbinden Dâhiliye Nezâreti'nde müteşekkîl komisyona i'tâsı hakkında nezâret-i müşârûn- ileyhânın 7 Rebi'ü'l-âhîr, sene [1]330 ve 13 Mart, sene [1]328 târihli tezkîresi okundu.

Karârı

Son def'a olmak üzere onbeş bin guruşun ber-vech-i iş'âr masârif-i gayr-ı melhûza tertîbinden mezbûr komisyona tesviyesi husûsunun Maliye ve ba'de-ez-în bu husûsda icâb eden tahsisâtın bütçeye vaz'ı lüzûmunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretleri'ne tebliği ve Dâhiliye Nezâretine ma'lûmât i'tâsı tezekkür kılındı.

Meclis-i Vükela üyelerinin imzâları

Hicri: 12 Rebiülahir 1330 / Miladi: 31 Mart 1912

BOA, MV, 163/36

67

Çin'de vakı' Tinsin şehrinden Hindistan'a ve Hindistan'dan bir sureti bendelerine gönderilen mektûb-ı behcet üslûbun tercemesi ber vech-i âti arz ve takdîm olunur ol bâbda ferman

Şöyle ki:

Her ne kadar bugün hava pek soğuk olduğundan burundan çıkan buğular donup bıyıklar üstünde kalıyor idi ise de soğuklar, bizdeki velvele-i hudâ-perestîyi men' edemediği cihetle Pekin ve sevhili arasında vakı' Tinsin şehri, îyd mülâbesesiyle, şâyân-ı seyr ve temaşa idi. Yani sırf İslâmdan müretteb olan Hong Kong Taburu kumandanı Hân Bahadır Serdâr Hân hazretleri, mâfevkindeki İngiliz zâbitinden muzîka-i

askeriyye üniforma ile edâ-yı salat için me'zûniyet istihsâl iderek sabahleyin erkence önünde bando hava-yı ibâdet çalmakda olarak ikametgâh-ı muvakkatimizden iki mil mesâfede vakı' olan şehri mezkûra kemâl-ı beşâsetle dâhil olup semt-i garbîsinde vakı' İslâm mahallesinde kâin câmi-i kebîrin kapısına vardık. Bütün güzergâhımızda asâkir-i müttefika ve bâ husûs Buda mezhebli Çinlüler alık alık bize bakıyor idi. Musallîler toplam saf-beste oluncaya değin câmi-i şerîfin dış kapusunda çalınmakta olan bandonun havası, saflar dizildikten sonra, kesilerek tekbîr-i şerîf alınmaya başlanıp Çinlü imam efendi, iki rek'at iyd namazını kıldırdı. Diğer bir Çinlü hatip efendi dahı, mimbere çıkıp yüksek sesle halife-yi İslâm olan Sultan Abdülhamid Hân-ı Gâzi'nin ism-i hümayûnlarını hâvî hutbe-yi belîgayı kıra'at ettikten sonra, da'vât-ı hayr-âyât-ı İslâmiyeyi isticlâb eyledi. Der akab Subaydâr Major Münşî İmdat Ali Sâhib ve Muhammed Bâkır Sahîb Hind âdetine tevffikan nukûd toplayıp imam efendiye ihdâ ettiler. Ondan sonra Çinlü İslâmî bizimle yani Hind İslâmîyle hulûs-ı bi'l-bâl musâfaha iderek, kemâl-ı şâdumânî ile hissiyât-ı uhuvvet-kârânesini ızhâr ediyor idi. Hele Çinlü İslâm çocuklarının hubûr ve sürûru ta'rîf olunmaz derecede çok idi. Ba'de's-salat câmi-i şerîfden çıkmağla beraber yine muzîka çalınmaya başlandı ise de biz namazda iken bâb-ı câmi-i şerîfin karşısında vakı' meydan-ı vasî'de ihzâr edilen Çin şekerlerini Çinlüler bize dağıttılar. Şekerler tevzî'inden sonra Çinlüler bize hitâben (ömrümüzde görmek şöyle dursun işidilmemiş İslâmın bu gibi şân-ı askerisini görmekten husûle gelen sevincimizin derecesini beyan itmek kâbil değildir. -Allâhü yensuru cuyûşe'l-muvahhidîn-) deyü şükrân ve mahmidette bulundular. Yine eski tecemmül-i askerî ile ikametgâhımıza avdet eyledik. (mâ-ba'di gelecekdir.)

Encümen-i Tefîş ve Muâyene a'zâsından

Kulları

[Mühür]

Ali Nusret Han

Hicri: (1310) / Miladi: (1893)

BOA, Y. PRK. MŞ, 4/91_1

68

Pekin'deki câmi'lerde dört beş seneye gelinceye kadar hutbe-i şerîfe kırâ'ati esnâsında Hulefâ-i Abbasiyye'nin ismi yâd idilür iken el-yevm nâm-ı akdes-i hümâyûnlarının her Cum'a günü yâd ve tezkâr ve ömr ü şevket-i hümâyûnlarına du'â edilmekte olduğuna ve dîn-i mübîn-i İslâmın an-karîb Afrika'yı ihâtâ edeceği gibi Çin'de dahı fevkalâde mühim bir mevki tutduğuna ve garbiyyûnun bu hâli be-gayet nazar-ı dikkate alması lâzım geleceğine dâ'ir ehemmiyetli bir bend-i mahsûsun her gün altı yüzbin nüshası satılmakta olan "Peti Jurnal" [Petit Journal] den hulâsaten bi't-terceme matviyyen arzına müsâra'at kılındığı ma'rûzdur. Kâtibe-i ahvâlde emr u fermân velî-ni'met-i bî-imtinân Halîfe-i zî-şân-ı kerâmet beyân şehin-şâh-ı hakâyıkdân efendimiz hazretlerindedir.

Hicri: (1310) / Miladi: (1893)

BOA, Y. PRK. MŞ, 4/91_2

69

Mehmed Mûsâ Bey,

Akyiğit-zâde denilmekle müte'âref Mehmed Can Bey'in oğludur.

Bin ikiyüz seksen iki sene-i hicriyesinde (sene 1281) Kazan kasabasında tevellüd ettiği nüfûs tezkire-i Osmâniyesinde muharrerdir.

Mektebi-i Mülkiye-i Şâhâne'de müddet-i mu'ayyenesi zarfında müretteb ulûm ve fûnûnu tahsil ile alıyyü'l-a'lâ derecede şehâdet-nâme almışdır. Türkçe okur yazar, Rusça ve Fransızca tekellüm ider. Çağatay

lisânı üzre Kazan'da ahâlî-i Müslimenin muhâfaza-i kavmiyyelerine dâir "Hüsameddin Molla" nâmında bir kitâb te'lif eylemiştir.

Bin üçyüz dokuz senesi Cumâde'l-âhiresinin yirmi sekizinde (16 Kânûn-ı sâni, sene [1]307) yirmi yedi yaşında iken bin guruş ma'âş ile bâ-irâde-i seniyye Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne lisân mu'allimliğine ve üçyüz dokuz senesi Receb-i şerifinin evâsıtında (1 Şubat, sene [1]307) ilâve-i me'mûriyet olarak yediyüz elli guruş ma'âş ile bâ-irâde-i seniyye Galata Gümürüğü Nezâreti Mu'âyene Salonu Muâyene-i Kütüb Me'mûrluğu'na ta'yin kılınmıştır.

Bin üçyüz onbir senesi şehri-i Saferinin on sekizinde uhdesine rütbe-i sâlise tevcîh buyrulmuştur.

Galata Gümürüğü Nezâreti'nden yazılan mülâhazaya atf ile Rusûmât Emânet-i Celîlesi'nden vazîfesini îfâya kifâyeti tasdîk kılınmıştır.

Rütbe-i sâlise ru'ûs-ı hümâyûnu Sicill-i Ahvâl Şu'besi Müdîriyetince aynen görülmüş ve Mekteb-i Mülkiye şehâdet-nâmesinin sûret-i musaddakası asıl tercüme-i hâl varakasıyla mahfûz bulunmuştur.

Mezkûr kitâbını te'lif eylediğine dâir varaka-i müsbite irâ'e edememiştir.

6 Rebi'ü'l-evvel, sene 1313 ve 15 Ağustos, sene 1311.

M

(2) Mûmâ-ileyhin mu'allimlik ma'âşı bin üçyüz ondört senesi Şevvâlinin dokuzunda (1 Mart, sene [1]313) icrâ kılınan öşr, te'cilâtda dokuz yüz guruşa ve me'mûriyet ma'âşı altıyüz yetmiş beş guruşa tenezzül etmiştir.

(3) Mûmâ-ileyh vezâ'if-i me'mûriyetini hüsn-i îfâ itmekde ve şâyân-ı telattuf-ı âlî olmasına mebnî bin üçyüz on altı senesi Saferinin yirmi yedisinde terfî'an rütbe-i sâniye sınıf-ı sâniye tevcîh buyurulmuştur.

M

(1) Mûmâ-ileyhin bin üçyüz on senesi Ramazanının yirmi altısında (1 Nisan, sene [1]309) ma'âş-ı hâlisiyle Sirkeci Rusûmât Merkez Müdüriyeti Kitab Muâyene Me'mûrluğu'na nakledildiği Rusûmât Emâneti Sicil Şu'besi'nin ol bâbdaki vukû'ât pusulasında bildirilmiştir.

(6) Mûmâ-ileyhin mu'âyene me'mûrluğu ma'âş-ı bin üçyüz on dokuz senesi Saferinin on sekizinde (24 Mayıs, sene [1]317) sekiz yüz guruşa iblâğ edildiği şu'be-i merkûmenin sâlifü'z-zikr vukû'ât pusulasında beyân edilmiştir.

(4) Mûmâ-ileyh te'lif etmiş olduğu "İlm-i Servet" nâm eserden dolayı bin üçyüz onyeddi senesi Rebî'ü'l-âhri selhinde dördüncü rütbeden Mecidî nişân-ı zî-şâmı ihsân buyrulduğu Sicil İdâre-i Umûmiyesi'nce aynen görülüp iâde kılınan berât-ı hümâyûndan anlaşılmasıdır.

(5) Mûmâ-ileyhin mektebce muallimlik ma'âş-ı bin üçyüz on sekiz senesi Zi'l-ka'desinin yirmi beşinde (3 Mart, sene [1]317) bin guruşa iblâğ edildiği Harbiye Nezâreti Sicil Şu'besi'nin 3 Muharrem, sene [1]319 târihli vukûât pusulasında muharrerdir.

(7) Mûmâ-ileyh mesâ'î-i makbûlesinden nâşi bin üçyüz yirmi bir senesi Rebi'ü'l-evvelinin on yedisinde terfi'an rütbe-i sâniye sınıf-ı mütemâyizi tevcih buyrulduğu Sicil İdâre-i Umûmiyesince aynen görülüp irâde kılınan ru'ûs-ı hümâyûndan anlaşılmasıdır.

Mûmâ-ileyhin "Metin" nâmıyla siyâsî ve ilmî ve yevmî olarak Türkçe bir gazete neşrine dâir vâkı' olan istid'âsı üzerine Matbû'ât-ı Dâhiliye İdâresi'nden 16 Temmuz, sene [1]324 târihli ruhsatnâme i'tâ eylediği [edildiği] Sicil İdâre-i Umûmiyesi'nce aynen görülüp i'âde edilen mezkûr ruhsatnâmeden anlaşılmasıdır.

Mûmâ-ileyhin Kütüb ve Mu'âyene Me'mûriyeti'ne âid ma'âş-ı bin üçyüz yirmi iki senesi Saferinin yirmi altısında (29 Nisan, sene [1]320) dokuz yüz on guruşa iblâğ olunup üçyüz yirmi yedi senesi Şa'bânının

yirmi sekizinde (Eylül 1325) vukû' bulan tensîkâtda kadro hârici kalup şâyân-ı istihdâm me'mûrîn miyânına tefrîk edildiği Ma'ârif Nezâreti muhâbesinden isti'dâ-nâmesi zahrına muharrer 10 Teşrîn-i evvel, sene [1]325 târihli der-kenardan anlaşılmıştır.

M

Mûmâ-ileyhin Mekteb-i Harbiye Rus lisânı mu'allimliğinden dahi 1 Teşrîn-i evvel, sene [1]325 târihinde kadro hârici kalarak bundan dolayı Mülkiye Nizâm-nâmesi'ne tevfiân beş yüz doksan gurusu ve Kütüb Muâyene Me'mûrluğu'ndan dolayı beş yüz altmış gurusu ma'zûliyet ma'âş tahsis kılındığı ol bâbda istid'ânâmeleri zahrına Harbiye ve Ma'ârif nezâretleri muhâsibelerinden yazılan 16 Kânûn-ı sâni, sene [1]325 târihli der-kenarlardan anlaşılmıştır.

Mûmâ-ileyh bin üçyüz yirmi sekiz senesi Muharreminin dördünde (3 Kânûn-ı sâni, sene [1]325) iki bin beşyüz gurusu maâşla Van vilâyetinde Âdilcevaz kazâsı kâ'im-makâmılığına ta'yîn buyurulmuştur.

M

Mûmâ-ileyh ber-mûceb-i iş'âr-ı mahallî, maslahaten görülen lüzûm üzerine bin üç yüz yirmi sekiz senesi Recebinin on yedisinde (11 Temmuz, sene [1]326) ma'âş-ı hâlisî ve becâyîş sûretiyle Ma'mûretü'l-mecîd kazâsı kâ'im-makâmılığına naklettilmiştir.

Mûmâ-ileyhin 14 Şubat, sene [1]325 târihinden (17 Haziran, sene [1]326) târihine kadar bulunduğu Âdilcevaz kazâsı kâ'im-makâmılığından dolayı ma'âşât tevkiâtından ve sâ'ireden zimmet ve ilişiği olmadığı kazâ-i mezkûr meclis-i idâresinin 17 Haziran, sene [1]326 târihli mazbatasında beyân kılınmıştır.

Mûmâ-ileyhin adem-i idâresiyle beraber mu'âmelât-ı hükûmetin pek müzebzeb ve müşevveş ve kendüsünün acz-i mücerred içinde olduğu ve sıfat-ı âmiriyetini muhâfazaya dahi gayr-ı muktedir bulunduğu meşhûd olmasına mebnî kazâ-i mezkûr kâim-makâmılığına muktedir ve münâsibinin ta'yîn ve i'zâmı Van Vilâyeti'nden tevârüd eden tahrîrâtta iş'âr kılınmış ve şu hâl ile devâm-ı me'mûriyeti ve diğer mahalle nakli gayr-ı câ'iz bulunmuş idüğinden Encümen-i İntihâbın karârı üzerine sene-i mezkûre Zi'l-ka'desinin beşinde (25 Teşrîn-i evvel, sene [1]326) azliyle yerine diğeri ta'yîn buyrulmuştur.

Mûmâ-ileyhin 27 Haziran, sene [1]326 târihinden 8 Teşrîn-i sâni, sene minhü târihine kadar kazâ-i mezkûr kâ'im-makâmılığında bulunup â'idât-ı tekâ'üdiyyeden zimmet ve ilişiği olmadığı aynen görülüp i'âde edilen mahallê meclis-i idâresinin 10 Teşrîn-i sâni, sene [1]326 târihli mazbatasında gösterilmiştir.

Mûmâ-ileyhin 9 Teşrîn-i sâni, sene [1]326 târihinden i'tibâren altı yüz yirmibeş gurus ma'zûliyet ma'âş tahsîs kılındığı istid'âsı zahrına Tekâ'üd Sandığı Muhâsebeciliği'nden muhrec kayd sûretinden anlaşılmiştir.

Mûmâ-ileyhin evrâkı kısmen muhterik olduğundan mukaddemâ i'tâ ve bu kerre Mülkiye Tekâ'üd Sandığı'ndan celb ile mütâlaa ve i'âde kılınan tercüme-i hâli sûret-i musaddakasından esbâb-ı azli istihdâmını mâni' görülememiş olduğundan cevâz-ı istihdâmına İntihâb Encümenince 2 Kânûn-ı evvel, sene [1]326 târihinde karar verildiği anlaşılmaqla tezyîl kılındı.

M

Mûmâ-ileyhin 18 Nisan, sene [1]326 târihinden gâye-i Nisan, sene [1]328 târihine kadar iki bin beşyüz gurus ma'âş ve beş yüz gurus tahsîsâtla Aydın Vilâyeti Dördüncü ve 1 Mayıs, sene [1]328 târihinden gâye-i Haziran, sene minh târihine kadar Altıncı Tahrîr-i Musakkafât

Komisyonu a'zâlığında ve 15 Temmuz, sene [1]328 târihinden gaye-i Şubat, sene [1]328 târihine kadar Suriye ve târih-i mezkûrdan gaye-i Mart, sene [1]330 târihine kadar o mikdâr ma'âş ve tahsîsâtla Humus Tahrîr-i Musakkafât Komisyonu riyâsetlerinde bulunarak me'mûriyetinin hitâmına mebnî infikâk eylediği ve ma'âşât tevkîfâtından zimmet ve ilişiği olmadığı Suriye Vilâyeti Muhâsebesinden istid'ânâmesi zahrına muharrer 6 Nisan, sene [1]329 târihli kayıt sûretiyle Aydın vilâyeti ve Humus kazâsı Meclis-i İdârelerinin ba'de'l-mütâla'a i'âde edilen 2 Şubat, sene [1]328 ve 20 Mayıs, sene [1]330 târihli mazbatalarından anlaşılmışdır.

9 Haziran, sene [1]330

İş bu zeyl mukâbele olunmuşdur.

1 Nisan, sene [1]330 târihinde altı yüz yirmi beş guruş ma'zûliyet ma'âşı tahsîs kılındığı Muhassasât-ı Zâtiye Müdüriyeti'nin 3 Temmuz, sene [1]330 târihli tezkiresi mündericâtından anlaşılmışdır.

13 Temmuz, sene [1]330

İş bu zeyl mukâbele olunmuşdur.

Yazılmışdır.

Hicri: 13 Temmuz 1330 / Miladi: 26 Temmuz 1914

BOA, Sicill-i Ahval Defteri, 63, s. 15-16

70

Yıldız Sarayı Hümâyûnu

Baş Kitâbet Dâiresi

5250

Marûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Kazan ulemâsından medrese-i Muhammediyye müderrisi Âlimcan el-Bârûdî Efendi'ye ikinci rütbeden Mecidî ve haremi hânıma ikinci rütbeden Şefkat nişân-ı zî-şânları ihsân buyrulduğundan mu'âmele-i lâzimenin ifâsı şeref-sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı

Hilâfet-penâhî îcâb-ı âlîsinden olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 21 Şaban, sene [1]325 ve fî 16 Eylül, sene [1]323.

Ser-Kâtib-i Hazreti
Şehriyârî
Tahsin

Hicri: 21 Şaban 1325 / Miladi: 29 Eylül 1907

BOA, İrâde Taltifat, 1325 Ş/32

71

Hâriciye Nezâret-i Celîlesine

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Buhara emîri cânibinden der-bâr-ı şevket-karâra ta'yîn olunan sefir-i mahsûs hâmilî bulunduğ u i'timâd-nâmesini hâk-i pâ-yi mu'allâ-yı hazret-i tâc-dârîye takdîm etdiğini Der-sa'âdet gazeteleri hayır-hâhân-ı vatana neşr ü ihbâr itmişlerdir. Ve bu kazıyye ise öteden berü sîne-i hasret-keşânemde beslediğim ârzû-yı çâkerânemin hüsn-i husûlüne zafer tarîkını açmış olduğundan devlet ve milletime olan gayret ve sadâkat-i kemterânemin îcâb etdirdiği ba'zı husûsât-ı nâfi'anın arz ve ifâdesine mücâseret eylerim. Şöyle ki:

Bir müddetden berü Tataristân ve Türkistân-ı Buhara'da ve Bahr-ı Aral havâlisinde ser-zede-i zuhûr olan kâr-zâr-ı harb ü cidâl ve Rusyaluların en nihâyet Taşkend'e varıncaya kadar kabz-ı teshîrine alup bir takım millet-i İslâmiyyeyi ceş-i nizâmiyesiyle pâ-y-mâl eylediği ma'lûm-ı hâss ü âmmdır. Ve Rusya Devleti ise Hokand ve Buhara üze[r]inden fırsat-yâb olur ise Hindistân'a tâbi Bengal'e ve Kalikut'e kadar taht-ı zabt ve idâresine almak ve İngilterelü ise Hindus Nehrini mürûr ile tâ Afganistân'ın kalb-gâhında Rusyaluya mukâvemet itmek efkârında buldukları resîde-i rütbe-i bedâhetdir.

Tataristân ve Türkistân-ı Buhara ile Afganistân hıttalarında ahâlî-i meskûne millet-i İslâmiye'den olduğuna ve zât-ı melâ'ik-simât-ı hazret-i milk-dârî ise Halîfe-i rûy-ı zemîn ve hâmî-i millet-i cesîme-i İslâmiye bulunduğuna mebnî ol havâlînin vukû'âtına müdâhaleye Devlet-i Aliyye'nin hakkı bi'l-cümle hükümdârândan ziyâde cârî olmak lâzım ve vâcibdir. Hâl böyle iken memâlik-i mezkûrede bulunan ahâlî ve belki hükümdârân bile cevânib-i erba'alarında bulunan Rusya ve İngiltere ve belki de Çin ve İran devletlerinin kuvvet ve kudretlerini azîm tanıyarak Devlet-i Aliyye'nin şevket ü satvetinden ve iktidâr-ı gîfî-sitânîsinden kat'iyen bî-haberdirler ve her ne kadar memâlik-i mezkûreden pek çok zevât memâlik-i mahrûseye dâhil olarak şân ü şevket-i Osmâniyânı rü'yet iderler ise de bu hâl ol havâlîde nüfûz-ı devletin intişâr ve te'sîrine kâfî olamayup millet-i İslâmiye hakkında mebzûl buyrulan sahâbet ve merhamet-i şehin-şâhî ahâlî-i merkûme indlerinde nâ-ma'lûm kalmış gitmiştir. Ve husûsuyla bir müddetden berü memâlik-i mezkûre hükümdârânı beynlerinde âsâr-ı nifâk cârî olduğu ve ser-i kârda bulunan ümerâdan ba'zıları taht-ı himâye-i ecânibe dehâletle vatan-ı azîzinin hasm-ı hûn-rîzi bulunduğu kazıyyesi Rusyalulara esâs-ı fırsat olarak teshîr-i memâlik hakkında olan hatt-ı hareketini tesrî'a dâmen-i der-miyân-ı gayret itmekdedir. Böyle matmah-ı nazar-ı ecânibde olan memâlik-i İslâmiyenin feryâd-resi ve dest-gîri olmak ve oralarda zuhûra gelen vukû'ât-ı ecnebiyenin derecesini anlayup mümkünâtdan olduğu sûretde def'-i müdâhale ve ta'arruz etmek ve nüfûz ve iktidârının te'sîrini ol havâlî ahâlî ve ümerâsının kalblerinde yerleştirmek Devlet-i Aliyye menâfi'-i âtiyesini te'mîn için mevâdd-ı mühimme ve lâzimedendir.

Cenâb-ı Hakk zât-ı hazret-i şehin-şâhîyi dünyâ durdukca serîr-i Saltanatlarında ber-karâr ve icrâ'ât ve teşebbüsât-ı hazret-i Sadâret-i uzmâ ve nezâret-penâhîlerini pây-dâr buyursun. İki üç asır sonra devlet ve millet için hayır ve menfa'ati întâc edecek bir mevâdd-ı nâfi'anın şimdiden esâsına ri'âyet ve hüsn-i husûlü esbâbının taharrîsine müsâra'at

Devlet-i Aliyyece câlib-i menâfi‘ bir tedbîr-i dûr-endîşânedir ve bu cihetle Asyâ-yı Vustâ‘da olan millet-i İslâmiyyenin celb-i kulûbleriyle nüfûz-ı devletin ol havâlîde te’sîri maksadına teşebbüs buyrulmaması hayr-hâhân-ı vatan için bâ‘is-i tahassürdür. Zîrâ memâlik-i mezkûre ümerâ ve ahâlîsinin bir müddetden berü giriftâr oldukları felâket ve musîbetlerinden dolayı bir hâmî taharrîsinden kat‘iyyen fâriğ ve gâfil olamazlar ve bu cihetle nüfûz ve heybet-i Osmâniyânın te’sîrât-ı ma‘neviyyesini ol havâlîde tahkîm itmek ve derd-i kederle imrâr-ı vakt iden bu kadar millet-i İslâmiyyeyi taht-ı himâyeye almak Devlet-i Aliyye için bir büyük vakt-i fırsatdır. Zîrâ memâlik-i mezkûrede mesned-nişîn olan ümerânın hâl-i za‘fandan her devlet istifâde-i fırsat ettiği hâlde Devlet-i Aliyye'nin uzakdan seyr ü temâşâ itmesi menâfi‘-i matlûbesine el virmez bir keyfiyyetdir.

Buhara emîri tarafından der-bâr-ı saltanata irsâl olunan seffire mu‘âdil taraf-ı eşref-i hazret-i şehin-şâhîden memâlik-i mezkûre sekencesinin mizâc ve mişvârlarını ve elsine-i câriyeleriyle ihtiyâcât-ı mevkı‘iyyesini ârif, ilm-i sülûk ve merâtib-i diyânete vâkıf, eshâb-ı dirâyet ve fetânetden bir me’mûr ta’yîn buyrulur ve bu me’mûr yalnız Buhara Hükûmetine mahsûs olmayup ol havâlîde bulunan hükümdârân ile dahı alâka-i irtibâta ve muhâbereye me’zûn olur ve tedâbîr-i mu‘ayyene ve lâzime tamâmıyla isti‘mâl ve îfâ kılınur ise nüfûz ve makâsıd-ı Devlet-i Aliyye Asyâ-yı Vustâ‘da merkez-i matlûba vâsıl ve bi'l-âhire ittihâd-ı ma‘neviyye ve mâddiyyeye vâsita-i hakîkiyye hâsıl olmuş olur. Çünkü böyle uzak bir mesâfede bulunan millet-i İslâmiyyeyi himâyeden veyâhûd dâ‘ire-i ittifâk ve ittihâda mübâşeretden dolayı ittihâz buyrulacak meslek için Devlet-i Aliyye hiç bir vakt lâyıf-ı i’tirâz olamaz. Çünkü asr-ı hâlin gün-be-gün mevzû‘-ı nazar-ı intibâh itmekde olduğu âsâr-ı garâbet-iştimâle karşı böyle bir tedbîrin lüzûmu der-kârdır ve Buhara emîri nezdine me’mûr-ı mahsûs irsâli bâdî-i nazarda

ehemmiyetsiz görünse bile te'sîrât-ı ma'neviyesi ta'mîk olundukça fevâ'id-i âtiyesini ta'yîn ve tahsîs ider.

Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i mülûkânenin hâ'iz oldukları sıfat-ı celîle-i hükümdârîlerine ve merhamet-i mahsûsa-i gîtî-sitânîlerine şâyân olan cihet millet-i cesîme-i nâciye-i İslâmiyyenin himâye ve sahâbeti kazıyyesi olduğu cihetle hukûk-ı meşrû'a-i dîniyelerinin muhâfazası vazîfe-i nazîfesi zât-ı hazret-i Hilâfet-penâhîye â'id ve râci'dir. Bunun için Buhara ve Afganistân emîrleri nezdlerine mahsûs olmak üzere taraf-ı eşref-i hazret-i tâc-dârîden bir me'mûr-ı mahsûs gönderilür ise Devlet-i Aliyye menâfi'-i âtiyesi esbâbına şimdiden teşebbüs buyurmuş ve bir muhâtarâ-i azîme içinde bulunan dindâşlarımıza mu'âvenet-i ma'neviye ve mu'âmele-i müşfikâne göstermiş olur. Lâkin bu hıdmeti sîne-i ubûdiyyetinde beslediği âsâr-ı hamîyyet ve sadâkatle müftehir ve hıdmet-i hazret-i mülûkânede cân fedâ itmeğe hâzır bulunan bir bende-i kemînelerine teslîm itmek lâzımdır. Zîrâ oraya me'mûr olacak zât, dâ'î-i sudâ' ve müşkilât olacak hâller tahaddüsünden ictinâb iderek gâyet mülâyimâne ve müdebbirâne nüfûz ve muhabbet-i saltanat-ı seniyyeyi kulûb-ı ümerâ ve mütehayyizân-ı ahâlîye ilkâya muvaffakiyyet esbâbının taharrîsinden hâlî olmamalıdır ki e'âzım-ı muktaziyât-ı dîniyyeden olan Halîfe-i rûy-ı zemîne meyl ü inkıyâd vecîbesi oralarda dahı farîzadan bulunmuş olsun ve oraya ta'yîn buyrulacak me'mûra elzem olan taraf-ı Devlet-i Aliyye'den kendüsüne çizilen hatt-ı hareketi tecâvüz itmeyerek her bir fi'l ve hareketinin netâyic-i melhûzasını arîz, amîk der-pîş-i mütâlâa birle mizâc ve ihtiyâc-ı mevki'iyeye göre ârzû-yı devletin üslûb-ı hakîmâne ile merkez-i matlûba îsâline muktedir olabilecek kadar ma'lûmâtı bulunmasıdır.

Çâkerleri elsine-i Şarkıyyeden Arabî ve Fârisî ve Türkî lisânına ve oldukça Fransız zebânına âşinâ bulunduğuma ve on seneden mütecâviz hıttâ-i Irâk'da umûr-ı tahrîriye ve mâliye ve mülkiyede ibrâz-ı hüsn-i hıdmet iderek Türkistân ve Tataristân ahâlîsi mütehayyizânıyla ihtilât ve

irtibât hâsıl eylediğime mebnî onların mizâc ve efkârlarına kesb-i ma'lûmât etmişimdir. Ve hattâ Bağdâd Vâlîsi sâbık devletlü Takiyyüddîn Paşa hazretleri zamânlarında Bombay Şehbenderliğine tasavvur buyruldu ise de fakat ne çâre ki ma'âş-ı mevcûduyla Bombay gibi bir şehir-i şehîrde metbû'-ı mufahhamımın dil-hâh ve saltanatına lâıyk ibrâz-ı hays ü haysiyyet nâ-kâbil idüğünü hiss ve idrâk eylediğimden bi'z-zarûre irâ'e-i muvâfakate muvaffak olamadım idi. Ve bu kadar makâlât ibrâzıyla tasdî'a olan cesâretim hâşâ tezkiye-i nefis için olmayup devlet ve milletim uğrunda fedâ-yı rûh idercesine ibrâz-ı hüsn-i hıdmet ve sadâkatle istihsâl-i âferîn mekâsıdı içündür ve iş'ârât-ı çâkerânem muvâfık-ı hâl ve maslahat olduğı ve vâsıta-i telgrafla huzûr-ı âsafâneleri şerefine mazhariyyet-i nâçîzâneme müsâ'ade buyrulduğı hâlde ta'yîn buyrulacak me'mûrun vezâ'if-i mahsûsasıyla menâfi'-i hâliye ve âtiyesini arz ve îzâh itmek emr-i müşkil değildir ve murâd-ı çâkerânem istihsâl-i me'mûriyyet olmayup ancak nev'-i beşer iktidâr ve mu'âvenetinin her bir noktasından hem cinsine ve husûsuyla sâyesinde yaşadığı devlet-i metbû'ası umûruna mukayyed görünüp eser-i hıdmetini ibrâz itmek bâ'is-i sa'âdet ve füyûzât-ı dâreyn olduğunu bildiğim için bu kadar tasdî'a cür'etle iktifâ eyledim. Ol bâbda ve yine emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 11 Muharrem, sene 89 ve fî 9 Mart, sene 88

Mersinden
Bende
Kâ'im-makâm-ı Mersin
[Mühür]
(Abdülkâdir Kemâlî)

Hicri: 11 Muharrem 1289 / Miladi: 21 Mart 1872

BOA, HR. SYS, 1955/44

Cenâb-ı Hakk ve feyyâz-ı mutlak hazretleri şevketlü kudretlü mehâbetlü azametlü padişah-ı bahr u berr ve şehin-şâh-ı tebe‘a-perver, veliyy-i ni‘met-i âlem sebep-i âsâyîş-i ümem efendimiz hazretlerini:

Mede'd-duhûr ve'l-ezmân erîke-pîrâ-yı şevket ü şân ve atabe-i aliyye-i gîtî-sitânîlerin melce' ve melâz-ı âlemiyân buyursun. Âmîn bi-hümeti Seyyidi'l-mürselîn. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye -*ebkâha'llâhü* te‘âlâ *ilâ yevmi'l-kıyâme*- mâlik olduğu memâlik-i fesîhatü'l-mesâlikin hükûmet ve saltanatını hâiz olduğu gibi padişâh-ı Âl-i Osman – *ekâmelâhü kavâime saltanatihî mâ dâre'd-deverân*- Halîfe-i rûy-i zemîn ve imâmü'l-Müslimîn bulunduğu cihetle melce' ve muktedâ-yı kâffe-i muvahhidîn olduğundan kürre-i arzda bulunan bi'l-cümle ehl-i îmânî himâye ve üzerlerine vâkı' olan tasallut-ı a‘dâyı ref' ve izâle vazîfe-i nazîfesinden olduğu cümle nezdinde ma‘lûm ve musaddak ve Devlet-i Aliyye'nin şân ve şevketi ve a‘dâsı üzerine galebe ve mikneti zîr-i tâbiyyet ve himâyet-i seniyyesinde bulunacak ahâlî-i İslâmiyyenin kesreti nisbetinde mütezâyid olacağı muhakkaktır. Bundan başka adüvv-i kadîm-i devlet olan Rusya maksad-ı ma‘lûmunu husûle getürmek için her dürlü desâyise teşebbüs eylediği gibi Hind üzerinden İngiliz'i tehdîd itmek ve Türkmen vâdisinden giderek İran'ı zabt ile Memâlik-i Mahrûsa'nın etrâfını kuşaltmak efkâr-ı bâtılasıyla evvelâ Buhara Hânlığı'nın birçok mahallini istîlâ ve ba‘dehû Hive ve Hokand hânlıklarını mahv ü ifnâ ve oralarda mutevattın olan ahâlî-i İslâmiyyeye ta‘rîf-i nâ kâbil ezâ vü cefâ etmiş ve bundan böyle dahî edeceği fenalıklar sevâbıkı delâletiyile anlaşılmaqda bulunmuş ve bundan bi'l-âhire ma‘âzallah Devlet-i Aliyye'ye ve Hind münâsebetiyile İngiltere'ye belki bi'l-cümle Avrupa devletlerine mazarrât-ı adîde isâbet edeceği melhûz bulunmuşdur.

İşte bu esbâba mebnî zîr-i cenâb-ı müstelzimü'l-felâh-ı Hilâfet-penâhiye ilticâ ile tasallut-ı a‘dâdan rehâ-yâb buyrulmak üzere bundan akdem Buhara Hükûmeti tarafından sefâretle bir kaç def‘a

mu'teber zevât i'zâm olunmuş ise de mes'ûlleri o vakit is'âf olunamadığından mahzûnen avdet etmişler ve muahharan Buhara emîrine vâkı' olan ihtâr ve iltimâs-ı bendegânem üzerine ammî-zâdem ve Buhara şeyhülislâmının mahdûmu Seyyid Abdülhayy Efendi dâîleri dahı Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye'ye gelerek hayli ikd[â]m ve gayret eylemiş ise de yine me'yûsen avdet eylemiş ve zât-ı kudsiyyet-simât-ı cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerinin taht-ı âlî-baht-ı Osmânîye bi'l-yümn ve'l-iclâl cülûs-ı meyâmîn-me'nûs-i cenâb-ı şehin-şâhîleri cümleye pek büyük ümidler vermiş olduğundan vatan-ı aslî-i bendegânem olan Asyâ-yı Vustâ ahâlîsine ve metbû'-ı mufahhamım olan Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin i'tilâ-yı şân ve azametine min gayr-i haddin hıdmet eylemek üzre ma'rûzât-ı atıyye-i bendegânemin pîş-gâh-ı dekâyık-iktinâh-ı cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerine arz ve takdîmini vecîbe-i zimmet addeyledim.

Bendeleri Buhara zâdegânından olduğumdan ol havâliye ma'lûmât-ı kâfiyem bulunması hasebiyle yakînen bilirim ki Rusya'nın pençe-i gadr ve esâretine geçen Buhara ve Taşkend ve Hokand ve Semerkand ile Hive ahâlî-i İslâmiyesinin bu belâlara giriftâr olmaları mahzâ yine Rusya tarafından beynlerine ilkâ olunan nifak-ı seyyiesiyle olup şimdilerde ise ahâlî-i merkûme buralara kesb-i ittilâ' iderek ittihâd ve ittifakları günden güne kuvvet bulmakda olduğundan taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyyelerinden bir himmet ve inâyet-i hayriyye bî-dirîğ buyurulur ise onbeş milyonu mütecâviz olan Türkistan ahâlî-i İslâmiyesi hem a'dâdan istihlâs olunur hem de cümlesi taht-ı tebe'ıyyet-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'ye alınur. İşbu maksad-ı hayr-mersadın serîan sâha-nümâ-yı husûl olmasîçün hâtır- güzâr-ı kemterânem olan çâreler ber-vech-i âtî arz ve tezbîr olunur: Afganistan ahâlîsi fevka'l-hadd gayûr ve cesûr ceng-âver oldukları gibi Afgan Emâreti'nin bu günkü günde esliha-i cedîde ile mücehhez yüz binden ziyâde asâkir-i mu'alleme sevkına iktidârı olduğundan me'a havâli-i Buhara ahâlîsinin tebe'ıyyeti ve

Afgan'dan Buhara'ya mu'allim ve zâbit irsâliyle pek az müddet zarfında Buhara'nın asâkir-i gayr-ı muntazaması dahı taht-ı intizâma alınarak iki milyondan ziyâde olan Buhara ahâlîsinden dahı yüz bine karîb asâkir-i muntazama tertîb ve Afgan tarîkıyla esliha-i cedîde celb edilebilir. Bu ittifâka Kaşgar Emâreti dahı dâhil olduğu sûrette emâret-i müşârun-ileyhâ dahı yüz bin asker sevkına muktedir olduğundan bir kuvve-i kesîre hâsıl olarak Rusya'nın ise şimdiye kadar yed-i istilâsına aldığı Taşkend ve Hokand ve Semerkand ve Hive memâlikinde ancak yirmi bin askeri bulunabildiğinden Rusya asâkirini memâlik-i mezkûreden kolaylıkla tard ve teb'îd ve çöllere vesâir mevâkı'a yapmış olduğu kuyu ve istihkâm ve karagol-hâneleri hedm ve tahrîb ile fî mâ ba'd memâlik-i mezkûre Rusya'nın istilâsından te'min edilmiş olur.

Bir ciheti Afgan ve bir ciheti İran'a müntehî olan Belûcistan Emâreti Bahr-i Muhît-i Hindî sâhilinde bir hükûmet-i sagîre-i müstakille olup evâmir-i seniyye-i Hilâfet-penâhîlerine ez her cihet inkıyâd edeceği cihetle te'yid-i esâs-ı dîn-dest ve te'yîd-i bünyân-ı Hilâfet ve devlet niyyet-i hâlisasıyla teşebbüs edilecek tedâbir lisân-ı münâsib ile tefhîm olunarak lede'l-îcâb taraf-ı saltanat-ı seniyyeden hükûmet-i mezkûre sevâhilinden bir iskele zabtıyla mahâll-i sâlifetü'z-zikre sâhilden bir tarik küşâdına hükûmet-i mezkûre muvâfakat edeceğini ve bu cihetle emâret-i mezkûreye esliha ve mühimmât-ı sâire kolaylıkla celb olunabileceğini kaviyyen ümid iderim. Bundan sonra Hokand ve Taşkend ve Semerkand ve havâlisi kemâ fi's-sâbık Buhara'ya ve Hive memâliki ile gâyet ceng-âver ve şeci' olan Türkmen aşâyiri Afganistan'a ilâve olunarak Kaşgar ile üç büyük emâret teşkiliyle emârât-ı mezkûre zîr-i tebe'iyet ve himâyet-i Saltanat-ı seniyyede bulunur ve cânib-i seniyyü'l-cevânib-i Devlet-i Aliyye'den dâima bunların ittihâd ve ittifâkına ve umûr-ı mülkiye ve askeriyece terakkîlerine nezâret buyurulur ise günden güne kesb-i kuvvet ve lede'l-îcâb Kafkasya ve Dağıstan ve Çerkesistan taraflarına hücum iderek Karadeniz'in ekser sevâhili Devlet-i Aliyye'nin yed-i zabtına geçmek suhûlet kesb edeceğinden Devlet-i Aliyye-i

Osmâniyye her vechile Rusya desâyisinden emin ve dâima Rusya aleyhine tehdîdini ikâ'a muktedir olur. Cülûs-ı meyâmin-me'nûs-ı cenâb-ı şehin-şâhilerini mübeşşir olmak ve vesâyâ-yı mesrûdeyi hâvi ve ittifâkı âmir bulunmak üzere Afgan ve Buhara ve Belücistan Emâretlerine birer kıt'a nâme-i hümayûn-ı cenâb-ı Hilâfet-penâhîleri ısdâr ve funûn-ı askeriyye ve ma'deniyyât usûlüne vâkıf bir bendelerine tevdî'an ve oralarca müşkilâta tesâdüf olunmamak üzere ma'iyetine ol havâli zâdegânından kemterleri gibi bir bendelerini tevfikân mezkûr üç emârete irsâl ve tisyâr buyurulur ise bi-mennihi te'âlâ müddet-i kalîle zarfında merâm-ı kâffe-i İslâm olan husûs-ı meşrûh vücûd bulur. Hâl-i hâzır icâbınca şimdilik me'mûr-ı mahsûs irsâli uyamaz ise nâme-i hümayûn-ı cenâb-ı mülûkânelerinin çâkerlerine tevdî'ân irsâlinde dahı fevâ'id-i kesîre husûle geleceği ve Bombay şehbenderleri şimdiye kadar bu yola kat'â atf-ı nigâh itmediklerinden mezkûr şehbenderliğe Türkistan ahâlîsiyle muhâbere ve mu'âmeleye muktedir ve ahâlî-i mezkûre nezdinde nüfûz ve haysiyete mâlik bir bendelerinin ta'yini dahı husûl-i matlaba küllî hıdmet edeceği der-kârdır. Bu husûsda Buhara ahâlîsinin [i]ttifâkı ber-kemâl olup Buhara Emiri Muzaffer Hân dahı her vechile evâmir-i Hilâfet-i uzmânın tenfîzine âmâde olduğunu kaviyyen bilirim. Bendeleri o taraflarda bulunduğum hengâmda sâlifü'z-zıkr hânlar ile dâima görüşüp mütâla'ât-ı sâlifenin müzâkeresinden hâli olmadığımız gibi sûret-i ticaret ile bu cânibde bulunmaklığım dahı mücerred vatan ve dindaşlarımın cây-i selâmete ihrâcına hıdmet ve bu bâbda saltanat-ı seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhîlerinden istid'â-yı himâyet ve mu'âvenet husûsuna Buhara Emâreti tarafından me'mûriyetime mübtenî idüğü ve bendelerinin gerek Buhara emîrine münâsebetim ve gerek oralarca min gayr-i haddin derkâr olan i'tibâr-ı kemterânem ne mertebede bulunduğu nezd-i çâkerânemde mahfûz olan evrâk-ı resmiye müeddâsından ma'lûm olacağı gibi seksen târihine kadar Memâlik-i Mahrûse ile ticâret yolunu ol taraf ahâlîsi bilmezler iken târih-i mezkûrda bendeleri ticâret yolunu aşarak sâye-i seniyye-i cenâb-ı şehin-şâhilerinde Tüccâr-ı Hayriye silkine

dehâletle berât-ı âlî-şân istihsâline muvaffak olup el-hâletü hâzihî Buhara ve Hive ve Hokand ve Kaşgar cihetlerinden tüccâr âmed-şüd itmekde ve ticâret tevessü' eylemekde olduğu muhakkaktır. Buhara ve Kaşgar ve Hokand ve Hive ve Afgan ve Türkmen ve Belücistan ahâlîsi kâffeten ehl-i İslâm ve Sünnî ve Hanefî olup beynlerinde din ve mezhebce ihtilâf olmadığı ve Rusya'dan gördükleri tasallut ve cefâdan ittifâksızlığın seyyi'esini anlayup ittihâda âmâde oldukları ve herhâlde evâmîr-i seniyye-i Hilâfet-penâhîlerine itâ'atla can ve mallarını fedaya hazır buldukları cihetle taraf-ı Devlet-i Aliyye'den akçe ve asker irsâline hâcet olmayup pey-der-pey muallim ve zâbit i'zâmı kâfi olduğundan bu yüzden hazîne-i Devlet-i Aliyye'ye kat'â mazarrat olmadıktan başka ilerüde fâide-i külliyesi olacağı muhakkaktır. Rusya'nın Asyâ-yı Vustâ'da kuvveti tezâyüd etdikce İngiltere'nin Hind müstemlekâtı ve İran memâliki dahı o nisbetde muhâtaraya bir sedd-i metfn olacağından bu bâbda İngiltere ve İran devletlerinin muvâfakatıyla eşyâ-yı lâzimenin Hind yâhûd İran tarîkıyla celbi mümkün olabilir. Bu bâbda İngiltere veya İran'ın muvâfakatı istihsâl olunmasa bile ânifen arz olunduğu üzere Belücistan Hükûmeti'nin muvâfakatı kaviyyen me'mûl olduğundan o sûretle maksada vusûl müyesser olur. El-hâsıl evvel-i emirde cânib-i âli-i Hilâfet-i uzmâlarından emârât-ı mezkûreye nazar-ı iltifât ile vesâyâ ve nesâyih-i lâzimenin vâsıta-i münâsibe ile tebliği ehemm ve elzem olup her ne kadar şu zamanda meşâgil ve gavâ'il-i saltanat-ı seniyyelerinin kesreti ve zât-ı melâik-simât-ı hazret-i şehin-şâhilerinin gavâ'il-i hâzırının sür'at-i def'-i çâresinin istihsâli ile iştigâlleri müselleme ve meşhûd ise de husûs-ı ma'rûz-ı bendegânem dahı gavâ'il-i mevcûdenin def'i için ittihâz olunacak ve esâs-ı Hilâfet ve Saltanat-ı Osmâniye'yi tahkîm edecek tedâbir cümlesinden bulunduğundan "*El-hayru lâ yu'ahhar*" mısdâkınca hemân icrâ-yı îcâbına müsâ'ade-i merâhim-âde-i hazret-i pâdişâhileri bî-dirîğ ve erzân buyurulmak bâbında ve kâtube-i ahvâlde emr u fermân şevketlü, mehâbetlü, azametlü, kudretlü, veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz pâdişahımız, efendimiz hazretlerindedir.

Nûr-ı Osmâniye Caddesi'nde mukîm
Tüccâr-ı Hayriye kullarından ve
tebe'a-i Devlet-i Aliyye'den
Buharalı Hacı Osman bendeleri.
[Mühür]

Hicri: 10 Cemaziyevvel 1294 / Miladi: 23 Mayıs 1877

BOA, HR. SYS, 4/32

73

Atûfetlü efendim hazretleri,

Rusya müslümanlarının bundan böyle intihâb edecekleri imâmların Rus lisânına âşinâ olmaları ve Rus mekteplerinden matlûb derecede şehâdetnâme ahzetmiş bulunmaları bundan iki sene evvel sâdır olup mer'iyet-i ahkâmı bu seneden i'tibâr olunan bir emirnâme-i imparatorî iktizâsındandır. Zâhiren tabî'i gibi görünen işbu karârın mevki'-i icrâyâ vaz'ı hakîkatte Rusya müslümanlarına bir âfet-i azîmdir ki gâyeti her türlü mütâla'a ve mülâhazadan vârestedir. İşte bunun gizlediği fikr-i hakîkîyi ol vakit derk birle ister istemez ahkâmına tevîkan ve fakat esâs-ı diyâneti muhâfazaten hareket itmek maksadıyla müstakillen Müslümanların taht-ı idârelerinde olmak şartıyla bir İslâm dârü't-ta'îmî (akademi) küşâdına dâ'ir beynlerinde müzâkere itmek için "Nijni Novgorod" panayırında Ahmed Beg Hüseyin Ak'ın taht-ı riyâsetinde a'zâsı Bahçesaray gazetesi muharriri İsmail Gasprinski ve ağniyâdan Moskovalı İrzin Sâlih Bey ve Hân Kirmanlı Abdülveli Roşof ve Hayrullah Bey Gastrof ve Akçurniler Hasan ve Ramborki ve tüccardan Muhammed Can Şeripof ve daha sâir ba'zı zevât-ı mu'tebereden mürekkeb bir cemiyet-i İslâmiye akd-i meclis-i meşveret etmiş ise de iş bu emr-i imparatorînin târih-i infâzı 1891 senesi olduğundan ve o zamana değin ta'dîl ve tağyîri veyâ külliyyen mevki'-i icrâdan sükûtu ihtimâl dâ'iresinde add edildiğinden meclisce bir sûret karargîr olmaksızın

cem'iyet dağılmıştır. Hâlbuki sene-i hâliye-i mezkûreden i'tibâren karâr-ı vâkı'ın hüküm-fermâ olacağı çend mâh akdem gazetelerle i'lân kılınarak bu bâbda bir gûne şekk ve şübheye artık mahal kalmamış ve çâr-nâ-çâr karâr-ı mezbûra mutâva'atdan ve böyle bir mekteb-i âlî küşâdı sayesinde bütün bütün pençe-i adüvvü dîn-i mübîn-i İslâm'a düşmemek çâre-i münferidânesinden gayri şimdilik bir girizgâhları dahı bulunmamış olmağla tekrâr ictimâ' ve sûret-i ma'rûzayı ihtiyâr fikrine ittibâ' eylemeleri zarûrî görünür, ancak bu yolda vukû' bulacak olan mürâca'atlarının devlet-i metbû'aları nezdinde ne derece rehîn-i kabûl olup olmayacağı dahı mechûlâtandır. Şu kadar var ki akdemce neşrolunmuş olan mezbûr karârın İslâmiyetce muzırr olduğu ser-riştesiyle mevkı'-i icrâya adem-i vaz'ı istirhâmı için Kazan'dan Petersburg'a gelerek imparator hazretlerine arzuhâl takdîm etmiş olan iki müslüman meb'ûsunun cevâb makâmında polis ma'rifetiyle mahallerine iâde edilmiş oldukları ve ba'demâ bu misillülerin vürûduna müsâade olunmaması hakkında müşârun-ileyh hazretleri tarafından emr olduğu dahı mervîdir. Rusya Devleti'nin teşebbüsât-ı vâkı'a ve icraât-ı meşrûhasına çığır açan Rusya'da bulunan müftiler olsa gerekdir. Çünkü bunlar doğrudan doğruya hükûmet tarafından nasb ve ta'yîn olup kendülerinin sıfat-ı rûhâniyeyi hâ'iz olmağa şer'an sâlih ve ilmen kesb-i liyâkat etmiş fukahâdan olup olmamaları aslâ nazar-ı i'tibâra alınmayup, ancak hükûmetin intihâb-kerdesi ve i'timâdını kazanmış pişvâ-yı dalâleti daha ziyade müste'id ekseriyetle bir takım cühelâ ve süfehâdan âdemler imiş. İşte bu misillü kâselîs-i adû-yı ekber-i İslâm olanların menfaat-peres ve perestiş-ikbâl olacaklarından hasm-ı dîn ü cân olanlara bile velev ki mugâyir-i ahkâm-ı Kur'âniye olsun bi'l-cümle tebligât-ı garazânesine tamâmen ser-fürû-yı inkıyâd ve itâ'atde bulunacaklarından ve makâm-ı akdes-i Hilâfet-i uzmâyâ habl-i metîn şer'-i şerîf ile vaktiyle her nasılsa rabt edilememelerinden bî-çâre Müslümanlar bugünkü günde çocuklarına Rusçayı ta'lîme ve umûr-ı dîniyelerini yine Rus terbiyesinin yetiştireceği bir takım mürebbî ve imamlara terke mecbûr olmuşlar ve cehâlet ve

sefâlet içinde gümrâh-ı hakikat ve diyânet idercesine âkıbeti vahîm bir tarîk-ı sakîme sevke başlanmışlardır. Gerçi Semerkand ve Buhara medreselerinde tahsîl-i ulûm ile tezyîn-i zât ve kemâlât etmiş ve hakikaten şâyân-ı tevkîr ve hürmet bir hayli kuzât mevcûd ise de hemen cümlesi Rus lisânını tahrîr ve kırâ'atte bî-behre olduğundan ve karâr-ı mezbûrun bunlara dahî şumûlü bulunduğundan ilerüde ulûm-ı şer'ıyyeye vukûflu kâdîlar dahî bulunmayacağı ve binâen- aleyh zulmet-i cehâlet baştan aşağı istîlâ edeceği cihetle bu yüzden hâsıl olacak netice-i müte'ellime ve müte'essire şimdiden şâyân-ı dikkatdir. Rusların ehl-i İslâm'a karşı bir iki asırdan beri ittihâz eylemiş olduğu meslek ancak tedricen ve usûlen derece-be-derece âlem-i İslâmiyeti tazyîk ve hudûd-ı Osmâniye, İslâm ile meskûn Rus memalikinden girildikçe tebe'a-i Müslime haklarında cevr ve tavrını o nisbetde artırarak çenber-i âhenîni dahî dîk eylemekden ibâret olduğundan bu kerre dahî e'imme ve kuzât ve mekâtib-i ibtidâ'ıye-i İslâmiye haklarında asrımızın tahammül ve müsâade itmeyeceği ahvâli revâ görerek icrâya mübâderet eylemiştir. Yine bu kabîlden olarak ve teşebbüsât-ı ta'assubânesine pîşdâr iderek akdemce salât-ı vitrde kırâ'at olunan ed'ıyye-i me'sûreden (*inne azâbeke bi'l-küffâri mülhık*) cümle-i mübârekesinden tayy vukû' bulduğu gibi çend mâh akdem Kazan'da bundan bir asır evvel tab' ve temsîl edilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'in tekrar tab'ına teşebbüs olunduğu sırada Rusya mezâhib Nâzırı Mösyö Papidonozof ve muâvini Mösyö Sabler ve ahîren Kazan Dârülfünûnu edebiyât-ı şarkıyye muallimi Mösyö İzmirnof taraflarından olunan mürâca'at üzerine (*kulyâ eyyühel kâfirân*) ve daha bazı küffâra müte'allık âyât-ı beyyine-i Kur'âniyye'nin tab'ı tasvîb olduğundan tab' ve temsîlinden zarûrî sarf-ı nazar kılınılmış ve bu da "Varsova'da Katoliklerin dûçâr olmuş oldukları tazyîkden dolayı orada Dolmanof nâm râhibin Kur'ân-ı Azîm'de küffâra dâ'ir bir hayli âyât-ı celîle mevcûd idüğünü i'tirâz kılıklı ve fakat garaz yollu işâ'a eylemesi üzerine hükûmetin nazar-ı dikkatini birinci def'a celbe bâdî olmuş ve ol vakit ekmiş olduğu tohum-ı habâsetin semeresi aradan çok zamân mürûr

itmeksizin ser-nümâ-yı zuhûr olmaya başlamıştır. Hükûmete atfedilen böyle bir niyet böyle bir cür'etin ahâl-i Müslime üzerine ne derece sû-i te'sîr hâsıl edeceği müstağnî-i arz ve beyândır. Geçenlerde Orenburg müftüsü Petersburg'a gelüp bu bâbda vukû' bulan mürâca'atı üzerine niyet-i mezkûreden sarf-ı nazar kılındığı istihbâr kılınmış ise de henüz hakikat-i hâle kesb-i ittılâ' edilememiştir. Ahâlisini Ruslaşdırmak azm-i kavîsinde olarak harekât ve icrâat-ı dâhiliyesinde külliyen serbest bulunan Rusya Devleti kâffe-i teşebbüsâtında en evvel pîş-i nazar-ı mütâla'asına İslav ve Ortodoksluk gibi iki büyük menfa'at-i siyâsiye ve mezhebiyesini vaz' ile onların icâbâtına tâbi' olmağı üss-i harekât ve muâmelât itihâz eylemiş olduğundan fırsat buldukça programını icrâdan geri durmayacağı bedfih'dir. Hattâ İslâm'ın kesretle bulunduğu Kazan şehrinde (*Sen Gori*) nâmında bir ruhbân cem'iyeti mevcûddur ki Rusya Müslümanları içinde Hıristiyanlığı neşr edebilmek çârelerini taharrî ile meşgûldür. Bu bâbda misyonerler yetiştirmek için mahsûs bir mektep de küşâd eylemiş ve Kazan'da ruhbân dârü't-ta'limi gibi bu mektebde dahı miyânelerinde neşr-i dîn edecekleri akvâm-ı muhtelifenin lisânlarını tahsîl ve dağıtacakları kütüb-i mezhebiyeyi işbu lisânlara nakl ve terceme ile meşgûl buldukları muhakkaktır. Bir de mescid ve câmi' mes'elesi vardır. Rusya'da mescid inşâsı ba'zı şerâ'it tahtındadır. Ez-cümle meselâ her iki yüz hânede bir mescid binâsı ve bunun cihât-ı erba'ası lâ-ekall 20 arşın kadar hâlî bulunması ve şâyân-ı dikkat ve hayret olan madde ise bir mescidin binâsına mübâşeretten evvel o mahallin veyâ nâhiye ruhbân meclisinin müsâadesini istihsâl lâzımdır ki şâyed oralar Hıristiyan ahâlisince dîn-i mübîn-i İslâm'a bir eser-i inhimâk hiss olunur ise orada mescid inşâsına muvâfakat olunmamak ve aksi takdîrinde me'zûniyet i'tâ kılınmak keyfiyetidir. Saratof'da akdemce hükûmet ya'nî ruhbân meclisi tarafından kapatdırılmış beş mescid miyânında bir asır kadar kıdemlisi bulunup sebab-i sedd ü bendi müteveffâ İmparator Nikola zamanında cebren Hıristiyan edilmiş olan o civârda mutavattın bir Mecûsî tâ'ifesinin ahîren şeref-i İslâm ile müşerref olarak kendülerini Müslüman

tanıtdırmak husûsundaki ısrârları imiş. Hattâ o taraf köyleri ahâlî-i Müslimesinin mesâcid-i ma'rûza hakkında verdikleri istid'â burada senatoya havâle olunmuş ve henüz netîcesi ma'lûm olmamıştır.

İki bine karîb ahâlî-i Müslimesi bulunan Petersburg'da bir mescid inşâsına ve aralarında i'âne cem'ine teşebbüs olunmuş ise de bu ahâlînin ekseriyet üzere fukarâdan olmaları hasebiyle ancak bir kaç bin ruble toplanabilmiş ve hâlbuki mesârif-i inşâ'îye iki yüz bin rubleye muhtâc olduğundan hâlâ bir şey vücûda gelmemiştir. İstidlâ'ât-ı ma'rûza-i ahkarânemin mübârek ve mukaddes hâk-i pâ-yi şevket-ihtivâ-yi velî-ni'met-i bî-minnet-i pâdişâh-ı Hilâfet-penâh efendimiz hazretlerine arzı müsterhamdır. Ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 25 Receb, sene [1]308 ve fî 22 Şubat, sene [1]306

Petersburg Sefâret-i Seniyyesi Müsteşârı

Bende

[Mühür]

(Ali İhsân bin Mehmed)

Hicri: 25 Receb 1308 / Miladi: 6 Mart 1891

BOA, Y. PRK. EŞA, 13/14

74

Mâliye Nezâreti

Kalem-i Mahsûs Müdiriyeti

Altıncı Şube

Aded

*Asyâ-yı Vustâ'dan celb olunacak
pamuk tohumlarının gümrük resminden istisnâsı
hakkındaki madde-i kanûniyyenin esbâb-ı mûcibe lâyihası.*

Amerika pamuk tohumunun memleketçe te'mîn edeceği menâfi'a ve esâsen bunların memâlik-i Osmâniye'de ta'mîmi matlûb olmasına binâ'en pamuk mahsûlünün teksîr ve ıslâhına ve hâricden tohum

celbinden istiğnâ husûlüne kadar numûne tutularak matlûba muvâfık olarak vürûd edecek Amerika pamuk tohumlarının bilâ-resm imrârı ol bâbdaki karar iktizâsındandır. Asyâ-yı Vustâ'da hâsıl olan pamuk tohumlarının hâ'iz olduğu evsâf sebebiyle Amerika pamuk tohumlarına müreccah olduğu cihetle Doyçe Oryanişe Pomuel Gezelşaft şirketi tarafından Asyâ-yı Vustâdan celb olunacak pamuk tohumlarının da gümrük resminden istisnâsı şirket-i mezkûre tarafından istid'â olunmasıyla bu tohumlardan memleketimizce ne derecelerde istifâde me'mûl olduğunun tedkîk ve ta'yînine lüzûm görülmüş idi.

Bu bâbda Adana vilâyetinden i'tâ olunan ma'lûmât ve îzâhâta nazaran Asyâ-yı Vustâ'dan tohum celbi Adana'da pamuğun cinsini ıslâh ve el işi yerine makineyi ikâme iderek ucuz ve çok istihsâl itmek maksadına ma'tûf olduğu anlaşılıyor Zîra yerli pamuk tohumu mahsûlünün kozası kapalı ve sapı kısa olmasından nâşî pamuğun kozasından makine vâsıtasıyla tefrîkı kâbil olamayarak amele ma'rifetiyle ve el ile çıkarılması lâzım gelmekte bu da fazla masraf ihtiyârını îcâb itmektedir. Gerçi Amerika tohumunun mahsûlü uzun saplı olduğu cihetle pamuğu kozasından kendiliğinden çıkar ise de bu hâlde de kozasından ayrılan pamuğu toplamak için tarlanın mikdâr-ı kâfi amelenin işe muntazır olarak hâzır bulunması iktizâ idüp Adana'da bunun kâbil olmadığı ve hâlbuki Asyâ-yı Vustâ tohumunun mahsûlü hem sapının uzunluğu cihetinden hem de açılmayıp pamuğunu muhâfaza eden kozadan makine vâsıtasıyla tefrîka kâbiliyeti noktasından Adana için elverişli olduğu vilâyet-i müşârun-ileyhânın cümle-i iş'ârâtından olduğu gibi Ticâret ve Zirâ'at Nezâreti'nin mütâla'ası da bu tohumların Adana vilâyeti mahsûlât-ı zirâ'ıyyesi miyânında bir mevki'-i mümtâz ihrâz etmiş olan pamuk mahsûlünün ıslâh ve tezyîd-i nefâset ve kıymeti için mûcib-i fevâid olacağı merkezindedir.

Memleketimiz esâsen bir zira'at memleketi olmak münâsebetiyle mahsûlât-ı arzıyyenin te'mîn-i nefâset ve tezyîd-i kıymeti için lâzımü'l-

isti'mâl olan vesâ'it hakkında teshîlât-ı mümkinе ibrâzı muktezi bulunmuş ve Asyâ-yı Vustâ pamuk tohumlarının zirâ'at ve ticâret-i memleket için bâ'is olduğu menâfi' tedkîkât-ı vâkı'a neticesinde tezâhür etmiş olduğundan bunların idhâl ve isti'mâlini teşvîk ve terğîb için gümrük resminden istisnâsı münâsib görülerek ol vechile tanzîm kılınan mâdde-i kânûniyye takdîm kılınmıştır. Ümîd ideriz ki îzâhât-ı mesrûdeye binâ'en hey'et-i aliyyeleri mâdde-i mezkûreyi tasdîk ider.

Hicri: 1 Receb 1330 / Miladi: 16 Haziran 1912

BOA, MV, 166/8_2

75

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Meclis-i Vükelâ ve Ma'rûzât Kalemî

Kânûn Lâyihası

Vüstâ Asya'dan celb ve memâlik-i Osmâniyye'ye idhâl olunan pamuk tohumları da Amerika pamuk tohumları gibi gümrük resminden ma'füvdür.

Bu kânûnun icrâsına Mâliye Nâzırı me'mûrdur.

Meclis-i Umûmî'nin küşâdında kânûniyyeti teklîf olunmak üzere bu lâyiha-i kânûniyyenin muvakkaten mevki'-i mer'iyete vaz'ını ve kavânîn-i devlete ilâvesini irâde iderim.

Fî 2 Rebî'ü'l-âhır, sene [1]331 / Fî 26 Şubat, sene [1]328

Mâliye Nâzırı

İmzâ

M. Rif'at

Sadrazam

İmzâ

Mahmûd Şevket

İmzâ

Mehmed Reşâd

Hicri: 25 Rebiülahir 1331 / Miladi: 11 Mart 1913

76

287

26 Zi'l-hicce, sene 1337

22 Eylül, sene 1335

Mazbata

Şurâ-yı Devlet Mâliye ve Nâfi'a Dâ'iresi'nden tanzim ve Hey'et-i Umûmiye'den tezyîl olup melfûflarıyla beraber miyâne-i bendegânemizde mütâla'a olunan mazbatalarda der-miyân olunduğu vechile merkezi Der-sa'âdet'de olarak memâlik-i Osmâniye, Türkistan, Kafkasya, İran mahsûlâtını Garbî Avrupa ma'mûlâtı ile mübâdele itmek ve bi'l-hâssa pamuk ve petrol ticâreti ve her nev' idhalât ve ihrâcât ve komisyon muâmelâtı ile iştigâl eylemek üzere doksan sene müddetle ve altıyüz altmış bin lira sermâye ile "Beyne'l-milel Petrol ve Pamuk Ticâreti Osmanlı Anonim Şirketi" ünvanıyla da'vâ vekîllerinden Hemayak Hüsrevyan Efendi ve rufekâsı tarafından teşkîli istid'â olunan şirketin nizâmnâme-i dâhilî lâyihası mündericâtı muvâfık bulunmuş olmağla şirket-i mezkûrenin teşkîline âid mu'âmelenin ifâsı husûsunun Ticâret ve Zirâat Nezâreti'ne havâlesi bi't-tezekkür sâlifü'z-zikr mazbata ve melfûfu bu bâbda tanzim olunan irâde-i seniyye lâyihası ile beraber arz ve takdîm kılınmağla kâtibe-i ahvâlde.

İrâde-i Seniyye

Merkezi Der-sa'âdet'de olarak nizâmnâme-i dâhilîsinin birinci mâddesinde muharrer husûsât ile iştigâl itmek üzere altıyüz altmış bin lira sermâye ve doksan sene müddet ile "Beyne'l-milel Petrol ve Pamuk Ticâreti Osmanlı Anonim Şirketi" ünvanı altında da'vâ vekîllerinden

Hemayak Hüsrevyan Efendi ve rufekâsı tarafından bir şirket teşkiline Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararları ile ruhsat verilmiştir.

Bu irâde-i seniyyenin icrâsına Ticâret ve Zirâ'at nâzırı me'mûrdur.

Hicri: 26 Zilhicce 1337 / Miladi: 22 Eylül 1919

BOA, MV, 251/107

E K

BELGELERİN REFERANSLARI

DEFTERLER			
Defter Adı	Nu.	Hüküm Nu.	Sayfa
Mühimme	7	2721	
	7	2723	
	21	465	
	21	598	
	21	716	
	24	421	
Name-i Hümayun	4	1	
	6	80	
	6	84	
	6	184	
	6	185	
	6	186	
	10	288	
	10	289	
	10	346	
	11	253	
Sicill-i Ahval	63		15-16

BELGELER		
Kodu	Dosya	Gömlek
HAT		723-B
		778
		16200
		32100-A
		32100-D
		36546
		36564
		36565-A
		36579
İ.DH		5839
		46753
		49220
		49343

BELGELER		
Kodu	Dosya	Gömlek
		49619
		1312 B/20
İ.HR		2206
		2283
		3467
İ.MMS		1331 R/19
İ.TAL		1325 Ş/32
C.HR		278
		1098
MV	141	72
	146	28
	163	36
	166	8
	251	107
A.AMD	92	81
A.DVN.MHM	22	86
A.DVN.NMH	6	7
	6	11
A.MKT.MHM	431	82
	463	67
	463	96
A.MKT.NZD	417	79
DH.EUM.ECB	20	36
DH.İD	61	2/6
HR.SYS	4	3
	4	8
	4	14
	4	25
	4	32
	1955	44
Y.EE	9	4
	42	79

BELGELER		
Kodu	Dosya	Gömlek
	91	3
	91	41
Y.PRK.ASK	40	41
Y.PRK.AZJ	50	33
	51	70
Y.PRK.BŞK	60	73
Y.PRK.EŞA	13	14
Y.PRK.HR	1	16
Y.PRK.M	1	37
Y.PRK.MŞ	4	91

Kodu	Numara
HARİTA TASNİFİ	108

İ N D E K S

İNDEKS

A

- Abbâs Mîrzâ, Şehzâde 22, 23
- Abdullâh Hân, Buhara Hânı 4
- 'a nâme-i hümayûn 4
- Abdurrahmân Dâdhâh, Kırgızların Reisi 98, 99
- Abdülazîz, Sultan 88, 89
- Abdülbâkî Beğ, Belh Hânı Muhammed Hân'ın elçisi 70
- Abdülhak Efendi 26
- Abdülhamid Hân II., Sultan 89, 104, 108
- Abdülhayy Efendi, Buhara Sefiri 120
- Abdülkâdir Kemâlî, Mersin Kaymakamı 119
- Abdülkâdir, Hamîdiye Mekteb-i Âlîsi'ne kayd olunan 100
- Abdülveli Royşof, Hân Kirmanlı 125
- Acem / A'câm 19, 66, 68, 69
- Adana 129, 130
- Vilâyeti 129
- Vilâyeti mahsûlât-ı zirâiyyesi 130
- Aden 84
- Âdil suyu 8
- Âdilcevaz kazâsı kâim-makâmı 112
- Afgan 121, 122, 123
- Emâreti 121
- Hâkimi 76
- kuvve-i askeriyesi 76
- zâbitânı 77
- 'dan muallim ve zabıt irsâli 121
- lı mu'teberân 76
- Afganistan 76, 89, 97, 99, 115, 122

- ahâlîsi 121
— emîrleri 117
- Afrika 109
Ağabânû-yı sefîd, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 66
- ahâlî-i Hokand 52
ahâlî-i İslâmiyye 7, 91, 101, 120
ahâlî-i müslime 76, 97, 109, 127, 128
ahidnâme-i hümâyûn 6
Ahmed Beg Hüseyin Ak 125
Ahmed Efendi, Beyrut Telgrafhânesi Müdürü 80
Ahund hazretleri, Sevad Hâkimi 76
Ak Mescid 77
akça 3, 4, 8, 25, 41
Akçurniler Hasan 125
al bârgîr re's, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 66
Al çapkun re's, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 66
- Ali Hân, Hokand Hükümdârı 50, 51
Ali İhsân bin Mehmed, Petersburg Sefâret-i Seniyyesi Müsteşârı 128
Ali Nusret Han, Encümen-i Teftîş ve Muâyene a'zâsı 108
Âlimcan el-Bârûdî Efendi, Kazan ulemâsından, medrese-i Muhammediyye müderrisi 114
Aliyyi'bn-i Ebî Tâlib, 4. Halife 74
altun / altun 47, 91
— ma'deni 91

Amerika pamuk tohumu 129, 130
Anapa 69
Anberî ve zerd, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 66
Andican / Andecan 77, 106
Arabî lisan 118
Arif Efendi, Telgraf Müdürü 80, 81
asâkir-i Çiniyye 90, 91
asâkir-i İslâmiyye 6, 83, 91
asâkir-i muntazama 121
Âsitâne
—i celîle 98
—i sa'âdet 65
—i sa'âdet-âşiyân, 8, 21, 57
—i şevket-âşiyân 27, 45
asker
— sevki 121
— ta'lîmi 42
Asyâ-yı Vustâ 86, 96, 116, 117, 120, 123, 129, 130
— pamuk tohumları 130
atâyâ-yı seniyye 40
Atebe
—i celîle-i hümayûn 100
—i Devlet-medâr 58
—i felek mertebe 13, 90
—i gerdûn-mertebe-i mülûkâne 38
—i seniyye 31
—i süreyyâ-kevkebe 46
Atebe-i Ulyâ 9, 19, 21, 56, 82, 98
atyye 60

- i seniyye 49
Âvîze, Buhara'dan Ravza-i Mutahhara'ya gelen hediye 9
Avrupa 42
— devletleri 120
— Hıristiyanları 76
Avusturya ve Macaristan 36
Aydın Vilâyeti 113
— Altıncı Tahrîr-i Musakkafât Komisyonu a'zâlığı 113
— Dördüncü Tahrîr-i Musakkafât Komisyonu a'zâlığı 113
Azak 8
— beği 3
— İskelesi 3, 4

B

- Bâb-ı Âlî 19, 21, 23, 45, 48, 54, 61
— Evrâk Odası 54, 105, 106
Bağdâd 65, 68, 69
— tarîki 69
Bahâeddîn Bay, Gulca ve Kaşgar beldesi a'yânından 100
Bahçesaray gazetesi 125
Bahr-ı Aral havâlîsi 115
Bahr-i Ahmer Kumandanlığı 84
Bahr-i Muhît-i Hindî sâhili 121
Bahriye Nezâret-i Celîlesi 84
Bahru'l-Muhît 18
Bâki Beğ 75
Başmuhâsebe 22
bâşport bkz.pasaport
Baysun Vilâyeti 75
Bedahşân 14

- Vilâyeti 73
- Bedbaht çölü 41
- Beğkulu Hân, Kaşgar Emîri Yakub Hân'ın oğlu 90, 94, 100
- beğlerbeği nasb u tayin 7
- Belh 14, 70, 73, 74
- Belücistan 123
- Emâreti 121, 122
- Hükûmeti 123
- Bengal 115
- berât 30
- Beyne'l-milel Petrol ve Pamuk Ticâreti Osmanlı Anonim Şirketi
131, 132
- Beyrut 78
- Telgraf hattı 80
- Beytu'llâhi'l-harâm 5, 56, 57
- Beytü'l-mâl 56
- Bombay 78, 118
- şebenderleri 122
- Şebenderliği 118
- Bombay* İngiliz gazetesi 75
- Buda mezhebli Çinliler 108
- Buhara 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 22, 23, 31, 41, 46, 60, 66,
69, 71, 74, 75, 76, 77, 106, 115, 120, 121, 122, 123
- ahâlisi 121, 123
- akmişesi 28
- beğleri 74
- cânibi 68
- Emâreti 123

- Emîri 115, 117, 120, 123
- Hâkimi 14, 23, 25, 27, 35, 47
- Hâkimi'ne hedaya-yı şahane 18
- Hânı 68
- Hânlığı 120
- hudûdu 69
- Hükûmeti 117, 120
- Hükümdârı 33, 34
- medreseleri 126
- sefîri 22, 28
- 'nın asâkir-i gayr-ı muntazaması 121
- 'ya mu'allim ve zâbit irsali 121

Buhârî-i Şerîf Şerhi Aynî 18

Buhârî Kırmızı, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya

93

Buk'ateyn-i Mübâreketeyn 16

Bû-Sa'îd Sultân bkz. Ebû-Sa'îd, Semerkand Hâmı

C

câmi'a-i İslâmiyye 20, 27, 38, 104

câmi'-i şerîf 22, 102, 108

Câmi'u'l-Kebîr 18

Câmi'u's-Sağîr 18

Câmi'u's-Sağîr fi'l-Fürû'îl-Hanefiyye 24

Câmi'u's-Sağîr Itâbî(?) 24

cebehâne 84, 89

cevâbnâme-i hümâyûn 21

Cevâd, Sadrazam 30

Ceyhun 74, 75
Cezâyir-i Garb 6
cezâire-i Kıbrıs 6
Cidde 106
Cihâd-ı Zu'l-âb 14
cizye 6
cülûs-ı mes'adet-me'nûs-ı hazret-i Hilâfet-penâhî 89, 96
cülûs-ı meyâmîn-me'nûs-i cenâb-ı şehen-şâhîleri 120, 122

Ç

Çağatay lisânı 109
Çârçû 77
çarha topu 42
 Çedvâr-ı(?) çini, Hokand hâkiminden padişaha gelen hediye 39
Çerkesistan 122
Çevçek 102
çift hayvânâtı bedeli 30
Çin 96, 101, 107, 109, 115
 — ahâlisi 106
 — Devleti 96
 — İmparatorluğu 102
 — lisân ve âyîn-i dînini 97
 — şekerleri 108
 —i Mâçîn 41
 Çinli/ler 41, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 103, 108
 — hatip efendi 108
 — imam efendi 108
 — İslâm çocukları 108

Çînî kâse 19

Çin-kârî çay takımı sandık, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim
olunan eşya 93

Çin-kârî mâ'î ve mor, Hokand Hâkiminden Padişah'a gelen hediye 39

Çin-kârî siyâh seylân top, Hokand Hâkiminden Padişah'a gelen
hediye 39

D

Dağıstan 69, 122

Dâhiliye Nezâreti 30, 106, 107

Daho Dariş, Kaşgar havalisinde gizlice gezmekte olan 90

Danyal Beğ bkz. Muhammed Danyal Beğ

Dâru'l-hilâfeti'l-aliyye 120

Dârü's-sa'âde ağası 8

defter 8, 13, 14, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 39, 53, 72, 93

defterdâr 25

— efendi 20

Delâ'il-i Şerîf 14

Delâ'ilü'l-Hayrât 15

Demür çapkun bârgâr, Kazak hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye
66

Deraliyye 66

Dergâh-ı

— Felek-bârgâh 58

— füyûzât-penâh-ı cihân-dârâne 86

— gerdûn-iktidâr 5

— izzet-destgâh 3

— şevket-penâh-ı ma'delet-destgâh 64

Der-sa'âdet 19, 21, 22, 28, , 44, 45, 50, 90, 60, 62, 106, 131, 132

— gazeteleri 115

— mekâtib-i askeriyyesi 54

Dervîş Beğ, Buhara Sefîri 22

dest-gâhlar 103

Deşt-i Âlây-ı Kırğıziyye 42

Deşt-i Kebîr 69

Deşt-i Kıpçak 14, 41, 46, 47

Deşt-i Kıpçak-ı Fergân-zemîn 37

Deşt-i Kıpçak-ı Kazâkıyye 42

Devlet Giray Hân, Kırım Hânı 4

Devlet-i Aliyye 12, 14, 20, 29, 34, 35, 36, 38, 52, 67, 68, 76, 87,
90, 98, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123

— pasaport cüzdanı 35

— sefîri 69

Divân-ı Hümâyûn 88

Diyadin 75

diyâr-ı Semerkand bkz. Semerkand

Dolmanof, Kazan'da Rahib 127

Donanma-yı Hümâyûn 7

Doyçe Oryanişe Pomuel Gezelşaft şirketi 129

Duşuh Dariş, Kaşgar havalisinde gizlice gezmekte olan 90

düvel-i müttefika 52

düvel-i şarkıyye süferâsı 60

E

Ebû-Sa'îd, Semerkand Hânı 55

Ebü'l-Gâzî Hân, Buhârâ Hânı 9, 11

edâ-yı farîza-i hacc 9

Edebü'l-Kâdî 18
ehl-i İslâm 12, 13, 14, 16, 62, 67, 71, 76, 123, 126
Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at 11, 43
Ejderhân 69
— cânibleri 58
elmas yüzük 9
elsine-i Şarkıyye 118
Emîn Vank, Turfan şehri idarecisi 103
Emîr Abdullâh, Buhara Hâmı Abdullah Hân'ın elçisi 4
emr-i gazâ ve cihâd 38
Encümen-i İntihâb 112
Enderûn-ı Hümâyûn Kütübhânesi 25
Erzurum 22, 23
esbâb u davarlar 8
esliha 84, 121, 122
— ve cebhâne 84
esp, Hokand Hâmı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 39, 40
eş-Şerhân alâ-Edebi'l-Kâdî 18
Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti 107
Eyâlet-i Sayda Meclis-i Kebîri 78
Eyüge [Ayuka], Kalmuk lideri 65

F

fabrika-i hümâyûn 63
Fârisî hâceliği 26, 27
Fârisî lisan 118
Fârisiyyü'l-ibâre arîza 11
Fârisiyyü'l-ibâre nâme 13
farîza-i hacc 17, 45

Fergana 42

— memleketi 47

— Vilâyâtı 46

Ferhâd 75

Fetâvâ-yı Hayriyye 24

Fetâvâ-yı Velvâciyye li-İshak ibn-i Ebî Bekri'l-Velvâcî 24

fîrûze 47

Fransız 118

Fransızca 26, 109

fünûn-ı askeriyye 83, 122

G

Gâib Muhammed Hân, Kazak Hânı 64, 65, 66

Galata Gümrüğü Nezâreti 110

— Muâyene Salonu Muâyene-i Kütüb Me'mûrluğu 110

Garbî Avrupa ma'mûlâtı 131

Gasprinski İsmail, Bahçesaray gazetesi muharriri 125

Gâzî Hudâvendigâr bkz. Sultân Süleyman Hân

Göbek misk-i Hitâyî-i Hoten, Hokand Hâkiminin Padişah'a gönderdiği hediye 39

Gulca 100, 101, 102

— mes'elesi 96

Gülkuşbeği ibn-i Muhammed Abbâs, Buharalı 31

gümrük 3, 4

— resmi 129, 130

H

hacc 3

—ı şerif 3, 6, 45, 48, 106

Hacı Artuk, Buharalı 10
Hacı Baba, Buharalı 10
Hacı Kasım, Buharalı 10
Hacı Mîrzâ Cân, Hokand Sefîri 50
 Hacı Muhammed Resûl, Şâm'da mukîm Türkistan-ı Rus
ahâlîsinden 32
Hacı Muhammed Şerîf Beğ, Buhara Hâkimi Haydarşâh'ın Veziri 19, 23
Hacı Nazar Muhammed, Buharalı 10
Hacı Osman, Buharalı, Devlet-i Aliyye tebeasından 124
Hacı Rûzî Beğ, ulemâdan, Hokand Hükümdârı Hudâyâr Hân'ın elçisi 48
hacılar 106
Hâfız Hüseyin, Semerkand'dan gelen hüccâc taifesinden 3
hâfız-ı kütüb 26
 — ta'yîni 26
hâfız-ı kütüblük me'mûriyyeti 26
hâkân-ı Çîn 41, 90, 92
Hakîm Han Töre, Turpan Vilâyeti valisi 90
Hakkı, Mâbeyn Kâtibi 32
Halîfe-i mü'minîn 94
Hamîdiye Mekteb-i Âlîsi 101
hammâm harclığı 40
hammâm pâresi 60
Hân Bahadır Serdâr Hân, Hung Kong Taburu Kumandanı 107
Hanefî 104, 123
Hanefiyü'l-mezheb 67
Harbiye Nezâreti 54
 — muhasebesi 112
 — Sicil Şu'besi 111
Haremeyn-i Muhteremeyn 14, 16

—'e tahattî ve tecâvüz 16

Haremeyn-i Şerîfeyn 12, 43, 73

Hârezm 14

— Eyâleti 14

— Hâkimi 58

— Hânı 57

— ilçisi 50

Hâriciye

— nâzırı 48, 49

— Nezâret-i Celîlesi 32, 75, 115

Hasan, Bahriye Nazırı 63

Hâşim Ağa Konağı 60

Hâşîye-i Şihâb Efendi alâ-Tefsîri'l-Kâdî Beyzâvî 24

hatt-ı hümâyûn 20, 21

Haydar Bahâdır, Hârezm Hânı âdemi 57

Haydarşâh bkz. Mîr Haydarşâh, Buhara Hâkimi

Hayrullah Bey Gastrof 125

Hazînedâr ağa 8, 9

Hazîne

—i Celîle 30, 53, 60, 61

—i Devlet-i Aliyye 123

—i Evrâk 94

—i Mâliye 85, 92, 106

—i Mâliye masârif-i gayr-ı melhûza tertîbi 105

Hazîne-i Âmire / Hızâne-i Âmire 6, 21

Hazret-i Bahâüddîn-i Nakşibend, Câmî-i Şerîfi, Buhara'da 22

hazret-i Hilâfet-penâhî 11, 13, 31, 45, 49, 85, 117

hazret-i İskender 75

hedâyâ / hediyye 5, 9, 14, 15, 21, 29, 49, 66, 82, 87

- yı seniyye, Kaşgar Hâkimine 85
—yı şâhâne, Buhara Hâkimine irsâl olunan 18
Hekîm Hân Tura, Kaşgar Emiri aleyhinde hareket eden 95
Herat 77
Heşterhân 65
Hıdîviyyet-i Celîle 84
—i Mısriyye 84
—i Mısriyye Kapıkethudâlığı 84
hıl'at/ler 9, 89
Hıristiyan 77, 128
— ahâlisi 128
— lık 127
Hitâ 37
— keferesi 47
Hitta-i Çiniyye 90
Hitta-i Irâk 118
Hızâne-i Âmire bkz. Hazîne-i Âmire
Hicâz 9, 10, 14, 16, 45, 104
Hilâfet-penâhî 19, 20, 25, 89, 97, 99, 120
Hind 120, 123
— âdeti 108
— ahâli-i Müslimesi 76
— ahâlisi 76
— cânibi 45
— İslâmi 108
— müstemlekâtı, İngiltere'nin 123
Hindistan 13, 42, 89, 99, 107, 115
Hindus Nehri 115
Hîve 76, 121, 122, 123
— ahâli-i İslâmiyesi 121

— Hâkimi 60, 61

— Hânı 62, 63

— Hânlığı 120

Hoca Abdullâh, Turfan Kadısı 104

Hoca Tahir, Buharalı 10

Hokand 41, 46, 49, 51, 52, 76, 77, 97, 98, 115, 121, 122, 123

— ahâlf-i İslâmiyesi 121

— Hâkimi 44, 43, 48, 49, 53

— hânlıkları 120

— Hükûmeti 50, 53

— ilçisi 40

— ilçisinin oğlu 40

— kıt'ası 96

— memâliki 48

— muzâfâtı 96

— şehri 47

Hokand-kârî Al çenber, Hokand Hânının Padişah'a gönderdiği hediye 39

Hokand-kârî erşîn-ber(?), Hokand Hânının Padişah'a gönderdiği hediye 40

Hoten 37, 41, 90, 95

— Vilâyeti 91

— vâlîsi 95

Hoten-kârî beyaz kürk tulum, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya 93

Hoten-kârî harîrden ma'mûl kaliçe, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya 93

Hoten-kârî yünden ma'mûl kaliçe, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya 93

Hoten-kârî yünden ma'mûl kiçe, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya 93

huccâc 6, 17, 106

— u züvvâra te'mîn-i tarîk 5

— ve tüccâr için Ejderhân câniblerinden yol açılmak 58

Hudâyâr Hân, Hokand ve Deşt-i Kıpçak bölgesinin Hükümdârı 46

Hudâyâr Hân, Taşkendlî, 36

hudûd-ı İnan 69

hudûd-ı Osmâniye 126

hulefâ-i Abbasiyye 109

Humus

— kazâsı Meclis-i İdâreleri 114

— Tahrîr-i Musakkafât Komisyonu 113

Hung Kong Taburu 107

hutbe 86, 87

— kırâ'atı 92, 104, 109

hutût-ı telgrâfiyye makineçiliği 79

hükûmet-i Fergân-zemîn 37

hükûmet-i İslâmiyye 94

hükûmet-i saltanat-ı seniyye 34

Hüsameddin Molla, Kazan ulemâsından Mehmed Musa Bey'in telif eseri 109

Hüseyn Hasîb, Osmanlı Devleti'nin Bombay Şehbenderi 78

Hüsrev 75

Hüsrevyan, Hemayak, Dava Vekili 131, 132

I

itr hediyyesi 14

İ

iâne-yi nakdiye 76
İbrahim Edhem 73
İbrâhîm Efendi, Mekteb-i Tıbbiyye Fârisî hocalığına tayini 26
İbrâhîm, Hamîdiye Mekteb-i Âlîsi'ne kayd olunan 100
İller Hânı 42
İller Hânlığı 44
İlm-i Servet, Kazan ulemâsından Mehmed Musa Bey'in telif eseri 111
İmdat Ali Sâhib, Münşî, Subaydâr Major 108
İngiliz/ler 76, 77, 120
— gazetesi 75
— kâ'idesi 42
— sefîri, Kabil'de bulunan 77
— zâbiti 107
İngiltere 115, 120, 123
— Devleti 76, 94
— lü 115
İntihâb Encümeni 113
ipek kumaş 102
İrâde-i Devlet-i Aliyye 68
irâde-i seniyye 23, 25, 30, 31, 132
İran 22, 23, 115, 120, 121, 123
— devletleri 123
— mahsûlâtı 131
— memâliki 123
— tarîki 123
İrâniyân 69
İrzin Sâlih Bey, Moskovalı 125
İsâ Turahân, Hive hânının biraderi 63
İslâm 103, 126, 127

— mahallesi 108

— me'mûr 103

— tüccârları 103

İslâm dârü't-ta'îlmi (akademi) 125

İslâm Mîrzâ, Nogay Mîrzâsı 8

İslâmiyyet 82, 125

İslav 127

İspicab 47

İstanbul 104

İsviçre 36

İstek 65

İttihâd-ı İslâm 94

İzmirnof, Kazan Dârülfünunu edebiyât-ı şarkıyye muallimi 127

K

Ka'be-i Mu'azzama 61

Kâbil 76, 77, 99

— emîri 77

— ülkesi 77

kabza-i sâde seyf 28

Kâdî Mîrzâ, Nogay Mîrzâsı 8

Kafkasya 122

— mahsûlâtı 131

Kalikut 115

Kalmak(?) 81

Kandehar 77

Kapudân Paşa 50

Karadeniz 122

Karakalpak 65

Kaşgar 41, 86, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 122,

123

- ahâli-i İslâmiyyesi 97
- ahâli-i müslimesi 98
- Emâreti 86, 87, 121
- Emîri'ne ihdâ buyurulmuş olan eslihâ ve cebhâne 84, 88
- Hâkimi 81
- Hâkimi'ne hedâya-yı seniyye 85
- Hâkimi'ne ihdâ ve ihsân buyrulan top ve tüfenkler 83
- havâlisi 90
- hıtta-i cesîmesi 81
- hükûmeti 89
- ikliminin mahsûlât-ı arziyye ve sanâyi'-i bedî'iyesi 93
- kıt'ası 94, 95
- ümerâsı 96, 97
- Vilâyeti 92
- 'ın Çinliler tarafından istilası 96
- lı 78

Katolikler 127

Kazak/lar 62

- hânları 67
- tâifesi 67
- Tatarları 67

Kazan 109, 114, 125, 127

- Dârülfünûnu 127
- şehri 127

Kazgan 13, 14

Kefe beği 8

Kelâm-ı Kadîm 28, 93

Kerîm Hân, Mu'allim 42

162

Keşmir hattı ile Kelâm-ı Kadîm 93

Kır çapkun re's, Kazak hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye

66

Kırgız/lar 98

— atlasu 98

— Tatarları 67

— tâifesi 67

kırmızı yâkûtdan masnû' bir kıt'a âvîze 9

kıta'ât-ı İslâmiyye 100, 101

Kisve-i Sa'âdet 8

Kitâbü Nevâzili'l-Fürû' li-Ebi'l-Leysi's- Semerkandî 24

Kitâbü Şerhi'l-Hidâye 24

Kitâbü'l-Bedâyi' fi-Şerhi Tuhfe li'l-Îmâmi'l-Kâsânî 24

Kitâbü'l-Fetâvâ el-müsemmâ bi'z-Zahîreti'l-Bürhâniyye 24

Kitâbü'l-Musaffâ li'l-Ahmedi'n-Neseî 24

Kitâbü't-Tecebbüneyn (?) ve'l-Mezîd fi'l-Fetâvâ 24

Kofman, Ceneral, Rusların Asyâ-yı Vustâ'daki
müstemlekâtlarının Vâlisi 96, 97

Kokand bkz. Hokand

komisyon muâmelâtı 131

Köhne 90

Kubbetü'l-Müniyye(?) li-Tetmîmi'l-Fenniyye(?) 24

kubûr sincâb kürk 9

Kula çapkun re's, Kazak hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 66

Kumul 104

— câmi'-i şerîfi 102

— müftîsi 104

— san'atı 103

— şehri 102, 103

- ticareti 102
- Vankı ya'nî Beğliği 102
- zirâ'ati 103

Kur'ân-ı Kerîm 127

kurşun ma'deni 103

Kutbüddin Hâce, Harezmi Sefiri 59

Kütüb

- i dîniyye 105
- i fıkhiyye 13, 25
- i fıkhiyye -i nefîse 17
- i harbiyye 53
- i nefîse, Buhara hakimine gönderilen 14
- i şerîfe 20

Kütüb Muâyene Me'mûrluğu 111, 112

L

Lahor 75

Lehl 103

lekkân 47

lenger 19

leşker-i İslâm 11

Levha, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya 93

Likavri çob dar sefid, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye
66

lisân-ı Çağatâyî 61

M

ma'âdin 47, 52, 91

- fenni 47

Ma'ârif

- bûdcesi 105

164

— Nezâreti 85
— Nezâreti muhâsebesi 111, 112
ma'denci irsâli, Hokand'a 47, 49
ma'denler bkz. ma'âdin
Ma'mûretü'l-mecîd kazâsı kâim-makâmı 112
Mâbeyn 57, 65
—i hümayûn 45, 46, 49
Mahmud Ataylıĝ, Beylerbeyi 74
Mahmûd Hâce, Hokand Sefîri 52
Mahmûd II., Sultan 47
Mahmûd Şevket, Sadrazam 131
mahsûlât-ı arziyye 91
Mahzenü'l-Esrâr 18
makâm-ı Sadâret 61
Maksimilyanoş, Beĝ kralı 5
mal sandığı 30
Mâliye 106, 107
— Nâzırı 131
— Nezâreti 53, 62, 105
masârif-i gayr-ı melhûza tertîbi 106, 107
Matbûât-ı Dâhiliye İdâresi 111
Mâverâ'ü'n-nehr 3, 13, 33, 75
— ahâlîsi 13, 52
me'mûrîn-i ecnebiyye 103
Mebisât 18
Mecidî nişan 30, 111, 114
Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ 30, 31
Meclis-i Umûmî 131
Meclis-i Vükelâ 54, 105, 106, 132

- üyeleri 54, 105, 107
Mecma'u'l-Fetâvâ 24
Mecmû'-ı kıta' 18
Mecmû'u'n-Nevâzil 18
Mecûsî tâifesi 128
medrese 102, 103, 104
medrese-i Muhammediyye 114
Mehmed Ağa, Saatçi, Sayda Eyâleti Telgrafhânesi makineciliğine tayini
78, 80
Mehmed Can Bey, Akyiğit-zâde, Kazan'da 109
Mehmed Cevad, Mâbeyn Kâtibi 32
Mehmed Hân, Kaşgar Piyade Askerî Kumandanı 90
Mehmed Mûsâ Bey, Mehmed Can Bey'in oğlu, Kazan ulemâsından 109
Mehmed Reşâd V., Sultan 131
Mehmed Rüşdü, Vezîr-i A'zâm 35
mekâtib-i ibtidâiye-i İslâmiye 126
Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne 83, 110
Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiyye-i Şâhâne 26
Mekteb-i Hamîdî-i Hüseyinî, Gulca'da 101
Mekteb-i Harbiye Rus lisânı mu'allimliği 112
Mekteb-i Mülkiye 109, 110
memâlik-i İslâmiyye 116
Memâlik-i Mahrûse 17, 89, 92, 98, 58, 120, 123
memâlik-i Osmâniye 106, 129, 130, 131
memâlik-i Şark u Garb 5
memâlik-i Turan 12, 15
Meradca(?) beyaz şal, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya
93
Mercan Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne 101

Merd-i Şâhcân 14
Mersin 119
Mes'ûd, Hamîdiye Mekteb-i Âlîsi'ne kayd olunan 100
mesâhif-i şerîfe bkz. Mushaf-ı Şerîf 85
Mescidi'l-Harâm 56
Metin, Türkçe gazete 111
Mevlânâ Muslihuddîn Taşkendî, Semerkand ulemâsından 3
millet-i İslâmiyye 42, 115, 116, 117
Mîr Haydarşâh Hân, Buhârâ Hâkimi 13, 14, 15, 19
Mîr Seyyid Şücâ, Molla, Buhara'dan elçi tayin olunan 12
Mîrzâ Muhammed Yûsuf, Dîvân Beği, Buhara Sefîri 14, 15, 22
Mîrzâ Yûsuf bkz. Mîrzâ Muhammed Yûsuf, Buhara Sefîri
Mîrzâ/lar 3, 14
misyonerler 127
Molla Taşkendî bkz. Mevlânâ Muslihuddîn Taşkendî
Moskov 67
— keferesi 67, 68
— memâliki 66
— memleketi 67
— lu 67, 68
— lu memleketleri 67
— lu tüccâr 67
mu'allim/ler 53, 121, 123
— irsâli 53
muhâcirîn tahsîsât-ı umûmiyesi 30
Muhammed Ali Hân, Hokand Hâkimi 43, 46, 47
Muhammed Bâkır Sahîb 108
Muhammed Bedî' Beğ, Buhara Hânı Muhammed Ma'sûm Hân'ın elçisi
66

Muhammed Can Şeripof, Tüccar 125
Muhammed Danyal Beğ, Buhara Hânı Seyyid Ebü'l-Gâzî Hân'ın Veziri
9, 11
Muhammed Emîn Bahâdır Hân, Hârezm Hâkimi 58
Muhammed Emîn Hân, Hokand Hâkiminin velihtı 42, 44
Muhammed Hân bkz. Hacı Muhammed Şerîf Beğ
Muhammed Hân bkz. Muhammed Ali Hân, Hokand Hânı 41
Muhammed Kulu Bey, Kazak Hânı Gâib Muhammed Hân'ın elçisi
64, 65, 66
Muhammed Ma'sûm Hân, Buhara Hânı 66
Muhammed Ma'sûm, Çin'de Gulca Mekteb-i Hamîdi-yi Hüseyini Müdîri
101
Muhammed Mukîm Hân, es-Seyyid, Belh Hânı 70, 72
Muhammed Rahîm Hân, Hîve Hamı 62
Muhammed Seyyid, Hamîdiye Mekteb-i Âlîsi'ne kayd olunan 100
Muhammed Şerîf Beğ, Molla İrnazar Beğ'in oğlu 12
Muhammed Zâkir, Hacc için Buhâra'dan Hicaz'a giden 9, 10
Muhassasât-ı Zâtiye Müdîriyeti 114
Muhîtu Raziyyüddîni's-Serahsî 24
Muhtârâtü'n-Nevâzil 18
Muhyî Çelebi, Dîvan'da 4
Murâd Hân V., Sultan 89
Musallîler 108
Mushaf-ı şerîf 19, 39, 48, 51
Mustafa Efendi, Ayazmal, Üsküdar'da 45
Mustafa Efendi, Beyrut Telgrafhânesi eski Müdürü 79
Muzaffer Hân, Buhara Emîri 123
mühimmât ve cebehâne irsâli 16
mühr-i hümayûn 23

Mülkiye Nizâmnâmesi 112
Mülkiye Tekâüd Sandığı 113
Müslüman/lar, 76, 77, 98, 125, 126, 128
— meb'ûs, Kazan'dan Petersburg'a gelen 125
Müsned 18
Müstasfâ 24

N

nâme 4, 21, 19, 38, 41, 58
—i hümâyûn 14, 20, 22, 23, 27, 28, 42, 51, 57, 58, 60, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 78,
122
— Hokand Hükümdarına 50
— Kaşgar elçisine verilen 89
Nehr-i Amû'n 77
Nevâdir 18
Nezâret-i Hâriciye 28, 88
Nezâret-i Umûr-ı Bahriyye 63
Nihâye ft-Şerhi'l-Hidâye 18
Nijni Novgorod panayırı 125
Nikola, Rus İmparatoru 128
Nisâbü'l-İhtisâb 24
nişân 44
— i'tâsı 97
—i hümâyûn 29, 42, 43
Niyaz Hâkim, Hoten Hâkimi, 90
Nogay 65
— mîrzâları 3
Nureddin Hân Bey bin Hudâyâr Hân, Osmanlı Devleti tebe'asından 36
nüfûs-ı İslâmiyye 91

nühâs 47

— ma‘deni 91

Ö

Odesa tarîki 106

Ordu-yı Hümâyûn 66

Orenburg müftîsi 127

Orğanç 77

Ortodoksluk 127

Osmanlı lirası 102

Osmânî mekâtib-i askeriyyesi 54

Osrâd 47

Ö

Ömer Dâdhâh, Kırgız Reislerinden 98

Örfî Efendi, Fârisî Tercümân 45, 46

Özbek 19, 27, 72

— çerisi 74

— Hâmî 70

Özbekistân 51

P

palanka 41

— inşâsı 41

pamuk 102, 103, 129

— mahsûlü 129, 130

— tohumları 129, 130

Papidonozof, Rusya Mezâhib Nâzırı 127

- pasaport 10, 35
Pekin 107
—'deki câmi'ler 109
Pera Palas Oteli 36
Peşâver 76
Petersburg 125, 127, 128
— Ateşemiliterliği 54
— Sefâret-i Seniyyesi 128
Peti Jurnal [Petit Journal] 109
petrol ticâreti 131
Pîskend, Taşkend'de 97, 98
piyâde 42
— talimi 42
Putâ dar sefid donluk, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye
66
Putâ dar sefid, Kazak Hânı tarafından Padişah'a gönderilen hediye 66
- R**
- Rahmet Efendi, Buharalı, Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne'de Fârisî hocası 26
Ramazân harclığı 49, 50
Ramazân-ı Şerîf 49
Ramazâniyye 40
Ramborki 125
Ravza-i Mutahhara 9
—'ya olan hedâyâ 8
Ravza-i Seyyidü'l-enâm 5
Revân serdârı 22, 23
Rif'at, M., Mâliye Nâzırı 131
Rikâb-ı hümâyûn 66

ruhbân dârü't-ta'limi, Kazan'da 127

Rum memleketi 62

Rus/lar 65, 96, 97, 126

— askeri 96

— lisâm 124, 126

— mektepleri 124

— memaliki 126

— terbiyesi 126

Rusça 109, 126

Ruslaşdırmak 127

Rusûmât Emânet-i Celîlesi 110

— Sicil Şu'besi 110

Rusya 62, 76, 77, 103, 115, 120, 121, 122, 123, 125

— askeri 41, 77, 121

— Devleti 33, 41, 51, 59, 76, 94, 96, 115, 125, 127

— hudûdu 102

— menfa'ati 96

— Müslümanları 124, 125, 127

—'da mescid inşâsı 128

Rusyalu/lar 19, 20, 41, 62, 115, 116

S

Sa'dî Çelebi 18

Sabler, Rusya Mezâhib Nâzırının muavini 127

Sadâret 11, 19, 23, 29, 61, 63, 79, 84, 116

Sâdık Beğ, Der-sa'âdet'te bulunan Hokand elçisi ve Hokand Han-zâde-
lerinden 50

Sadîk-gûn Vank, Sîrâmgun Beğliğinin idarecisi 103

Sahhâf Çarşusu 25

saltanat-ı Osmâniye 38, 124

saltanat-ı seniyye 16, 29, 38, 49, 52, 59, 68, 69, 84, 118, 121, 122, 123,
124
sancakbeğleri nasb u ta'yîn 7
Saratof 128
Sayda
— Eyâleti Meclis-i Kebîri üyeleri 79
— Eyâleti Telgraphânesi 80
— Meclisi 80
Seddü'l-bahr vapuru, Süveys'te 84
Semerkand 3, 12, 77, 121, 122
— ahâlf-i İslâmiyesi 121
— medresesi 126
semmûr kürk 9
— Sen Gori, Kazan'da ruhban cemiyeti 127
Ser'asker Paşa 49
Ser'askerî 53, 83
— Serdârân, Hokand'da bulunan kabâ'ilden 46
Sevâî, Hokand Hâkiminden Padişah'a gelen hediye 39, 40
Seyyid Abdullâh Hân bkz. Ubeydullâh Hân
— Seyyid Ahmed, Hîve Hânı Muhammed Rahîm Hân'ın biraderi ve
veliahtı 62
Seyyid Bahâdır, Hokand Hâkiminin Veziri 45
Seyyid Ebü'l-Gâzî Muhammed Alî bkz. Muhammed Ali Hân, Hokand
Hâkimi
Seyyid Emîr Nasrullâh ibn-i Mîr Haydar Hân, Buhara Hâkimi 27
Seyyid Gâzî Hân bkz. Ebü'l-Gâzî Hân, Buhara Hânı
Seyyid Hacı Kurbân Efendi, Deşt-i Kıpçak-ı Fergân-zemîn Hâkimi Mu-
hammed Ömer Hân'ın elçisi 38
Seyyid Kulu Bahadır bkz. Muhammed Kulu Bey

- Seyyid Muhammed Emîn Hân bkz. Muhammed Emîn Hân, Hokand
Hâkiminin veliahtı
- Seyyid Muhammed Hân bkz. Muhammed Mukîm Hân, Belh Hânı
- Seyyid Muhammed Ömer Hân, Deşt-i Kıpçak-ı Fergân-zemîn Hâkimi 37
- Seyyidü'l -Ali Efendi 105
- Sicil İdâre-i Umûmiyesi 111
- Sicil-i Ahvâl Şu'besi Müdüriyeti 110
- Sigetvar 5
- sikke/ler 86, 87
- darb 92
- Silistre Muhârebesi 30
- sîm ü zer ma'deni 91
- Sîm-i hâlisden ma'mûl çay takımı, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim
olunan eşya 93
- Sîm-i hâlisden ma'mûl Gücûrat, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim
olunan eşya 93
- Sîm-i hâlisden ma'mûl Kırmızı Gücûrat, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a
takdim olunan eşya 93
- Sîm-i hâlisden ma'mûl ma'î Gücûrat, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a tak-
dim olunan eşya 93
- Sîm-i hâlisden ma'mûl yeşil Gücûrat, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a tak-
dim olunan eşya 93
- Sîm-i hâlise-i madrûbe, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan
eşya 93
- Simle(?) şehri, Hindistan'da 89
- Sîrâmgûn Beğliği 102, 103
- Sirkeci Rusûmât Merkez Müdüriyeti Kitab Muâyene Me'mûrluğu
110
- Su'ûd 14, 16
- Sultân Hân Efendi, Taşkend Hanzadelerinden 34

Sultân Süleymân Hân 5, 57

Suriye 113

— Vilâyeti 32

— Vilâyeti Muhâsebesi 113

Surre-i Hümayûn Emîni 45

Südde-i sa'âdet 3, 66

Süleyman Çavuş 3

Sünnî 123

süvârî 42, 77

— talimleri 42

Süveyş 84

Ş

Şâh Maksûd bin Tâcüddîn, Kumul Şehri Beği 102

Şâkir Paşa 20

Şâkir Paşa kitâbları 23

Şal, Hokand hânından Padişah'a gelen hediye 39, 40, 48, Şâm 32,

55

Şâm vâlîsi 10

Şefkat nişân-ı zî-şân 114

Şehr Efendi, Kumul Kâdîsı 104

şehr-i Buhara 77

şehzâde efendiler 40

Şerhu Câmi 'i's-Sağîr 18

Şerhu Cevhere 18

Şerhu Miftâh 24

Şerhu Siyerü'l-Kebîr 18

Şerhu Tarîkati Receb Efendi 24

Şerhu'l-kebîr li'l-İsfahânî 18
Şeyh el-Hâc Muhammed, Özbek Hânkâhı Post-nîşîni 28
Şeyh Fethullâh, Buharalı, tarîk-i Dervîşândan 30
Şeyh Hüseyin-i Harezmi 55
Şeyhü'l-harem ağa 10
Şeyhülislâm Efendi 20, 25
Şeyh-zâde 18
Şeyh-zâde Şerhu Şerhu Ferâ'iz 24
Şîr Alî Hân, Afgan Hâkimi 76
Şûrâ-yı Devlet 132
— Mâliye ve Nâfi'a Dâ'iresi 131
Şükrullah Aka, Hîve Hâkiminin elçisi 61
Şükrullâh, Hâzrem Sefîri 59

T

tâ'ife-i bâgiye-i Hitâ 81
Tabakâtü's-Sünniyye 18
tâbi'iyet-i Osmâniye 32
Tahsin, Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî 31, 32, 114
tahta elmas, Buhara'dan Ravza-i Mutahhara'ya gelen hediye 9
tahta zümürüd, Buhara'dan Ravza-i Mutahhara'ya gelen hediye 9
Takiyyüddîn Paşa, eski Bağdâd Vâlisi 118
Taş Polat Beğ, Hokand Ferganeli, Taşkend'de 54
Taşkend 34, 47, 77, 90, 96, 97, 98, 99, 115, 121, 122
— ahâli-i İslâmiyesi 121
— eyâleti 54
— hükümdârâmı 33
— li 36

Tatar Hân 65
Tatarhâniyye 18
Tataristân 115
— ahâlisi 118
Tay-çi, İslâm memur 103
tâyife-i Kıpçakiyye 47
Te'sîsât-ı Askeriyye İ'âne Komisyonu 31
te'sîsât-ı askeriyye i'ânesi 31
tebe'a-i Devlet-i Aliyye 78
tebe'a-i Müslime 126
tefâsîr-i şerîfe 25
Tefsîr-i İbn-i Abbâs 18
Tefsîrü'l-Kebîr li'l-İmâmi'l-Fahri'r-Râzî 24
Tehvâr, Hokand Hân'nın Padişah'a gönderdiği hediye 40
Tehvâr-ı sarılı, Hokand Hân'nın Padişah'a gönderdiği hediye 39
Tekâüd Sandığı Muhâsebeciliği 113
telgraf makineleri 78
telgrâfhâneler 79
Tenevvuh-ı Hitâyî, Hokand Hâkiminden Padişah'a gelen hediye 39
Tersâne-i Âmire 50, 63
tezkire-i sâmiye 31, 49
ticâret 4, 67, 102, 103, 104, 123, 130
— yolu 123
— in tevsî' 88
Ticâret ve Zirâ'at
— nâzırı 132
— Nezâreti 130, 132
Timurkapu 69

Tinsin şehri, Çin'de 107
tohum celbi 129
tohumluk 30
top 83
topçu 42
— ta'lîmi 42
Trend vilâyeti 74
Tuhfetü'l-Fukahâ 18
Turfân 104
— Beğliği 102
— şehri 103
Turpan vilâyeti 90
tüccâr 6, 41, 58, 69
— âmed-şüid 123
— hey'eti 68, 69
—ı Hayriye 123, 124
tüfeng/ler 53, 89
Türbe-i Hazret-i Seyyidü'l-enâm 57
Türbe-i Mutahhere-i Hazret-i Seyyidü'l- enâm 56
Türe, Deşt-i Kıpçağın konar-göçerleri 41
Türkçe 109
Türkî lisânı 118
Türkistân 12, 36, 47, 77
— ahâlî-i İslâmiyesi 121
— ahâlisi 118, 122
— hânları 64
— mahsulâtı 131
—ı Buhara 115
—ı Çin 100, 102

—ı Çînî ahâlisi 105

—ı Rus 32

Türkmen 77, 123

— aşâyiri 122

— vâdisi 120

Ü

Ubeydullâh Beğ, Kumul eski Beği 102

Ubeydullah Hân, Özbek Buhara Hânı 71, 74

ulemâ 11

ulûm u ma‘ârif-i İslâmiyye 100

Urumça 90, 91

Ü

ümerâ 11

—yı İslâmiyye 95, 97

Üsküdar 45

V

Van Vilâyeti 112

Varsova 127

Venedik doju 6

vilâyât-ı Çin 90

vilâyet-i Kaşgar 90

Vüstâ Asya 130

Y

Ya‘kûb Hân, es-Seyyid, Kaşgar Sefîri 81, 83, 86, 88, 89, 92

Ya'kûb Han, Kaşgar Hâkimi 81, 86, 88, 90
Yahşî Sâ'at Mîrzâ, Nogay Mîrzâlarından 3, 8
yâkût 47
Yambu gümüş para 102
Yarkent şehri 91
Yâsînci-zâde Efendi 20, 23
yerli pamuk tohumu 129
Yusuf Efendi, Mekteb-i Harbiye-i Şahânedan, mülâzım-ı sâni 83

Z

Zâbit 83, 123
— irsâli 121
Zâhid Hâce-i Gilân, Hokand Sefîri 41
zât-ı Kaşgar 91
zer-i hâlise-i madrûbe, Kaşgar'dan gelen ve Padişah'a takdim olunan eşya
93
zirâ'at 103, 104
ziyâret
—i makâm-ı Halife 104
—i Türbe-i Mutahhere-i Hazret-i Seyyidü'l-enâm 56, 57
—i Ravza-i Seyyidülenam 5
Zor
— sancağına gelen Buhara ahalisi 30